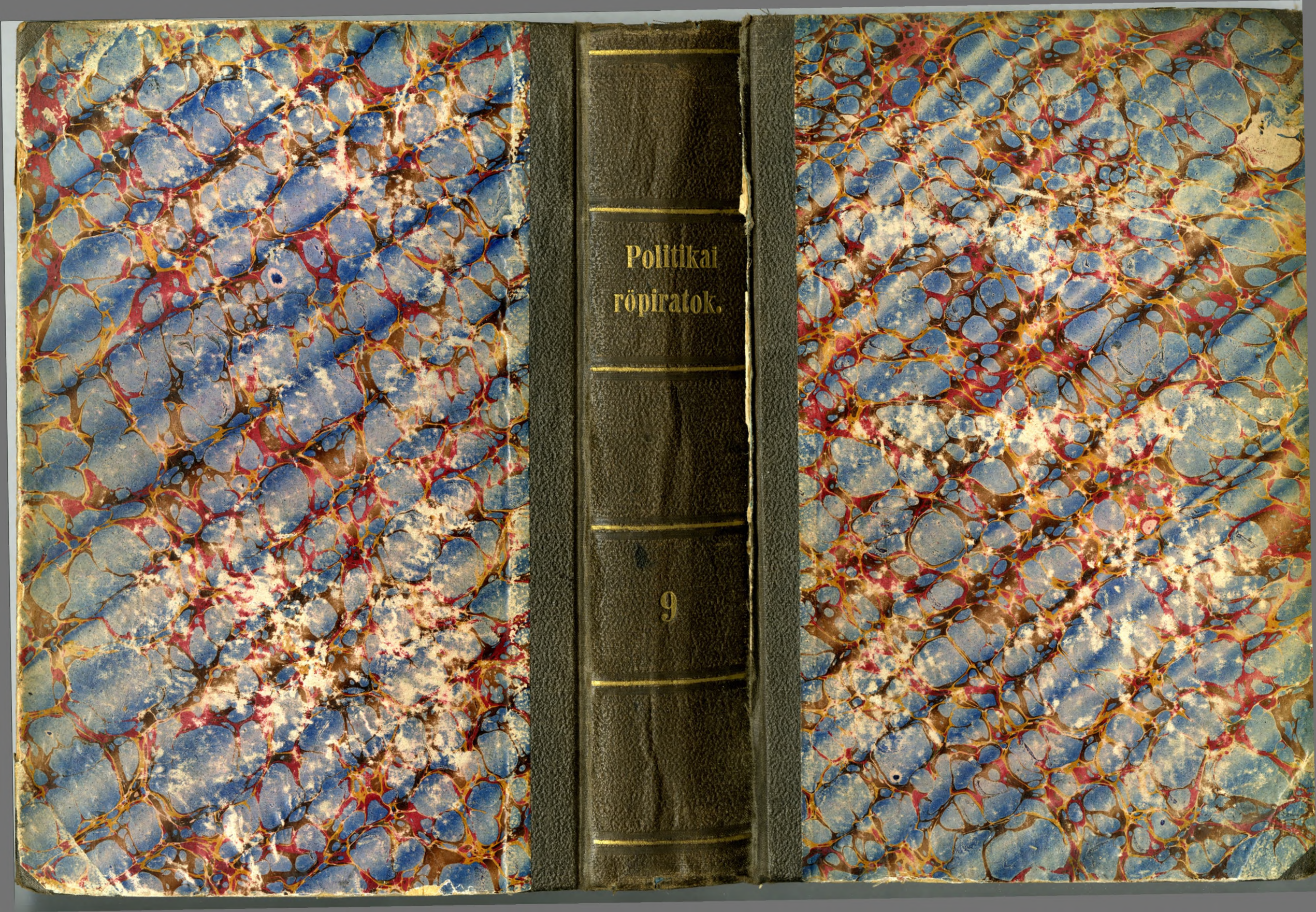

Polittikai
röpiratok.

9

1976

1994 --- 9
1999 -07- 07

2002

70-74

1. Kisebat a rendszeri kendeek kisebati megoldasain. Zota Ko.,
vacs Lajos. 1863.
2. Parlamenti alkotmany es vanaigi reactio. Zota Keschmar,
thy Arsel. 1867.
3. Ot es tortenete. 1867-1872. (Toldy Zoltan tol.) 1872.
4. Regierung und Opposition. 1872.
5. Marcius 15-ki emlék. Tancsias Mihaly tol. 1872.

- 1.) 001 0005 854270
- 2.) 001 0005 854284
- 3.) 001 0005 854294
- 4.) 001 0005 854300
- 5.) 001 0005 854317

9
70

KISÉRLET

A

RENDEZÉSI KÉRDÉSEK

RÉSZLETEZETT

MEGOLDÁSÁRA.

IRTA

KOVÁCS LAJOS.

Ára 1 frt.

Egész tiszta jövedelme az inségi alapé.

1.

PEST, 1863.

GYORSSAJTÓNYGMAT KERTÉSZ JÓZSEFTÓL.

FELDUNASOR 13. SZÁM.

ELŐSZÓ

KÉRDÉSEK KÉRDÉSEK

ELŐSZÓ

ANALOGIA

1891

ELŐSZÓ

ELŐSZÓ

ELŐSZÓ

ELŐSZÓ

ELŐSZÓ

GHIMESI ÉS GÁCSI

GRÓF FORGÁCH ANTAL

MAGY. UDV. FŐ-CANCELLÁR

Ó FŐMÉLTÓSÁGÁHOZ.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΟΣ

Midőn Főméltóságod a legkétségbeesettebb időben az ország kormányára lépett, éreznie kelle ez állás mérhetlen nehézségeit.

Jobb jövő reményében állott oda. Küzdött nemesen és kitartón, több hittel, mint kilátással, nem titkolva magától azt, hogy ily politikai viszonyok közt azoktól hagyatik el legelsőbbben is, kikért legőszintebben küzd, s hogy ily időben csak a sikernek leend értéke, holott a hozzájutásban szerezhetni az érdemeket.

Még az is előtte állott Főméltóságodnak, hogy hol csak a siker igazolhat a világ szemében, a küzdelem és uttörés legyen osztályrésze, a megoldás dicsősége másé.

Ily időben az államférfi csak a történelemtől várhat igazságot. Saját maga számára kielégitést csak önmagában kereshet. Minden mozzanata közmagasztalás vagy gáncsolás tárgya, nem mint érdemli, de mint követi, vagy elhagyja a siker. Pedig a siker körül sok a versenyző, a küzdelemnél kevés.

A sors forgandósága soha sem gyorsabb, mint ily időben. Sokaknak még az alkalom is hiányzik, hogy megértessék szándékaikat kortársaikkal.

Ismertem jól ez idők jellegét, midőn a küzdők sorába léptem én is, s heverő tollamat felfogtam. Lapom alig indult meg, máris Főméltóságoddal hozták azt sokkal szorosabb viszonyba, mint a helyzet s távolság természete megengedte vala.

Most letettem a journalistikai tollat. Elválásomkor éreztem, hogy a közönségnek adósa vagyok. Adósa az eszmék azon összegével, mely lapom szellemét vezeté, s melyet teljesen kimondani és végiglen védeni nem jutott ki az idő.

Midőn ezen tartozást e röpiratban leróni sietek, nem tehetek egyebet, mint azt Főméltóságodhoz ajánlani.

Eszméket fogabban találni Főméltóságod, melyek a kibontakozás feletti töprenkedéseinek nem egyszer tárgyát képezék.

Ezeket egy összefüggő organicus egészbe állítottam össze. Minő szerencsével, Főméltóságod megítélheti, ki ha a részletezés minden vonatkozásában nem találанд is teljes kielégítést, az alapok lényeges tételeinek nagy részét nem utasítandja el.

Adja az ég, hogy szeretett hazánk oly indulattal fogadja, mint nyujtva van. Főméltóságodnak pedig tartsa fen azon egyedüli megérdemelt jutalmat, hogy a kibékített nemzet ovatioi közt kísérhesse mihamarább Ó Felségét a megkoronázás nemzeti ünnepéhez.

Mély hódolattal

a szerző.

E l ő s z ó.

Korunk szerencsétlen fátuma s veszélye a *megkésés*.

Minel inkább kövesülésnek indul a köztétlenség, annál nagyobb súlylyal nehezedik reánk e komor sejtelem s nyomása erőnk javát nyugtázza le.

Komoly és nagy kérdések feletti munkához, miket a Gondviselés korunkra mért, hol szellemi erőnket a sikerben való hitnek kellene fokozni, ez rendül napjainkban meg, és már csak lelkiismeretünk azon lemondó elszánása marad: mondtuk s lelkünket nyugtattuk meg.

Várnak és várunk, nem véve észre, hogy e várásban mindenik veszít.

Sokszor hallottuk a panaszt, kivált a bécsi lapokban, hogy mindazok, kik hazánkban a megoldásról szoltak, nem állnak elő részletezett tervvel, s az általánosságok színvonaláról nem akarnak leereszkedni a részletekig. Az is mondatott, hogy ostromoljuk folyvást a fenállót, de nem mondjuk ki, mi állittassék helyébe.

E vád, ha nem is volt egészen alaptalan, de igazságos sem, mennyiben egyesek s különösen a *Független* ellen téteték. Hirlapnak nem lehet a politikai életfejlődést ignorálni, azok mögött hátra nem maradhat, de messze előre sem siethet. Eszmékben elől kell járnia, de ha az élethez simulni akar, azt kell előkészítenie, mit az idő közel megoldásul elibe tűz.

A nyári jelenségek kilátást mutattak arra, hogy a megoldásnak kényszerűleg előtérbe kell a viszonyok ha-

talma által jutni, ezért idejét láttam megkezdeni a *Független*-ben az első csatározást. Így indítottam meg egy igénytelen cikksorozatot, mely huszonnégy számban odáig haladt, hogy a figyelmes olvasó előtt a kiindulás úgy, mint a vég, kibonyolítás világosságban állhatott.

Több oldalról jött a szerkesztőséghez felszólítás, eszközlőné ezen megoldási eszméknek külön röpiratban kiadatását. Ezen óhajtnak annyival készebben felelek ma meg, miután a journalistikai megnehezült pályától teljesen visszavonulva, ott, hol kezdtem, hatalmamban nem álló akadályok miatt nem folytathatom.

Pedig az idő int komoly jelenségeiben, s meg kell minden erőnket feszíteni, hogy dolgainkat jó rendben lásuk, s erre szükség, hogy eszméinkkel tisztában legyünk.

Nem azt teszi ez, hogy mit a röpirat nyújt, tökéletesnek követelném, de lelmem egész erejét feszítém meg, hogy tételeimben a törvényesség, a jogok elhelyezésében a kölcsönös igazság, eredményben nemzetünk jövőjének szempontját ne téveszszem, s a mit kimondok, arról magamnak mely és indokolt meggyőződést szerezzek.

Politikai eszméknél azonban kevés van, mit elvont szempontból ítélhetünk meg helyesen. A mit az olvasó a röpiratban talál, a mai helyzetnek felel meg. Ma még egy birodalom rendezéséről van szó, mely szilárdságának szempontját önmagában keresi.

Ez volt kiindulásom. Ki más álláspontból bírálna meg, tévedne, s nem is lehetne igazságos.

A részletezésben ne várja senki egy embertől, hogy az utolsó részletig bevégzett oly munkát állítson elő, mely mindenkit kielégít. Az építész, mit első alaprajzában előállit, aligha kedvünket mindenekben elérheti, de ha körülményeinket s a helyi viszonyokat jól fogta fel, van használható alap, és nem lesz nehéz az épületet kényelmeinkhez módosítani; mindenesetre megvan a jövőendő lakásnak egy alukja, mihez minden oldalról szólni lehet. Ez a megoldási kérdéseket gyakorlati tőrre vezeti, s ez által előkészíti magát a megoldást.

Berekesztésül még néhány szó:

Az átmeneti korok emberei mindig sajnálandók. Mí-
dön két kor eszméiben küzd egymással, a volt bomladozik,
az új még nem alakult meg, ez krízis szaka mindig és
mindentűtt. E szellemi átalakulásoknál előáll a Babel-épi-
tés mythicus állapota, hol az emberek nyelve megzavarod-
dik s nem értik egymást.

A multhozzi tapadás mindent másképp mutat, más-
kép az ujitási vágy, a kő véglet öles harcza koveredik s
a szenvedély áradata borít el mindent.

Hol van az igazság? Egészen egy oldalon sem. A jó-
zanság és mérséklet csak a szenvedély szélsőségei közt
foglalhat állást, de ki a kettő közé áll és békíteni akar
annak szerepe legszerencsétlenebb, mindkettő ellene for-
dul, mert egyikét sem elégetheti ki.

Ez minden időben lefolyása az átalakulásnak.

A dolgok lefolyásának e természetét ismerni kell an-
nak, ki napjainkban politikába avatkozik. Ki aztán ily
időben a vélemények fluctuation megzavarodik, sajnálatra
alig méltó.

Ki ily viszonyok közt politikai hatásra vágyik vagy
azt keresi, azt csodálni lehet, de követni nem. De ki az al-
kalmat: tehetni valamit, hará tolja magát, visszautasítja,
az nem hazafi.

En nem kerestem, nem is utasítottam vissza az al-
kalmat. Nem könnyen álltam a sorba, nem is könnyen
hagytam el. Kiléptem, mert kényszerülve voltam. Mig ott
álltam a küzdők sorában — önérettel mondhatom — *füg-
getlen* voltam nomine et omine s ha ezen állás fatuma el-
ért, ki öntudattal tettem, miért zugolódnam. Szavamat be-
váltottam, csak egy kép lebegett előttem kortársaim gya-
nakodó tekintetével úgy, mint a józsefkaszárnya kilátá-
saival szemben, ez — *hazám*.

Budavár 1863. november hóban.

Tárgymutató.

Széttekintés.

I. Fejezet.

Egy kis történelem és negatio.

Állami alapszerződésünk.

Az alkotmányosság első korszaka a birodalomban.

Az új közjog osztályai.

A 47-es rendszer.

A 48 mint megoldás.

A fenálló megoldás.

Summázzuk az eddig mondottakat.

II. Fejezet.

Alakító eszmék.

Kiindulásunk egyedüli alapja.

A birodalmi unio kényszerű következményei.

A jövő országgyűlés.

A közös küldöttség teendői.

A közös ügyek sora.

Pénzügyi közösség.

Adórendszer.

A magyar országgyűlés többi teendői.

III. Törvényczikk. (1848)

IV. Törvényczikk. „

V. Törvényczikk. „

XIV. Törvényczikk. „

XVI. Törvényczikk. „

III. Fejezet.

A keresztülvitel s annak eredményei.

Birodalmi egység és nemzetközi önállóság.

A statusquo mint az új rendezésnek alapja.

Kiszámítási adatok.

Fejtegetésük tovább e számok ujmutatásait.

A lett dolgok elfogadásának következményei.

Vessünk számot az eredményekkel.

I. Anyagi számla.

II. Szellemi mérleg.

Az octoberi diploma.

Zárszó.

Széttekintés.

Azon mélyen ható nagyszerű átalakulás után, mely határ gyanánt áll a múlt és jövő között, tizenöt év telt le, viszontagságokban és tanulságokban gazdag. Ideje talán, hogy komolyabban számot vessünk önmagunkkal és állapotainkkal.

A magyar korona területén a magyarság birta a hatály tulsúlyával eddig, mit számának, birtok- és értelmi állásának köszönhetett, de intézményeink sajátságos jellege is sokkép eszközöket nyújtott e suly fentartására.

Megvolt ősi lakunk az ősi telken, s mi védve voltunk ódon falai között jó fedél alatt. De 48-ban szűknek tetszett a ház, s mert oly nagyot nem hitünk építhetni, hova mindnyájan beférjünk, kiűtöttük közös akarattal a falakat, a fedél összedőlt s ma mindnyájan egyiránt fedéltelen ég alatt vagyunk.

Kiváltságainkat eldobtuk, a birtokot mobilizáltuk, a képességet mindenre kiterjesztettük, a jog-egyenlőséget uralomra emeltük. S mert azt mondák az új idő profétái: ha beveszszüka sánczokba a künnlelőket, mindenik velünk védendi azokat, bevettünk mindent, szinte különbség nélkül.

Az új vendégnek, mely magát korszellemnek, az új világ boldogító nemtőjének mutatá be, s mely távol nyugatról jöve hozzánk, öröm és tombolás közt nyitottuk meg országunkat, s hogy ez ünnepelt drága jövevénynek helyet csináljunk, kisépértük házunk-

ból az ó szemetet, az avas obscuritásokat, az ós ház-tűz régi czimboráit kikergettük.

Mind ezekre sem a dynastia nem erőtetett, sem a német nem zaklatott, magunk saját akaratából tettük, mi vittük végbe.

Szabad akaratunkból szakítottunk a multtal, fenekestől felforgattuk az ódon intézményeket, új korszakot teremtettünk magunknak; de miután mindezt megtettük, annak consequentiáit acceptálnunk kell s e lakástalan állapot bajaival meg kell küzdenünk, sőt még az új épület rendezéséhez is fogunk.

Mig így bevezettük országunkat az európai polgárosodás közösségébe, mig megnyitottunk minden rést a cultura absorbeáló és nivellirozó hatásainak, mig bensőnkben minden elemet versenyző mozgalomra s feltörekvésre ébresztettünk; midőn mindezek következtében fokozott élet s mozgalom vesz körül, mindent rohanni látunk, mi, kik önkényt dobtunk el minden előnyt, s a felzaklatott versenyben csak saját életrevalóságunk támaszát tartottuk meg, mikép állunk meg s tartjuk fen a régi súlyt?

Keleti talizmánunkkal, a — *passivitással*?

Nem vitatom én, hogy a várás politikája, időleg, mint tactica nem czélszerű; de évekig tartó passivitas rendszerré válik, s mint ilyen nem csak kép-telenség, de kárhuzatos is.

Nincs itt helyén, hogy vitassam, minők lettek hatásai azon passivitásnak, mibe a 49-ki események után merültünk. Legyen minden józan-agyu ember bírása annak, hogy azon évtized, 50—60-ig hagyhatt volna-e oly súlyos nyomokat maga után, ha passivitasunk mellett, nem gyönyörködve a közsúlyedésen, teljes tevékenységgel munkálunk organizáló irányban?

Ám maradjon ez örökös problema. De midőn 1860-ban kezünkbe adaték a mód: alakítani jövőnket, nem ismét csak bontásban voltunk erősek? és midőn e

gazdálkodásnak határt vetettek, nem ismét a passivitásra adtuk magunkat, és fokozott szenvedéllyel erőttük ezt mindenkire?

Ennek csak nem tagadhatjuk meg gyászos következéseit, mert naponkint érezzük súlyosan.

És azóta sem bírjuk magunkat nyomása alól emancipálni.

Pedig igen kevesen vetettek számot magukkal, mi rejlik e politikának fenekén. Ez a politikai „*banque*“ egyik neme, mely a véletlentől, és homályos eseményektől vár, mely nem számíthat, de kockázik, sőt hatásaiban előkészíti a gyászos jövőt, mert a kedvezőeket folyvást feszültségben tartja.

És e passivitas felelőssége kit nyom az országban?

Mindenkit, ki tehetne valamit s bármi okból mulasztja. Mert végre kitől várunk, ha önmagunk elhagyjuk magunkat?

Nincs faj Európában, mely inkább elhagyva, nincs mely jobban maga erejére utalva volna, mely mindent csak önmaga által érhet el, s mi emeljünk-e oltárt a tétlenségnek?

Várunk a fejedelemtől? tettünk-e valamit, hogy várakozásunk jogosult legyen? Hihetjük-e, hogy azon Uralkodó, ki birodalmának határain túl egybegyűjti fejedelmi társait, s gyülekezetükben az idő intő szavára, a népek jogos várakozásra hivatkozik, azon népnek zárja el kebelét, melynek karja őseit kísérte csatáiban s házáat védte meg?

Olvastunk eleget, hogy járultak hazánkfiai csapatonkint a Felsőséghez hitelintézeti, vasuti, inségi, vallási ügyekben, — de azt soha sem hallottuk, hogy tagadó választ hoztak, és ne a kegyelem minden jelleivel fogadtattak volna.

Hogy hazánk alkotmánya ügyében ott voltak volna, nem hallottuk soha.

Várunk a kormánytól?

De adtunk-e felbátorítást a kormánynak, hogy nevünkben szóljon? — adtunk-e tájékoztatásra módot, nyújtottunk-e támogatást oly törekvésre, mely ügyeinket rendbe hozza?

Még csak avval sem gondoltunk, hogy ellenségeink méltatlan vádjait a világ előtt megszégyenítsük. És midőn a közel mult idők sajnálatos eseményei ellenünk tanuskodnak, nem is tartjuk érdemesnek kimondani, hogy mia letelt idők tévedéseit nem osztjuk, hogy mi igazságosak akarunk, méltányosak tudunk lenni.

Egykedvűen nézzük, néhány elhagyatott viador miként küzd érdekünkben a tulnyomó erő ellen, s kénytelen kimerülni. Fegfőlebb akkoron ébredünk fel tapsolni, ha leküzdve elvonul. — Akkor nyújtjuk rokonszenvünket, midőn már nem használhatja számunkra.

Nagy és szép feladat jutott nekünk egy terhes hivatásu birodalom népei közt; de hiszszük-e, hogy az eddigi politikával töltjük azt be, vagy annyi fiatal mozgó népelemek közt passivitással fogjuk a sulyt fentartani?

Magyarország, mely az uj eszmék befogadásával szorosabb viszonyba lépett Európával, nem mozgathat a század szellemének ellenére. Hova csak nézünk, mindenütt látjuk a törekvést: nagyobb államok alakítása felé. Egyfaju népek tömörülésre, mások szövetségre törnek, mert az állam sulya kifelé életszükséggé vált.

Magunkra nem állhatunk, sem a köztörekvéssel ellenkezőleg bomlásra, vagy separatisticus önállásra nem gondolhatunk; a mi rendeltetésünk: szövetség. — Választásunk pedig csak kettő lehet:

Vagy a fenálló kapcsolat, vagy aldunai confederatio, melynek előizét megköstoltaták fajunkkal az erdélyi fejlemények. Fajunk nemzetiségi philantropjainak pedig volt elég résök kiábrándulni.

Ki ezek iránt önmagával tisztában nincs, az hagyjon fel a politikával, mert hazájának csak árthat.

Sorsunk, szerencsénkre összefűzött a némettel. Y
Őseink e kapcsot válhatlanná törvényesítették. Nekünk ennél fogva meg kell férnünk egymással.

És e megférés meg is lesz, mihelyt több bátorságunk lesz, s több önbizalmunk cselekvőleg fellépni, s önmegtagadó hazafiságunk: őszintén közeledni.

Attól pedig óvjuk saját érdekünkben magunkat, hogy kik megadásra nem hajlunk soha, azt nyomások befolyása alatt várjuk másoktól.

A rendezés nagy munkája nem vásár, hol azért emelni, vagy szállítani lehet. Ne legyen a rendezés alapja törvény és igazság, ne elégítse az ki kölcsönösen az érdekeket, nem lehet annak tartóssága és megdől, bármit tegyünk.

Oly rendezésnek pedig, mely törvény és igazságon alapul, mely az érdekeket méltányosan kielégíti, hol a felek, ha áldoznak is, de érzik, hogy ez szükség, és nem haladja túl a kényszerűséget, és kölcsönös is; ha az áldozatok fejében nyert előny nem csalódás, — ily rendezéshez nem nyomás, sőt a legnyugodtabb idő kedvezése kell.

Nekünk pedig előre is kettőről kell meggyőződve lennünk.

Egyik az, hogy minden rendezés emberi mű, mely akkor üti meg a mértéket, ha azon idő viszonyainak megfelel, melyben alkottaték. A mi emberi rendeltetésünk munka és küzdelem, ne akarjunk ennél fogva utópiákat, ne kívánjuk a jövő idő gondjait anticipálni. Lesz minden időnek saját feladata, mi érjük be a mienkkel.

Másik az: hogy saját szerű helyzetünkben a státusformák egyszerű átültetése képtelenség. Mi birodalmi egységet vagyunk hivatva szervezni, de nem-

zetközi önállóság alapján s ez a formák nem utánzását, de saját szerű módosítását követeli.

Ily államviszonyban a státustan szokásos fogalmaihoz sem köthetjük magunkat. Tiszta parlamentarismus, adó és katonamegtagadási jog a mellett, hogy mint az alkotmány státustani garantiái általában is merő illusion nyúgosznak, Ausztria saját szerű helyzetében épen merő képtelenséggé válnak azért is, mert európai állása tisztán védelmi, következőleg hadállása s külpolitikája kényszerű, azért is, mert alkata összetétel, s annyi állam aggregatuma. Ily viszonyok közt e státustani garantiáknak sulya csekély, alkalmazása ily viszony közé be nem illeszthető.

Szerencsénkre e garantiákat a magyar alkotmányosság nem ismerte s mégis alkotmány volt, s erőben fenállott, s megvédve volt gyakori ostromok ellen, s ez az alkotmány végrehajtási rendszerében feküdt. Épen ez az ultima differentia, mely a magyar alkotmányosság saját szerűségét képezi, s azt az alkotmányosság európai formáitól megkülönbözteti.

Örvendjünk a történelmi fejlődés e szerencsés-jén. Majd midőn szervezni kellend országos ügyeink belkormányzati rendszerét, látandjuk meg, mennyi hasznát vehetjük a megtisztult magyar végrehajtási rendszernek alkotmány-garantia és szilárd kormányzat tekintetében.

Végre politikánknak napjainkban még azon fátuma van, hogy minden oldalról igen szeretne támaszkodni a külföldi viszonyok befolyására; pedig e befolyás a legszerencsétlenebb, ha érvényesíthetné magát.

Mi sem kívánatosabb, mint hogy ezen infascinatióból minden oldalról kimeneküljünk, mert már ezen feltevés magában is képes a feleket téves ösvényre vezetni.

Ha mi tiszta, egyenes, őszinte és becsületes politikát akarunk jobbról és balról követni, akkor a megoldás, mint említém, nem vásár, hol az ár a körülmények szerint szökken, vagy száll; mert az ily rendezés vezethet fegyverszünetre, de nem állandó békére s megnyugtató állapotra.

Itt nekünk kell példában előljárni.

Állítsuk ugy közjogi tételeinket, hogy az ellen jog, történelem, igazság, kölcsönösség és az elutasíthatlan tények szempontjából ne birjanak ellenvetést tenni: mondjuk ki utolsó és első szavunkat egyszerre; mutassuk ki mindenütt indokolva a vonalt, melyen túl minden külföldi nyomás daczára nem megyünk, innen nem maradunk; melyet a legnagyobb béke közepette ép oly készséggel fogadunk, mint fegyverzaj közt. Higgyünk és bizzunk valahára az eszmék hatalmában. Az igazság szava előbb vagyutóbb, de bizonyosan dönt.

Ne gondoljuk, hogy mind ez ábránd. E rövid rőpirat feladata épen az: kimutatni a haza gondolkozó fiainak fővonásokban oly rendezés lehetőségét, mely a fenebbi feltételnek megfelelő legyen.

Nem kételkedtem én soha perczig sem, hogy a magyar, ha jog és történelem álláspontjáról érthetőleg és egyszerűen elibe adatik mind az, mit tőle őseinek intézkedései folytán a jelen idő elutasíthatlan kényszerűsége követel, ha látja, hogy annak jogban és igazságban alapja van, — megadásától vonakodik. Azon nemzet, mely a társadalmi jogok megosztásában nem késett perczig sem a haza oltárára tenni kiváltságait, mely, midőn jogkivüli polgártársaival osztozni kelle, nem latolgatá a merész rendszabályok anyagi hátrányait; ily nemzet nem lesz, nem lehet igazságtalan azon téren is, hol a testvérországokkal jogban és kötelességekben osztoznia kell, csak lássa, hogy ezen osztály igazságos és kölcsönös, és

nem mystificatio, mely a veszteség kára mellett, még a megaláztatás keserűségét is hagyná maga után.

E hitemben, mely épen nem merész, kísértem meg a megoldás részleteit az első alapokból indulva kifejteni, utmutatóul véve mindenütt a törvényt és történelmet, s hol ez elhagy: az egyszerű, mindenkinek érthető logikai következt.

Nem szólok aszenvedélyekhez, azok nyelve nem az enyím, én csak a higgadt megfontolás szavát értem, azon beszélek magam is; ki nyelvet nem érti, tegye félre e röpiratot, mert megérteni nem fog és szándékom ellenére kielégítettlen marad, mit sajnálnék.

I. Fejezet.

Egy kis történelem és negatio.

Állami alapszerződésünk.

Egy jogi és történelmi alapunk van, melyet őseink tényleg a mohácsi vész után hazánk megmentésére alkottak és 140 év előtt törvényeikbe is ünnepélyesen beigtattak.

Ez azon alap, melyet minden idő elismert, minden törvény ismételt az utolsó időig. Ez azon alap, mely az uralkodás legitim jogát, az örökösödési rendet, a birtok egységét s nemzetünk jogos követeléseit magában foglalja; mire Ő Felsége azon nagy elhatározás fontos perczében, midőn 1860. octóberben a birodalom új rendének behozatalára szánta magát, visszaállott, a — *Sanctio pragmatica*.

Midőn őseink kimondották az uralkodás egységét hazánkra és az örökös tartományokra nézve, midőn az örökösödési új rendet elfogadák s kimon-

dák az öszbirtokra nézve az *oszthatlan és válthatlan* birtoklás elvét, megalkoták a *birodalmat*.

A Sanctio pragmatica ennél fogva a birodalom-megalkotás és a *birodalmi egyesülés* alapactája.

Magyarország ez általegy állami szövetség állandó viszonyába lépett, s lett természetesen egy előbbi egészből része egy nagyobb állami testnek, mely egy uralkodót fogadott el, és kimondotta oszthatlanságát s válthatlanságát.

Tényleg e viszony már akkor megalkottaték, midőn Magyarország a habsburgházi első királyt megkoronázta; de a birodalmi egység csak családi intézkedés volt. Ezért történt is, hogy időlegesen Stájer és Tirol kivált az egységes uralkodás kötelékéből. II. Ferdinánd után megszilárdult az uralkodás egysége s Károly császár végre, a mi már tény volt, törvényesítette s minden ország akkori rendei által ünnepélyesen elfogadtatta.

Arra, hogy mi a habsburgházi uralkodás elfogadása által tényleg megalkottaték, törvényesítésék is, 196 év kellett; hogy a mi törvényeinkben kimondva volt, intézményekben is rendeztessék, maig 140 év telt le. Ily lassan bontakoznak ki a történelmi fejlemények, akkint, a mint az életszükség követeli.

Ezen lassuságot megmagyarázza az uralkodóház s a birodalom történelmi szelleme. A német császárok Európában oszlopai voltak a legitimitásnak, ez által a birodalom is a vallási és politikai conservatismus főtámasza. A jog és történelmi fejlődés alapján nyugvó birodalomban e szellem lőn mindinkább uralkodó, és eredményezte, hogy kebelében egyetlen tartomány, tartományokban egyetlen faj sem vesztette el maig individualis létezését. Sőt midőn a kormányzat érdekei szigorubb egyesítésre készteték az uralkodást, s ez irányban kísérleteket tett, mind a tartományok politikai egyénisége, mind a fajok

önfentartási törekvése csak ellenkező lendületet nyert. Lehetne talán vitatni s némi példákban illusztrálni, mikép ezen időnkinti nyomások ismételése nélkül sem a nemzeti, sem a nemzetiségi szellemet nem találják napjaink ily erőben, mint most látjuk.

Magyarország különben, midőn a birodalom megalkotását törvényesítette; egyszersmind kikötötte állami létének épségbentartását, ezen egyesülés tehát nemzetközi önállóság alapjára fektetteték, ez annak lényeges feltétele volt.

Megvan tehát a Sanctio pragmaticában, mint törvényesített tényben adva az alap, mely mai viszonyaink rendezésének irányát elhatározza.

Az egyesült birodalom azontul minden vonatkozásában a kulfölddel szemközt, mint concret egység kelle hogy álljon; ellenben házi ügyeiben megóvni kívánta nemzeti sajátosságait s öntehetőségét.

E sajátos viszony nehéz összettközések nélkül fentartotta magát a felségi jogok terjénél, a birodalom egyik felének abszolút formáinál, és a politikai szabadság fejletlenségénél fogva.

A birodalmi egyesülés következtében támadtak a közös ügyek, kiformálta magát a közös uralkodó székhelyén egy központi hatalom, mely lassankint magát az egész birodalom terén, úgy Magyarországon is, azon eszközöknek birtokába helyezé, melyek a birodalom egységét biztosíták.

A kormányzati formák szabatosabb rendezéséből merült fel a bécsi Staatskanzlei, a Hofkriegsrath, az allgemeine Hofkammer, a Staatsrath, mint a központi hatalom osztályai.

Az országos kormányzat számára eléállott az udv. Cancellária, a Helytartó Tanács, a magyar kir. Kamara.

Ezek voltak 48 előtt, a birodalmi egyesülés következtében az életből felmerült kormányzati formák, a kapcsolati viszonyt fentartók, és az egyesülés mind-

két oldalú feltételeinek az akkori viszonyok közt megfelelők.

48 végre felforgatta az egész előbbi politikai situációt, az államhatalmak posíciói kimozdultak helyökből s az egész előbbi viszony szabatos átalakításának szüksége előállott.

A Lajthán tul a birodalmi dicasteriumok helyébe miniszterium lépett, mely az örökös tartományok országgyűlésének lőn felelős, ez által eltűntek a birodalmi kormányzat mind azon testületei, hol úgynevezett egyes osztályokkal bírtak s lehetlenné lőn számunkra ott a részesedés formáit felállítani az ujon létrejött alkotmányos gépezet szervezetében.

Ugyanez történt Magyarországon is. Itt is megalkult az első magyar független és *felelős miniszterium*.

Az alkotmányosság első korszaka a birodalomban.

Ha ma már higgadt történetírói szigorral bíráljuk a 48-diki időszak alkotásait, nem vitathatja el tőlünk senki azon tényt, hogy Magyarország a történelmi egyesülési alapot kevésbé ignorálta, s ezen viszonyhoz képest új kormányzatát correctebben állítá fel, mint ez a Lajthán tul történt.

Magyarország ugyanis 48-ban ünnepélyesen kimondotta az uralkodás egységét s kapcsolatosságát, elismerte a közös ügyek létezését, ezeknek elintézését az uralkodó székhelyére utalta, s mert a közös ügyeket tetteleg is respectálta, sem *külföldi*, sem *hadügyi*-minisztereket nem állított; a pénzügy tekintetében is csak *országos* pénzügyminiszterre szorítkozott.

Nem lehet elvitatni ma már, hogy a Lajthántuli rendezés tulment mindjárt kezdetben az illetékesség

határain, és az összes birodalmat illető hatalmakat is maga körébe vonta. A bécsi parlamentnek megvolt *külggy-, hadügy-, pénzügy-ministere*.

Magyarország a nemzetközi paritás álláspontját foglalta el, és fenhagyta a közösség terén az intézkedést; a birodalom másik fele tulment ezen s kezébe vett mindent, a mit közelében talált.

A felfogások e téves iránya, az eszmék fejletlensége volt oka annyi szerencsétlenségnek, mi következtében a birodalomra nehezedék. S midőn ma annak helyrehozásán fáradozunk, odáig kell visszamennünk, honnan az indulás megtévedt.

Ha a kormányzati átalakulás 48-ban a Lajthán innen és Lajthán tul szervezési munkáját csak saját országos ügyeire szorítja, s felismeri azon elutasíthatlan szükségét, hogy a közös ügyek vezetéséről kölcsönös egyetértéssel közösen kell gondoskodni; ha ennek folytában a közös ügyeket szabatosan megjelelik, s kezelési módjáról intézkednek, lehetlenné lesz a birodalom két felének későbbi véres összeköze.

Ezt azonban csak mint hitemet emlitem fel a nélkül, hogy annak akkori lehetőségét vitatnám. Mert a 48-ki rázkódás a birodalmat váratlanul rohanta meg, midőn az új idő követeléseinek kielégítésére az eszmék előkészítve, sem megérve még nem valának.

Ma már másképp vagyunk; volt időnk elég, viszonyainkat átgondolni. Az alap adva van, ezt rendületlenül fenakarjuk tartani, ezt proclamálta felséges Uralkodónk, ezt szabja elibünk a törvény, ez a — *Sanctio practica*.

A cél tehát tisztában van, mire nekünk törekedni kell, t. i. a birodalom egységét s ebben nagyhatalmi állását biztosítva, egyszermind megóvni Magyarországot állami létét, a nemzetközi önállóságot és paritást.

Oly elvek ezek, melyeket soha senki sem tagadt. Magyarország mindig elismerte készséggel a birodalmi egység s kapcsolat érvényét, a tuloldalon mindig elismerték országunk autonómiáját, de ezen elvek gyakorlati alkalmazásában történtek intra et extra balfogások.

Egyik fél az országos önállóság feletti féltékenységében kevésbé figyelmeztet a birodalmi érdekek kielégítésére, a másik ellenkezőleg a birodalmi érdekek felett feledte a nemzetközi önállóság s paritás követelményeit.

Az tény gyanánt áll, hogy mi a Lajthán innen soha sem tagadtuk a *birodalmi egység* eszméjét; mi hittük és vallottuk, mikép az örökös tartományokkal egy Uralkodó alatt *indivisibiliter* és *inseparabiliter* egyesülve vagyunk; mi ennél fogva ezen kapcsolati garantíáit elfogadni tartozunk.

Viszont a Lajthán tulról soha sem hallottunk szót, mely Magyarország autonómiáját tagadta, avagy csak kétségbe vonta volna, sőt szerettem vala, ha sokan hazámfiaink közül szemtanúi lettek volna a birodalmi tanács alsóháza minapi tanácskozásának az inség ügyében, hol épültek volna azon józan és megnyugtató szellemen, mely a ház legkitünőbb tagjainak beszédeiből felmerült, hol egy *Berger*, *Rechbauer*, *Mende*, *Grosz* és többen oly értelemben szoltak a magyar viszonyokról, hogy *Ryger*, a telivér centralista feljajdulva tiltakozék ezen szellem ellen.

Az elv tehát s azon történelmi alap, melyre állnunk kell, nem tagadtatik sem itt, sem ott.

Honnan hát az alkotmányviszály köztünk?

Másutt nem lehet, mint hogy az alkalmazásban itt és ott hiányzik a tiszta felfogás, vagy őszinteség. Ez utolsót vizsgálni: Istendolga; mi ne bajlódjunk azzal, nézzünk szemébe az elsőnek.

Mint kiki tudja, a 48 minden irányban feloszlató hatással volt. Az államhatalom positióit is ki-

forgatta előbbi állásából. A régi közjog összedőlt s helyébe ujnak kelle eléállíttatni.

Miben állott sajátképe bomlasztó hatás? A kapcsolati viszonyok határozatlanságában lazul összefüggő részek élesebben váltak el egymástól; az önállósági törekvés a homogen érdekeket tömörebb egyesülésre készítetvé; a korona összetartó ereje gyöngültvén, a részek elválása tulment azon határon, mely az együttlét tartósságát biztosította volna. Minden rendezkedő rész önmagáról gondoskodott, a közösség érdekeit mindenik feledte.

Ebből állott elő a közjog teljes megzavarodása.

Az uj közjog osztályai.

Ma már látjuk, hogy ha a birodalmat egységi érdekeiben s hazánkat a nemzetközi önállóság alapján rendezni kell, az uj közjognak három főirányban kell felállíttatni; megállapítandó ugyanis:

A birodalom viszonya a közös Uralkodóval.

A birodalom viszonya Magyarországgal.

Magyarország viszonya saját Királyával.

Szükség pedig mindenek előtt a birodalom fogalmával tisztába jönnünk és kimondanunk, miszerint ez elnevezés: *osztrák*, csupán eszményi. Mert az örökös tartományok összes complexusa ép oly kevésbé birodalom, mint Magyarország magára. — Ketten együtt alkotják a birodalmat, — külön válva egyik sem.

Hogy ez ma is az európai fogalmaknak megfelelő felfogás, eléggé kitűnt az utolsó időben is akülkövetek minapi nyilatkozataiból, melyet külügyministerünknek tettek a birtokgarantia kérdésében, hol az osztrák birodalom lényeges alkatrészeiül csak Magyarországot és az örökös tartományokat vették.

Ez azon sarkelv, min a megoldás lényege meg-

fordul. Ha ez elismerve lesz, mint tagadva soha sem volt, ezen alapból a megoldás részletei kérlelhetlen logikával önkényt fejlenek le.

Két főelv ennél fogva itt mint alap elismerendő.

Egyik: hogy Magyarország a birodalomnak oly kiegészítő része, mely nélkül a birodalom megszűnnék az lenni.

Másik: hogy a kapcsolat természete a két rész közt egészen más, mint mindeniknek külön kapcsolata saját többi részeivel. Magyarország uniálva — egyesülve — van, nem adnectálva — csatolva.

Bármit állítson a centralisták kurtalátó önzése, mi magyarok a Dynastia érdekére hivatkozunk, s hisszük, hogy az annak horderejét felismerendi, miszerint Magyarország önmagát a birodalom *egyenjogu és válhatlan* kiegészítő részének tartsa, s a birodalom érdekeit magáéinak ismerje, s ezen egyesülésben magát megnyugtatra s kielégítve érezze, s a lehető válság óráiban ép úgy kimondja most: *vitam et sanguinem*, mint kimondották őseink Mária Theresia korában.

Csak a Sanctio pragmaticából folyó *unio és paritas* őszinte elismerése teremheti meg Magyarországon azon kötelességérzetet s azon szellemet, mire a birodalom szilárd fenállásának szüksége van. Ez a jogcontinuitás elvének is reális értelme, ez azon elv, melynek igazságos kielégítése hazánkat minden érdekeiben megvédi, jövőnket biztosítja, s megnyugtatóságunkban a megoldást előállíthatja.

Ezen czél és az arra vezető eszközök szempontjából kell már most rövid birálat alá venni a létező megoldási kiindulásokat, hogy megítélhessük azoknak politikai becsét.

Ez irányban a Lajthán innen a 48-as rendszer, a Lajthán túl a februári patens azon alapok, melyek két törvényhozó test elfoglalt álláspontját képezik. Nem hagyhatom azonban még egészen figyelem nél-

kül a 47-el jelezett rendszert is, melynek hazánkban igen kevés nyilvános, de tagadhatlanul vannak hallgatag hívei, kiket nemcsak kegyelet vonz őseink ódon institutiói felé.

A 47-es rendszer.

A megoldás számára azon politikai nézet a leggyarlóbb, mely magát 47-esnek nevezi, s bámulni lehet, miként voltképes egy ideig is a rendezési modalitások sorában szerepelni oly valami, mi épen a fenforgó kérdések megoldására semmi, de semmi alapot nem nyújt.

Most a főkérdés a birodalmi közös ügyek mi-volta s kezelése, szóval: a birodalmi közjog; és ha a 47-ki korszakból írott törvényeinket vizsgáljuk, abban Magyarország állami önállóságát constatirozó néhány törvényen kívül, a birodalmi viszonyokat illető rendelkezést alig találunk.

Ha agyakorlatot veszszük, könnyen tévutrajutunk. Ott találjuk szervezve Bécsben a birodalmi Centralgewalt egyes osztályait, mint a Staatsrath, Staats-Canzlei, allgemeine Hofkammer és Hofkriegsrathot, melyekben a birodalom közös ügyei kezeltettek.

Ezen birodalmi dicasteriumok tulterjedő hatalma ellen Magyarország folyvást panaszkodott, a Lajthán tuli szellem pedig tiltakozott, és végre megdöntötte.

A 47-es rendszer tehát csak úgy volna ismét visszaállitható, ha az absolutismus uralma helyreállna a birodalomban, mi egyetlen 47-esnek sem fordulhatott meg agyában.

Midőn tehát a birodalmi viszonyok rendezéséről van szó: mit akarnak a 47-esállapottal elérni, belátni alig lehet.

Azt mondani pedig, hogy Magyarország érje be az államiság azon attributumaival, mikkel a 47-ki

korszakban birt, ez a Lajthán tul történt változások után annyit tesz, mint magunkat önkényt az örökös tartományok uralma alá adni s megszüntetnia 790-ki törvények függetlenségünkről szóló biztosításait. Mert azt csak nem kívánhatjuk, hogy az örökös tartományok kedvünkért lemondjanak az alkotmányról s felállítsák a régi központi dicasteriumokat.

A 47-es rendszerben ennél fogva a megoldás leglényegesebb kérdéseire nézve hiában kerestünk utmutatást; annak jelentősége akkor s ott állhatna elő, hol később a belügyi kérdésnek másodrendű vonalán a belkormányzati rendszer megállapítása szóba jövend.

A 48 mint megoldás.

Minél mélyebb gyökereket ver s minél terjedtebb az államban a törvények iránti hódolat, annál erősebben áll a közerkölesiség és rend.

A birónak, midőn törvényt tesz, a polgárnak a társadalmi életben meg kell hajolni a törvény szentsége előtt. A politikusnak a törvény nem dogma, az eszmék világában a vélemény rég pálcát tört, rég elítélhetett törvényt, melynek gyakorlatban, míg fenáll, hódolunk.

Hogy Magyarország 860-ban álláspontot a törvény és történelmi jog alapján keresett, elengedhetlen kötelessége, hogy specialiter a 48-at proclamálta, szerencsétlenség volt.

Azonban ne csodálja senki e megtévedést. A politikai helyzet roppant változását nyugodtan fel fogni nem kedvezett az idő. A 11 évi nyomásra következtetett visszahatás első napjai nem lehettek alkalmasok higgadt elhatározásra.

Mind e mellett a 61-ki országgyűlés szelleme egészen más, ha a Lajthán tul a központosítási törekvés nem lép annyi tulbizakodással fel. Ennek el-

lenében a természetes visszahatás azon negatio lön, mely nyílt ellenzés után a passivitásra és politikai blazirtságra vezetett.

Ezen időszakból maradt reánk komor hagyománykép, mint alap, a 48.

Ha azt követelné tőlünk valaki: tagadjuk meg ez alapot, még csak meggondolhatnók magunkat; de nem arról van szó, hanem: a fenforgó alkotmányviszály megoldására használhatjuk-e?

De avval, mi benne nem foglaltatik, sem a fenforgó kérdésekre nem válaszolhatunk, sem ahhoz, mi benne nincs, nem ragaszkodhatunk.

Pedig éppen így vagyunk a 48-ki törvényekkel megoldás tekintetében.

Meg kell azért higgadtan vizsgálnunk minden irányban közjogi alkotásait, hogy használhatóságát megítéljük.

Fennebb már kifejtettem, hogy az új közjog, mely állami viszonyainkat rendezi, három főszakaszra osztható, u. m. a birodalom, mint concret állam viszonya az uralkodóval; a birodalom két felének viszonya egymás közt; és Magyarország közjogi viszonya saját királyával.

Lássuk mindenik irányban, mit és mennyit alkotott 48. A mint a birodalom kétféle az alkotmányosság kikiáltása által magát az állami ügyek kezelésének birtokába helyezte, tudván, hogy közös ügyeik vannak, ezeknek mivoltáról s kezelésének módjáról kell vala közösen intézkedniök.

Sem egyik, sem másik fél nem tette. Azon törvényekben, melyeket Magyarország magára alkotott, a birodalmi közös ügyeket illetőleg csak következő általánosságokat találunk:

1. A korona — szabatosabban az uralkodás — egysege s kapcsolat épsége alapul vétetvén, elismertetnek a közös ügyek.

2. Mik ezen közös ügyek általánosságban, indi-

cálva találjuk a III. cikk 14. §-ában, hol a magyar ministerium fosztályai elszámoltatnak. Hiányzik a külügy, nem emlittetik a hadügy, a pénzügyre nézve az *országos* emlittetik. Ebből lehet következtetni, hogy a külügyet, a hadügyet és a pénzügy birodalmi osztályait tekintette közösöknek.

3. A kezelés módjáról csak a III. cikk 13. §-a szól, mely a magyar ministerek egyikét O Felsége személye mellé rendeli, ki mind azon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.

Megvan ez irányban az új közjog határozatlan alaku általános kerete.

Minden esetre a szigorú jog embereinek három elvet nyújt, melyet nem ignorálhatnak, ugyanis:

A közös ügyek elismerését,

Mellékesen ezen közös ügyek mivoltát, és

Azoknak kezelésére nézve egy magyar minister folytonos befolyását, és ez által a folytonos érintkezés elvét.

Ennyi az egész birodalmi közjog a 48-ki codexben.

Sőt épen abban correct a 48, mert nem részletezett, miután elismerte, hogy birodalmi közös ügyekben önmagára nem rendelkezhetik.

Hogy ez még nem közjog, mindenki belátja. Ez irányban tehát a 48 a tért egészen parlagon hagyta.

Részletesen csak az ország viszonyairól saját Királyával intézkedett.

Alkotásainak ezen ága némely főpontjaiban szerencsétlen és fatalisticus volt. Nem elégtette meg, hogy az új kormányzati rendszer alkalmazásában a korlátolt monarchia szélső határáig rohant egyszerre, még a Sanctio pragmatica egyik lényeges pontját is hatalmasan megingatta, mert az uralkodás egységétette kétségessé, midőn a Nádort a majestás jogai-
val és sérthetlenségével ruházta fel.

Továbbá, míg a képviseleti rendszer alkalmazásánál egyszerre a suffrage universel határáig ment, az elosztási felségi jog körülírásában annak a National-Convent hatalmát tulajdonította el.

A belkormányzat rendszerében a helyhatóságok jogát épségben hagyta, de viszonyát az új szervezetben nem jelölte ki.

Tehát azon irányban is, hol tevékenységét leg részletesebb intézkedésekben fejtette ki, azon idők felforgató befolyásától tulragadtatott; másrészt alkotásait befejezetlenül adta át a jövődönck.

Világos ezekből, hogy a jogfolytonosság elvéhez ragaszkodás specifice 48-ra átvive nem volt szerencsés választás.

A közös ügyek megoldására nézve pedig a 48, mert nem lehetett organisáló, nem is lehet ma alapunk.

Tegyünk tel már most, hogy országgyűlésünk feladatául tűzetnék ki, a Sanctio pragmatica alapján megoldani azon kérdéseket:

Mi történjék a birodalom közös érdekeivel,

Melyek a közösség jogai, kötetességei és terhei,

Miként viselendőek ezen terhek arányra és módra nézve?

Pedig nem ezek-é a birodalmi kapcsolat főkérdései, felelhetünk-é ezekre a 48-ki törvényekkel, vagy a 61-ki felirattal?

Sem egyik, sem másik nem ad utmutatást a fenforgó lényeges kérdésekre nézve, azokra tehát megoldás tekintetében nem hivatkozhatunk.

Hogy más indokból sem lehet kiindulási alap alább meglátandjuk.

A fennálló megoldás.

E politikai művet két külön irányban szükség elemzés alá vennünk, hogy kellőleg megállapítsuk használhatóságát megoldás tekintetében; ugyanis:

1. Mint a birodalmi rendezés keresztülvitelének eszközét,

2. Mint a közös ügyek kezelésének alkotmányos formáját.

Azon minőségében, mint az örökös tartományok különálló alkotmánya, a februári pátens részünkről szóba nem jöhet, ez nem a mi dolgunk. Legyenek bármi ragyogó, vagy árnyoldalai, ez az örökös tartományokat illeti, s mi magasztaljuk, ha nekik megnyugvást és megalégedést hoz.

De azon része, mely bennünket is illet, Magyarországnak állami alapjogát érinti, s nem lehet tagadni, hogy a Sanctio pragmaticán alapult Uniót ignorálja, a 791-ki törvények biztosítékait, a paritás alapját megdönti; a birodalom egyik felét urává tenné a másiknak, s a Centralgewalt s országügyek törvényhozási összezavarásával végbevinné az állami beolvasztást, mi ellen O Felsége Magyarországot ünnepélyesen biztosította.

Felállítottatott az mint a birodalmi rendezés eszköze is, midőn Magyarország behivatott, hogy ha ellenvetései volnának, ott a helye azokat érvényesíteni, s a rendezésnek revisióját végbevinni.

De e feltét Magyarország állami alapjogába ütközik.

Ha mi szabad tractatusok alapján egyesültünk a birodalom másik felével, melyet az időben az Uralkodó képviselt, hogy közös birodalmat alkossunk s minden körülmények közt magunkat jogilag egyenlő félnek tarthattuk, s ezt törvényeink kétségtelen formában biztosítják, akkor a birodalmi közjog hozzájárulásunk nélkül nem alakulhat meg.

Midőn tehát a birodalom másik fele a magyar országgyűlés közreműködése nélkül a birodalom összes érdekeire nézve közjogi formákat állít fel, s bennünket a belépésre megbí, világosan és félremagyarázhatlanul Magyarországnak azon közjogi ál-

lást mutatja ki, melylyel Bukovina, vagy Istria bir; mert végre a képviseleti tagok száma befolyásban lehet, de jogban nem tesz különbséget.

Es nem napfénynél világosabb-e, hogy e szálon függ Magyarország alapjogának egész lényege? Ha a magyar korona viszonya az örökös tartományokhoz *unio*, és nem *annexio*; ha állása *paritás*, és nem *subordinatio*; akkor közjogi formákat elibe dictálni s részvéte nélkül megállapítani nem lehet.

Ne vegyék azért szomszédink szakadási törekvésnek, ne vegyék idegenkedésnek, ősi renitentiális hajlamnak a magyarság elszánt és compact vonakodását. Összes közjogi álladalmunk, minden hagyományaink, valamennyi sarkalatos törvényeink, minden kötelmek, állami alapjogunk egész lényege e tételen fordul meg.

Mihelyt Magyarország lemond unionális és a paritás jogáról, s Bukovina és Istriával hasonló állami álláspontot foglal el: multját tagadta meg, törvényeit s egész történelmét dobta el, s Sybilla mind a kilencz könyvét égette el.

Nem is lehete ennél fogva reményünk az alkotmányviszály megoldásához mindaddig, míg a Lajthán tul ki nem mondaték a komoly szó: *transactio*.

Ez szabad egyezkedést foglal magában s visszaállítja természeténél fogva az unio és paritás alapját.

De lehete-ott trantacsioról, hol egyenjogu feleknek kellene közös állapotásokat alkotni, csak szó is; hol ennek formája egy gyűlés, melyet az egyik fél kénye szerint rendezett, s hol a másik egyenjogu fél befolyásának arányát is ő szabtameg?

Sőt Magyarország, midőn a paritás alapján létesült unio álláspontját követeli, megmenti a birodalmat a kényszerű feloszlástól. A dualismusban óvja meg a pluralismustól. Mert alig volna szerencsétlenebb balfogás, mint az elemek tulsúlyát a kényszerű és törvényes dualismustól a szövetkezés azon ösvényére

téríteni, mely a pluralismus szükségképi tulterjeszkedésében megteremné okvetlenül a birodalom felosztását.

Ez irányban a mozgalom már is aggályos, a centralizáló unitás megtermi mindenütt a kormányzat dualismusát. A centralisatio a fajokra támaszkodik s oly bomlásokat idéz elő, melyeket a válság órái készen találандnak.

Ezekből megítélheti mindenki, hogy nem a megoldás lényege az, mi Magyarország ellenzésének indokát képezi, de azon forma, mely állami egész alapját fenyegeti.

Térjünk már most át megtekinteni, mennyiben lehet e megoldás a közös ügyek közös kezelésének *alkotmányos* formája.

Azon gyakori tollharczban, mely a bécsi és pesti lapok közt annyi élénkséggel folyt, a bécsi sajtó azon állást foglalta el, mintha az alkotmányos formának ellenünkben ő volna a védője. Sokkép gyanusítottunk, kivált a hivatalos sajtó részéről, mintha mi magyarok az absolut formáknak volnánk szöszölői; reactionalis törekvésekről vádoltattunk elannyira, hogy még hazai sajtónk egy része is gyanakodni kezdte a másik ellen.

Tekintsünk azért mélyebben a szőnyegen forgó alkotmány-mű benső elrendezésébe s lássuk, az alkotmányos garantiákat feltaláljuk-e abban.

Az európai statustan szerint az alkotmányosság a többség kormányzatában nyer kifejezést, s ez a ministeri felelősség által jut érvényre.

En a mondó vagyok, hogy a ministeri felelősség s ezen épülő többség kormánya a szőnyegen forgó alkotmányban nem is létesíthető.

Nem létesíthető a ministeri felelősség oly szervezetben, melynek állandósított többsége nincs. A mely szervezetben a többség minduntalan változik s egészen más elemekből alakul, ellenben a ministe-

rium mindig egy marad, ott a többség nem lehet tényező; többség kormánya nem alakulhat; hol pedig a kormány többség ellenére fenállhat, nincs a felelősségnek teste, nincs európai fogalmak szerint alkotmány.

A birodalmi Tanács mai szervezetében majd szűkebb, majd tágabb, egyik kezelné az örökös tartományok belügyeit, másik a birodalom közös tárgyait. Ugyanazon ministerium ül egyik, mint másik testületben a kormány padján. Ebből az anomáliák egész láncolata folyik.

Megnyílt a birodalmi Tanács ez évi idénye, üléseit mint szűkebb testület kezdette meg, s mégis a külügyi politika legkomolyabb kérdéseivel foglalkozott, gr. *Rechberg* annak felvilágosításokat adott.

Később, az erdélyi követek bejövetele után tággá s teljessé nyilatkoztatta magát, és a salzburgi iskolák ügyét, s a törvénykezési kérdéseket tárgyalta teljes minőségében.

Tehát a szűkebb bir. Tanács, azaz az örökös tartományok diaetája interpellálja, esetleg számoltatja a birodalom közös ministerét gr. *Rechberg* külügyministert, és a teljes birodalmi tanács vitatkozott az örökös tartományok iskolai, törvénykezési ügyei felett, melyet azoknak igazságügyi ministere terjesztett elő.

Ha már most a szűkebb birodalmi Tanács, — mely a szervezetben az örökös tartományok diaetája — maga elébe idézheti a külügy, a hadügy birodalmi ministerét, ezen jog megilleti paritásnál fogva a magyar diaetát is, s a birodalom közös ministereinek vagy mindkettőben, vagy egyikben sincs helyök.

Az anomália még kirívóbb a pénzügyministerre nézve. Ez a birodalmi közös, és az örökös tartományok országos pénzügyét is kezeli, felelős tehát mind a teljes, mind a szűkebb birodalmi Tanácsnak. Melyiknek többsége az, mely felette határoz?

E szervezet anomáliái közt nem lehet említettlenül hagynom azt is, hogy az örökös tartományok specialis ügyeinek vezetője, minő például az igazságügyminister, tagja a ministeri tanácsnak, s részese a ministeri solidaritásnak a birodalom közös ügyeiben; míg Magyarország igazságügyi főhivatalnoka az országbíró, nem is minister.

Világos ezekből, hogy a fenálló megoldásban az európai alkotmányos formák alkalmazása ma még merő mystificatio, mely vezethet hegemoniára, beolvasztásra vagy feloszlásra, az egyikre okvetlenül, de megnyugtató megoldásra nem.

Nem is lehetne ennélfogva veszélyről szó, ha az életfejlődés menetének egy szóra megállást lehetne parancsolni.

De ha tekintjük akét utolsó évi munkásságát a fenálló birodalmi Tanácsnak: az főleg és kiválólag a ministeri felelősség behozatalára feszíti munkásságát s lépésenkint erőködik e tért elfoglalni.

Meglehet ennélfogva, hogy szigorubb elkülönzése mellett a szűkebb és tágabb bir. Tanács activitásának és a többség elméletének praccisirozása után oly alakot nyerhet az alkotmány, hola többség elvét uralomra emelheti.

De ekkor ütött a szilárd kormányzat órája.

Oly állam élén, mely annyi heterogen egymással éles ellentétben álló fajok aggregatuma, egy parlament többségi kormánnyal a legveszélyesebb kísérlet, mire csak gondolni lehet.

Annyi centrifugal erő, annyi idegen attractio, annyi democraticus hajlam, oly éles ellentétek okvetlenül folytonos fajcoalitiók és pártoskodásokra vezetnének s a többség elve mellett minden kormányzást lehetlenné tennék és a hatalomnak alig engednének más kilátást, mint forradalom vagy elnyomás.

Ezen komolyan fenyegető állapotnak egy or-

vossága van. Szabad tért nyitni az alkotmányos élet-
fejlődésnek, mely kényszerű küzdelmekkel jár az or-
szágos törvényhozás körében. Ott csináljanak szom-
szédink magoknak oly democraticus parlamentet,
mint csak tetszik, de a közös ügyek kezelését ve-
zető testülettől legyen távol a parlamentarismus, és
a többségi kormányzatnak minden ingatagsága, ott
az összetartó erő tulsulya kell, mely, midőn a ko-
rona hatalmát emeli s az egészet összetartja s ez
által a szabadság józan elvezetét is lehetővé teszi.

Summázzuk az eddig mondottakat.

Magyarország — mint a Lajthán tuliak — ed-
digi kiindulása egyoldalú volt.

Igaza volt annyiban, mennyiben a 60-ki rend-
szerváltozásnál az új kiindulásban a jogfolytonosság
elv mellőzését felpanaszolta, mi a tények kényszerű-
ségében eléggé indokolva nem volt; de e panaszára
kelleténél nagyobb súlyt fektetett, s arra, mi ezt or-
vosolhatta volna, igen csekély figyelemmel volt.

A 48 általános felállításában és a 61-ki ország-
gyűlés felirataiban a birodalmi érdekek kielégítésé-
nek készsége alig észrevehető halvány és habozó
szinben tűnik elő; míg ellenben az utolsó törvények
helyreállításának követelése erélyes és határozott.

Elmondjuk hatalmas indokolással, mivel tartoz-
nak nekünk, de alig merjük érinteni azt, mivel mi
is viszont tartoznánk nekik.

Mert azon törvény, melynek alapjára állottunk
60-ban, maga is ily egyoldalú a kölcsönös követe-
lésekre nézve.

Fő panaszunk pedig abból áll, hogy a velünk
birodalmi kapcsolatban levő örökös tartományok kor-
mánya *rólunk nélküliünk* egy formát állított fel és
léptetett életbe, mely közös ügyeink vezetésére
szolgálандó volt; azonban mi is önálló saját törvé-
nyeink álláspontját foglalva el, sehol nem mondtunk

ki tisztán és határozottan, hogy közös ügyeink felett közösen végezni készek vagyunk.

Mi azt hisszük és valljuk, hogy befolyásunkon kívül hozott intézkedések nálunk törvény erejével nem bírhatnak; de akkor tiszta logikával az is áll, hogy a specifice magyar törvények az örökös tartományok népeire nézve szintén nem törvények.

Ők a februári, mi a 48-ki alapra álltunk.

Kétségtelenül egyik sem bir mindeniket kölcsönösen kötelező államalap-szerződvény természetével.

Ez egyedül azon alapkötés, melynél fogva Magyarország az örökös tartományokkal válhatlanul egyesült, s egy oszthatlan birodalomná alakult; ilyen pedig csak a Sanctio pragmatica.

O Felségének 60-ik octoberi manifestuma által a fejedelmi teljhatalom helyébe az örökös tartományokban is a népek alkotmányos joga lépett, midőn tehát Uralkodónk helyett, kívül azelőtt közös dolgainkat együtt végeztük, most alkotmányos néppel van dolgunk, oly alapra kell állnunk, mely őket is teljes joggal köti.

És ez egyedül az unionális alaptörvény, mely nélkül kapcsolatunknak minden jogi alapja megszűnnek, lehetne egyedül — ha volna — a hódítás, melynek törvénye nincs.

Ha tehát azt mondják nekünk a Lajthán tulról: mi nem ismerhetjük el a ti 48-ki törvényeiteknek érvényét mindazon vonatkozásaiban, melyek a mi viszonyainkat érintik, — épen csak azt teszik, épen csak annyi joggal teszik, mint midőn mi hasonlót állítunk azon alkotmányról, melylyel ők birnak.

Vagy mindkettőnknek, vagy egyikünknek sincs igazunk.

Ámde azt nem mondhatják, sőt nem is merhetik mondani, hogy nem áll kötelező teljes erőben rájuk és ránk nézve az unionális alaptörvény; mert

e nélkül nem is beszélünk jogosan együtt, nincs a kapcsolatnak jogi alapja, és a birodalom consistentiájának sarkelve megszűnt.

Mihelyt ez alapra álltunk, velünk csak mint állammal lehet transigálni, nem pedig elibünk törvényt dictálni, szután kényszerű a következés, hogy a dolgot ott kell felfogni, hol az 61-ben megtévedt.

Mindenik fél kölcsönösen tiszteletben tartva azon alapot, mely neki jogalap és törvényes, két coordinált országgyűlés áll elő Bécsben és Pesten.

A birodalmi közjog csak e tényezők közös közreműködésével veszi el egyoldalúságát.

A februári alkotmánynak meg van azon becse, hogy az örökös tartományok számára egy országgyűlés szervezetét állította elő, mely mint ilyen két éve működik s jogfogalmak szerint képviseli az örökös tartományok népeit.

Ezt megdönteni, nem lehet a magyaroknak törekvése. Mi őszintén respectáljuk, csak azon vonatkozásaiban, melyek minket is, mint a birodalom egyenjogu részét érintenek, kívánjuk, hogy átalakíttassék és pedig közremunkálásunkkal, és oly uton, melyet nekünk kötelmi jogainkhoz való hűség megenged.

Mint e röpirat folyamában kifejtteni törekszem, nem a fenálló rendszer felforgatásáról van szó, hanem a kevésbé szabatos formák oly szerű átalakításáról, mely az abban kitűzött elveknek megfelel, mely a központi hatalmat előállítja megszilárdítja s a jogosult felek önálló kifejlésének tért nyit s ez által megnyugtát.

Minden nehézség tehát — mint láthatni — a formában van, és ez nem érdemli, hogy annak a birodalom felüdülése tovább feláldoztassék.

Befejeztem ezzel a negatio tiszttét, térek a positiv és organizáló elemzések terére.

II. Fejezet.

Alakító eszmék.

Kiindulásunk egyedüli alapja.

Átvizsgálhatjuk majd negyedfél század időnek törvényhozási alkotásait, abban állami viszonyainkat illető egyetlen alaptörvényt találunk, mely a jövőnek sarkkövét egy általános nagy elv kimondásában leteszi, de ezen új állapot rendezésének gyakorlati formáiról hallgat. Ez a *Sanctio pragmatica*.

Ez a birodalmi egyesülés alapactája, mely Magyarországgal a nemzetközi önállóság feltétele mellett kötötték.

Ez azon pactum conventum, melylyel Magyarország, lemondván királyválasztási jogáról, az elsőszülöttségi uralkodás és birtok válthatlanság elve mellett állandón egyesült az örökös tartományokkal, mely két oldalú kötésben a birodalom másik felét, teljhatalmánál fogva, az Uralkodó képviselte.

Már azon tény, hogy jövőre lemondva királyválasztási jogáról, hazánk elfogadta az örökös tartományokban megállapított örökösödési rendet, hogy kimondotta a habsburgházi birtokok oszthatatlanságát, és válthatlanságát, magában foglalja a birodalmi egyesülés minden feltételeit.

Hogy tehát a Sanctio pragmatica által Magyarország és az örökös tartományok egy oszthatlan és válthatlan birodalommal egyesültek: ez kétségbevonhatlan tény.

E tény jogi valóságát az ország soha kétségbe nem vonta, bizonyítják ezt minden törvényei az utolsó országgyűlésig; az Uralkodó is 1860-ki octo-

beri diplomájában a dolgok új rendének alapjául ezen állam-alapszerződést tüzi ki.

Másik constatirozandó tény a birodalmi alakulás körül az, minő természetű volt ezen alakulás.

De e tekintetben sem foroghat fen kétség. Magyarország, midőn mint szabad állam diaetális tractatusok útján igtatta be a Sanctio pragmaticát törvényeibe, sőt ezt, világosan és határozott kikötések mellett tette, nem vetette magát alá az örökös tartományoknak, sőt inkább, mint önálló alkotmányos ország s külön királyság lépett be a birodalom közösségébe.

E viszony tehát nem subordinált, hanem coordinált.

Sőt, midőn József császár uralkodása után Magyarország állami viszonyát kelle új biztosítékokkal ellátni, kimondatott 1791-ben Magyarországra nézve a *nulli altero regno obnoxium*, s ez ujjolag kifejezte az egyesülés természetét.

Nem lehet ennél fogva csak vitatni is, hogy Magyarország viszonya az örökös tartományokkal: *unio az egyenjogúság alapján*, melyben a két részből egyik sincs a másiknak alája vetve, egyik sem követelhet felsőbbbséget, egyiket sem illethet több jog vagy kevesebb köteleesség.

E tétel soha sem tagadtatott elvileg, de soha sem alkalmaztatott tényleg, és ebben van a bajok kutfeje.

Ismertessék el ünnepélyesen ezen tétel s vitesék át alkalmazásban a gyakorlatiság terére is, és megvan a megoldás.

De ebben a döntő szó egyedül az Uralkodót illeti.

Ő Felsége, kinek ősei terjedt felségi jogok birtokában uralkodtak a birodalom két része felett, 1860-ban felségi jogainak azon részét, melyek az alkotmányosság postulatumai voltak, letette népeinek kezébe.

Nem tehetette volna jogilag, de nem is tette, hogy ezen felségi jogok gyakorlatát egyik vagy másik országnak, vagy népnek kiválólág adományozza. Nem lón tehát ezen felségi jogok kezelőjévé sem valamelyik ország, sem valamelyik népfaj kiválólág.

Ha tehát az országok és fajok közt az alkotmányos jogok osztálya felett viszály támad s eligazodni nem tudnak, az eldöntés tiszte nem mehet másra, mint a közös Uralkodóra vissza, ki végre is nem engedheti meg, hogy egyik fél az oroszlán részt magának kivegye.

A birodalmi egyesülés alapactája lehet tehát csak kiindulásunk egyedüli alapja, mert ez azon államalapszerződvény melyen a kapcsolat nyugoszik, mely egyik mint másik felet egyiránt kötelezi, de teljesen elegendő is a megnyugtató megoldás sikeréhez.

A birodalmi Unio kényszerű következtései.

A paritás alapján létesült egyesülés természetéből logikai kérélehetlen szigorral foly, hogy a közös édekekre nézve egyik fél sem határozhat a másik közreműködése és részvéte nélkül, sőt a közös ügyek kezelésének formáit sem állapíthatja meg egyik magára a másik nélkül.

Magyarországnak azon sarkalatos joga, hogy törvényeket csak a fejedelemmel egyetértő országgyűlés hozhat, nem változhatott meg jogilag azon tény által, hogy az örökös tartományok alkotmányt nyertek.

Az örökös tartományok alkotmányossága nem forgathatta fel a Magyarország közjogi viszonyát saját Királyával, melyet az még az oktoberi diplomában is ünnepélyesen elismert.

De, mondhatják nekünk: Austria — mint az örökös tartományok complexusa — nem várhatott azon időre, míg Magyarországnak tetszeni fog önma-

gában megcsillapodni, és a birodalmi viszonyok rendezéséhez komolyan nyulni.

Ebben van némi igazság. Az oktoberi diploma felhatalmazta az örökös tartományokat, saját határaik közt maguk számára az alkotmányosság formáit megállapítani, és e tekintetben a februári patens a kiszélesített birodalmi Tanács határáig teljesen jogsult, mihez semmi szónk nem lehet, mire nézve szomszédi kötelességünk, hogy tisztelettel respectáljuk és hozzá szerencsét kívánjunk.

Csak ott kezdődik reánk nézve az aggály, hol az a közös ügyek közös kezelésének formáit *rólunk nélkülünk* elhatározta; sőt ezen vagy bármely forma, mely a birodalmi érdekek kezelésének szervezetét állítja elő, jogainkba nem ütközik, mihelyt indítvány természetével bir mint egyik fél javaslata, s nem kötelező rendelet alakjában állittatik elő.

Magyarország egész állami léte pactum conventumokon nyugszik, ezek őrzik koronájának legitim voltát, úgy mint az országjogait. Soha sem volt idő, hol a kötelmek szentsége iránti érzület gyarapodása s szilárdsága komolyabb figyelmet követelne: de nincs hatalom, mely annak megőrzésére inkább hivatva volna, mint a mienk, mint ezeket évekkel ezelőtt *Somssich Pál* hazánkfia ismert könyvében annyi alapossággal kifejtette. Nem lehet ennél fogva mitsem mélyebben sajnálni, mintha államférfiak részéről ez könnyeden vétetik.

Magyarország 1723-ban törvényesítette a birodalom egyesülését s fogadta el a leányági örökösödést, és már az első trónváltásnál alig néhány év telte után vérével pecsételte kötelmeit. I. Napoleon csábításaitól kötelmeihez hi ragaszkodásában fordult el. A mi 49-ben történt, azt nem lehet a nemzetnek felróni, s mi, kik szemtanúi, és a dráma szereplő tagjai voltunk, tartozunk avval a történelmi igazságnak, az uralkodó ház saját tekintélyének, hogy ez ellen,

mintha ez a nemzet actusa volt volna, ünnepeélyesen tiltakozzunk.

A jogvesztés felemlítése ennél fogva, mely alapjára nézi a történelmet előzményeiben megmá-
sitja, igen komoly szó, melynek jelentőségét és
horderejét O Felsége bizonyára mélyen felfogta,
és azért soha ki nem mondotta.

De ha volt volna is lehetőség ezt még vitatni,
az octoberi diploma által az jogilag ünnepeélyesen
megtagadtatott. O Felsége a Sanctio pragmatica
alapjára állott és a népek történelmi jogérzetére hi-
vatkoztak.

Ha már most Magyarország állami létének alap-
ját, a kötelmek jogát feladná, ha a paritás alapjáu
létesült unio elvét tetteleg mellőzné, önkényt semmi-
sitené meg azon szent hagyományt, melyet ősei
annyi századokon keresztül minden viszontagságok
közt megővtak.

Sőt vannak kitünő államférfiak hazánkban is,
kik V. Ferdinánd királyunknak kétségbe vonják
azon jogát, hogy a Sanctio pragmatica ellenére szen-
tesített oly törvényt, mely az uralkodás egységével
össze nem fér, mennyiben t. i. ezen sarkalatos jog
nem az Uralkodóé, de az uralkodó házé; ugy a kö-
telmeken alapuló államjog nem a mi sajátunk, de
Magyarországé; nem egy ember nyom, de generatiók
tulajdona.

Kimondottam több izben, kimondom mindenkor,
hogy erről joggal nem rendelkezhetünk, nem áll ha-
talmunkban ezt feladni.

A szabad egyesülés és állami egyenlőség, mint
alapból folyik kényszerűleg:

hogy sem egyik fél, sem másik egyoldalulag
közjogi formákat nem alakíthat az egyetem számára
elfogadásul;

hogy a közös ügyek vezetésében tulnyomó súlyt
egyik sem követelhet;

hogy a közös Uralkodó tanácsában egyik fél a másikat száma és befolyása által el nem nyomhatja;

hogy az örökös tartományok belkormányai ép oly kevésbé lehet részese a közös ügyek vezetésének, mint a magyar kormány;

hogy a közös ügyek ministere ép oly kevésbé felelős a bécsi, mint a pesti országgyűlésnek;

hogy a bécsi országgyűlés ép oly kevésbé vonhatja tárgyalási körébe a közös ügyeket, mint a pesti; ebben lehető nyilatkozatai csak erkölcsi súllyal bírhatnak.

Magyarországnak megvan törvényhozása, mely létező törvények alapján teljes jogosultsággal alkulhat meg. Az örökös tartományok most már annyival tovább vannak, hogy van szinte megalakult s az illetékes felek hozzájárulása által elfogadott törvényhozása.

E két testület: a magyar országgyűlés itt, és a szűkebb birodalmi Tanács ott.

Ha már most a birodalom két felének egyesítése a paritás alapjára fektetett unio volt, nem lehet, hogy egyik fél is a másik felibe helyeztessék, s oly állást vegyen fel, mely a paritást sérti s az unio alapját támadja meg.

S itt feneklik a baj. A Lajthán tuli törvényhozás 48-ban már épenugy mint 61-bentul ment az illetékség határain. Azon alapjogot, melyet szóval soha sem tagadott, cselekményeiben nem tartotta fen.

Nem ott van tehát a baj, hogy Magyarország transigálni nem akarna; annak transigálni, azaz tractatusokba bocsátkozni kell, ez törvényszabta kötelessége; hanem ott a baj, hogy oly tér mutattatott ki neki, mely alapjogát, mind az unio, mind a paritás eszméjét megsemmisíti, s azon térre állni Magyarországnak nem lehet.

Hanem miután mindkét félnek innen és túl a

Lajthán jogosult törvényhozása megvan, e két törvényhozás közös közreműködésével kell eléállani azon közjogi formáknak, melyek a közös ügyek közös kezelését rendezendik, s e tekintetben mind a két fél eddigi törvényeit módosítandják, úgy a 48-at, mint a február 26-ikát.

A magyar közjogból kiindulva nem lehet ennél fogva a jövő magyar diaeta ez iránybani teendőjét correctebben formulázni, mint azt az alkotmányviszály szenvedélyes napjaiban a magyar udvari Cancellártevő, (lásd Független 63. szám) ajánlva, tétessék azon előterjesztvény a magyar országgyűlésnek, hogy 40—50 tagot szemeljen ki, kérve ő Felségét, hogy a szűkebb birodalmi Tanács hasonló számú küldötteivel járuljon az alkotmánykérdés megoldásának megkezdéséhez.

Bár meddig vitatkozzunk, a birodalmi közös érdekeket érintő közjogi viszonyok megállapításának ez az egyedüli alkotmányos és törvényeinkkel megegyező útja.

Első lépés volna tehát az országgyűlés megnyitása, ezen országgyűlésen a közös küldöttség rendezése.

A jövő országgyűlés.

Midőn valamely kórállapot az időben elmérgesedett, nem kis erőfeszítésbe kerül a természet megszokott destructiv működését megállítani, s az orvoslás első diadala csak is ez.

Igy vagyunk a politikában ma. Jobbról és balról — mert hisz a kölcsönhatás természetes — a felek bal irányban tova jutottak.

Első lépés most megállni és aztán a mult idő infascinationoiból mindkét félnek illemmel kimászni.

Ez természetesen némi önmehtagadást kíván mindkét részről, de ezt könnyűvé és dicsőségessé tehetik egymásnak, vagy megnehezítheti az éretlenség, és ismét beletörhetik késünk, csak hogy a kö-

vetkezés mindig komolyabbá lesz, s ki most egy lehető méltányos kiegyenlítésnek útjába áll, kiszámíthatlan események felelősségét venné magára.

Önmegtagadást követel a jövő a múlt emberei-től, s azon kor, mely épenami merthető érzelmeink benyomását fogja nélkülözni a mai események bírálatánál, kérlelhetlenül elítélendi azokat, kik nem bírnák feláldozni a haza érdekeinek a politikai ambíciók, következetesség, álszemérem kielégítését, ha szükség.

Történtek tagadhatlanul intra et extra balfogások a közel múltban. De a nép szemében sem a koronát compromittálni, sem az országgyűlést meg-alázni nem szabad. E két hatalom egymás által erős. Az országgyűlés ép úgy köteles a korona homályta-lan fényét, mint ez az országgyűlés tekintélyét meg-ővni és fentartani.

Az indulástól minden esetre sok függ, mert ez adja a lendületet.

A kezdet dicsősége tehát azé, kinek az első szó tisztessége jutott.

És ez a kormány, mely a meghívó levélben az utat kijeleli és megkészteti.

Övé a beköszöntés fontos előjoga, mienk a fogadás.

Lehet úgy beköszönteni, hogy a jó fogadás már előre erkölcsi kényszerűséggé váljék. De szükség, hogy mi is méltányosak legyünk várakozásinkban.

Ne kívánjuk a kormánytól, hogy abnegáljon tényeket, melyeket feledni kell, nem emlegetni; hogy proclamáljon jelszavakat, melyeknek bece se valódi-lag előttünk sem nagy, vagy jogfolytonossági professziokat tegyen; elégeljük meg, ha őszintén, de tetteleg a jogfolytonosság álláspontjára lép.

Fődolog most, hogy mindkét fél illemmel mel-lőzze a múltat; ez módjukban áll, ha a kiindulásnak magasabb szempontot választanak.

Ez pedig igen egyszerű. A soha nem tagadott, elvileg mindig elismert állami alapjog őszinte és tar-

talék nélküli elismerése s következtetéseinek elfogadása által mindkét részről megvan a kiindulás.

Ennek testesítése sem volna nehéz.

Ő Felsége azon ünnepélyes actusban, melylyel népeinek az alkotmányosságot kihirdette, a Sanctio *pragmatica* alapjára állott. Mi sem szükség egyéb, mint hogy annak félremagyarázhatlan jogelve nyilván és szabatosan kimondassék s elutasíthatlan következtetése elismertessenek.

Erre pedig elegendő, ha Ő Felsége kimondja, miszerint Magyarország államkötmény alapján egyesült a birodalom többi részével, és mint szabad állam saját állami létének épentartása mellett kötötte sorsát a birodalomhoz; ennek folytában a paritás elvén alapult egyesülés minden jogaihoz igénye van, de viszont kötelességeit is átvállalni és teljesíteni tartozik. Minthogy pedig a történet nagy változások után sem ezen jogok gyakorlatának módja, sem a kötelességek teljesítése a magyar törvényekben eddig befoglalva nincs, ez tüzetnek ki az országgyűlésnek első teendőjeül.

Ezt pedig egyedül Ő Felsége mondhatja ki, mert ez nem tractatus tárgya többé, hanem a létező államalapszerződvény jogelve, mely azon időben alapított meg, midőn az örökös tartományokat Ő Felsége koronás őse képviselte s ezen jogelvet Magyarország irányában Ő Felsége ősei garantírozták.

Mit tehetne a fenebbi felhívásra a magyar országgyűlés?

Miután a Sanctio *pragmatica*t államalapszerződvénynek tartotta mindig, nem mondhat egyebet, mint hogy elismerve a birodalmi unio tényét:

1. Elismeri a birodalmi érdekek közösségét, minél fogva Magyarország a birodalom integritásának s nagyhatalmi állásának megóvását saját elengedhetlen, az alapszerződvényből folyó kötelességének tartja.

2. Kijelenti, hogy ezen egyesülés terheit és kötelességeit kész a többi tartományokkal együtt igazságos arányban viselni, és teljesítését törvényeiben rendezni.

3. A megváltozott viszonyokhoz képest a közös jogok gyakorlata nézve a szabad egyezkedés jogához ragaszkodik, de kész a többi tartományokkal illetékes uton tractatusokba bocsátkozni.

Ezen nyilatkozatok által az alkotmánykérdés egészen correct törvényes vágásba jutott. S a magyar országgyűlés nem tehet egyebet, mint hogy a birodalmi közjog megalapításának tettelegesen munkabavételét is initiálja.

De minthogy ezen kérdés nemzetközi, melyet egyik fél sem oldhat meg magára, nem tehet mást, mint megajánlva maga részéről egy országgyűlési nagyobb küldöttség kirendelését, megkéri Ő Felségét, hogy az örökös tartományok törvényhozásánál hasonló kiküldetést eszközöltetni kegyeskedjék.

Ezen küldöttségek csupán előmunkálátokat tennének, következőleg még csak általános elvek kitűzésével sem kellene munkálkodásaiknak korlátokat szabni, mi mindkét országgyűlést korai kényes vitatkozásokba bonyolítaná.

Ezzel az országgyűlés a birodalmi közjogra nézve teendőjét első stadiumban bevégezné.

Mielőtt e szakaszt befejezném, engedtessek meg pár észrevétel még:

Kölesönös jóakarattal a kiindulás valóságos Colomb tojása. Nem szükség a jogvesztési elmélet, sem az uralgottjelszavak felemlítése jobbról vagy balról, mégis meg van nyerve a törvényes alap elismert téren.

De ha mégis a multak nem egészen ignorálható befolyása mellőzhetlenné tenné, hogy fölülről a létező alap az országgyűlésnek mint kész megoldás megemlítettessék, azt alól ép oly kevésbé kellene zo-

kon venni, mint fen, ha viszont alulról a válaszban egy kis kitérés fordulna elő ellenkező irányban.

Ennyit a felek a kölcsönösen elérendő nagy cél fejében elnézhetnek egymásnak. Különben is az összelépendő közös küldöttségben igen természetes, hogy az örökös tartományok küldötteibennünket saját alkotmányuk malasztival megkináljanak; ez az ő állásukban önmaguk iránti kötelesség.

Végre a kormány nem ignorálhatja azon nehézségeket, melyek előtte állnak még az országgyűlés jóakarata s előzékenysége mellett is.

Ezért kell hivatásakiindulásában minden lehető akadályt kerülni, s ha megvárja az országgyűléstől, hogy a formák némely hiányain tulnézzen, maga részéről ne szaporítsa az ütközések anyagát.

Hol a kormány eltér a törvény szigorú formáitól, annak mellőzhetlen kényszerűségnek kell lenni, nem indokolatlan szeszélynek, mi haszon és cél nélkül a dolgokat elkeseríti; példa volt a múlt országgyűlésen a székelés kérdése.

Csalhatlanul legnagyobb sziklagát az országgyűlés munkásságának útjában a magyar országgyűlés integritásának kérdése.

Előttem a korona ősi kapcsolatainak kérdése egészen azonos a birodalmi kapcsolat nagy fontosságú kérdésével. Én merem tagadni, hogy az állami kötményeken nyugvó kapcsolati viszonyt egyik fél kifogástalanul alakult törvényhozása is megbontassa. Azt is merném még állítani, hogy erre példát nem engedni, a birodalomban épen a dynastia érdeke.

Azonban ez irányban a bomlás tetteleg messzebb ment, hogysem rögtönözve megállítható legyen; s ha nem vagyunk is a Napoleoní merész politikának emberei, nem lehetünk a rideg erőhatalom pártolói sem.

Azt nem ignorálhatjuk, hogy Erdélyben bene male, de a politikai helyzet némileg változott, a té-

nyező elemek deficiáltak; az állapot ez által bonyolultabb, mint 61-ben, s míg a tulfeszítés mindent kockáztathatna, szerencsés fejlődés egészen kedvező irányt adhat a dolgoknak.

Különben pedig e nehézségeken a mult országgyűlés jobbadán tultette magát. Válaszfeliratokat tett, még az országbirói munkálat elfogadására is talált expedienst. Most is csak előmunkálatokról lesz eleinte szó, s azoknak szerencsés indulása sok, ma áthághatlan nehézséget elhárít utunkból.

A kormány is viszont bir O Felségének épen ez ügybeni határozott kijelentéseiben anyagot eleget, az ország e részbeni méltó aggodalmait megnyugtadni s ez által utat törni a szerencsés munkálkodáshoz.

A közös küldöttségnek teendői.

Kik a birodalmi Tanács inségügyi vitatkozásainak tanui voltunk, mélyen sajnáltuk, hogy a derék *Rechbauer* igen messzeható akkori indítványának horderejét nem fogták fel azon figyelemmel, mint az megérdemelte volna.

Minden esetre mind a meleg hang, melyen részvéte nyilvánult, mind a szándék teljes mértékbensegíteni, mind a nemes modor a segínyt megadni, a legszebb alkalmat szolgáltaták a birodalmi Tanács kezébe, hogy az felfogva *Rechbauer* indítványát, a magyar országgyűléssel kölcsönös küldötteik által közvetlen érintkezésbe lépjen, s midőn így a szívek a testvérség legnemesebb actusának megnyilnak, megkísérteni ridegebb természetű ügyek körül is az eszmecserét.

Hiában, a folytonos érintkezés gondolatával meg kell a magyarnak barátkozni, mitől még ma idegenkedik sok közöttünk.

Pedig alig van népfaj, melyhez társadalmi té-

ren a magyar több rokonszenvvel viseltetnék, mint a némethez. Értelmessége s kedélyessége oktat és melegeztet. De politikai s administratív téren soha sem tudták egymást megérteni. Természetök és fejlődésök e téren különböző. Fajunk izgékony, impressionábilis, tüzes; övék nyugodt, nehézkes, lassu; a magyar hivatalnok sima, előzékeny, közlékeny; a német rideg, feszes és hallgatag. A magyar a hivatalnokot a közszolgájának, a német urának tekintti. Nálunk soha sem honosulhatott meg a bureaucratia, ők abban nőttek fel.

Nagy a két faj közt a különbözősége a közélet terén, innen a tartózkodás, melyet még a nyelv dolga s a nemzeti féltékenység is ápol.

Azonban mind ez nem használ semmit, bennünket összefűzött a sors, s kik nem válhatunk meg egymástól veszély nélkül, meg kell, bár zsörtölődve is, élnünk együtt.

A megértésnek pedig első feltétele az érintkezés. Erre az első alkalom a két országgyűlés tekintélyes küldöttségének együttes munkálata.

Ezen küldöttség teendője, kidolgozni a birodalmi új közjog részleteit. Ez, mint fenebb már fejtettem, két részből áll:

A birodalom viszonya a közös uralkadóval, — és

A birodalom két felének viszonya egymás közt.

Összefoglalva ezen új közjog elé áll a közös ügyeket kezelő testület szervezetéből, melyben annak egybeállítása, viszonya a közös uralkodóhoz, és jogköre szabatosan meghatározatik.

Ebben, ha szervezve van, befoglaltatik a közös ügyek praecis megjelelése és kezelési módja.

Midőn ez iránybani eszmékkal magyar részről tartózkodók voltunk eddig, csak azon indokból eredt, mert itt a kezdeményezés sajátkép egyik részt sem illeti, s mert csak általánosságban szóltunk, azon gyanuba jöttünk, mintha mi a Lajthántuliak alkot-

mányos törekvése ellenében akarnók az absolutismus aranykorát visszahozni.

Pedig mi jól láttuk, hogy az államügyek kezelésének azon egyvelegében, mit a fenálló megoldás felállít, az alkotmányosság biztosítékai nem formulázhatók, és mi mind annak, mi a fenebbi megoldásban feltalálható, tisztultabb és szabatosabb formát óhajtottunk. Hogy ne mondhassák joggal ellenfeleink, hogy micsak a passiv negatio terén mozgunk, elmondjuk igénytelen nézeteinket az utolsó részletig:

Etöttünk két schema ismeretes, mely e részben megoldást állít fel. Egyik az oktoberi diploma, másik a februári pátens. Két egészen ellenkező irányu megoldás.

Az első a közös ügyeket az államban létező minden törvényhozó testületek közt a legkisebb számú testületnek adja át; a másik a legnagyobb számnak, az egész birodalom teljes számú diaetájának.

Az első azon elvből indul ki, minél nagyobb fontosságú államügy, annál kevesebben értenek hozzá; a másik ellenkezőleg: annál többen a hivatottak.

Az első a közös ügyekre a koronának tulnyomó befolyását biztosítja; a másik azokban enged a koronának legkevesebb tért a testület nagy száma s a birodalmi képviselőt concentrált ereje által.

Az első e testületből kirekeszti a parlamentarismus küzdelmeit, nem enged azoknak otttért; a másik épen a közös ügyeknél nyitja meg a közdelmek tág kapuit, hol az egész birodalmi képviselőt együtt van, hol faj, vagy tartományi coalitiókra tér nyílnak.

Az elsőben felállított testület igen absolutisticus színűnek állittaték, de akkor a másik testülete nagyon is conventszerű.

Én ugyan az oktoberi diploma birodalmi Tanácsát, mely bár a Felső kinevezése folytán alakul meg, de ha ülési a nyilvánosság előtt folynak, mögötte két országgyűlés áll, melyre támaszkodik, és

mely okvetlenül kölcsönhatással van rá, ha mind ez józan szabadságával a sajtónak támogattatik s ellenőrzetik, nem tartom épen oly befejezetten absolutisticus intézménynek, de már a másik rendszer parlamentjétől nagyon is félek.

Minden esetre a helyesnek a kettő között kell rejleni, s csak keressük, fel fogjuk találni.

A februári alkotmányban a következő elveket találjuk felállítva:

1. A közös ügyek testületét *Reichsrathnak* nevezi el, nem *Reichstag*nak. Ez az én nézetem is, csak legyen ez valóság.

2. Nem népképviselői elemekből állítja össze, hanem delegáltakból. Ezt is csak támogatni lehet.

3. A parlamentáris forma lényegét nem alkalmazta. A ministeri felelősség csak később mondatott ki elvben, s hogy nem formulázható, azt elég világosan kimutattam. Én is azt hiszem s kimondottam mindannyiszor, hogy a közös ügyeket kezelő testület körében a parlamentáris formák nem alkalmasak.

Ezen, épen a februári szervezet elveiből vett alaknál fogva, én is úgy vagyok meggyőződve, hogy a közös ügyeket kezelő testületnek

a) *Reichsrathnak* kell lenni lényegileg, azaz nevezzük bárminek, de tagjainak számában jóval szűkebb körűnek kell lenni, mint az országgyűléseknek.

b) Mert tanács, és nem diaeta, nem lehet a kétházi rendszert alkalmazni, hanem e helyett a korona kinevezési jogának a tagok számánál kell tért nyitni; mi annnyival mellőzhetőbb, hogy az országok s fajok közti súlyegyen megzavarását csak is a korona közvetítheti.

c) Ezen testület nem közvetlen választottakból, de delegáltakból alakulhat, kiket határozott számban a két országgyűlés küld, s kiegészítetik a korona nevezettei által.

d) A választások bizonyos évszámra történnek

Természetesen a kinevezések lehetnek élethosszig tartók, a választások az országgyűlések tartamára szólók.

e) A kezelés alkotmányos volta attól függ, minő tehetőségi körben forog e testület. Ha az nem pusztán véleményező, hanem közös ügyekben határozó szabályokat hozhat, melyek ő Felségének sanctiója által törvénynyé válnak; ha ezen testület irányában fentartatnak az alkotmányosság reális követelményei, mint üléseinek rendszerint nyilvánossága, a sajtó józan szabadsága: ezen tényezők, s az országgyűlések kölcsönhatása mellett meglesz az alkotmányos kezelés, ha szinte a többség kormányában nem keressük is ott ezt.

Ezen általánosságokban úgy hiszem eléggé megjeleltem ezen testület számát, állását és tehetőségi körét illető nézeteimet, miből szomszédink megítélhetik, mennyiben vagyunk az abszolút formák támogatói.

Azonküldöttségnek tehát, mely összejövend a birodalom belső szervezetének új alakját felállítani, első teendője leendő az alapokban megegyezni, mire ezen szervezés fektetendő.

Ha a szándék nem bevallhatlan s mégis kirívó céloknak mesterfogásokkal elérése, hanem valóságos megszilárdítása a birodalomnak és megnyugtása a népeknek, akkor a feladat könnyű, a megoldás egyszerű.

Önkényt tolja fel magát a forma.

Magyarországnak mindig megvolt törvényhozása, mely belügyi dolgaiban önállólag működött. Alkalmasság fel hasonló törvényhozás — minden mesterkélés nélkül — az örökös tartományokban.

E két törvényhozás jogkörében teljesen egyenlő, de összeállításában s eljárása formáiban teljesen különbözhetnek és követheti viszonyainak sajátosságait.

A két törvényhozás állítja ki az elemeket a mindkettőnek közös ügyek kezeléséhez.

E gépezet egyszerű és természetes.

A másik statutári kérdés, mely feltolja magát, az: mi legyen mindkét testületnek a hivatása, azaz, mi feladatot kell teljesítenie a központi és országos törvényhozásnak?

Erre a felelet egyszerű.

A birodalmi közös testület hivatása a koronát támogatni nagyhatalmi küldetésében, fentartani a súlyt kifelé és szilárdan összetartani ben a heterogen elemek egységét.

Az országos törvényhozások feladata az: tért nyitni a benső erők és érdekek szabad versenyének, hogy a fejlődésben magoknak alkotmányos uton érvényt szerezzenek.

Ebből magából önkényt következik a forma mindkét testületre nézve.

Mindenütt a világon magasabb functiókra válogatottabb tényezők kellene, de különösen birodalmunkban, mely oly heterogen elemek aggregatuma, hol annyi centrifugál erő össze van halmozva, hol, a magyart kivéve, minden más faj tőszomszédjában attractív erőket talál — ily viszonyok közt az egyetemet összetartó testületnek igen megtisztult kisebb számú elemekből kell állnia s annak összeállításánál az erők és elemeknek összetartó természetére különös figyelemmel kell lenni, s mert az együtttartás kiválólag a dynastia érdeke, a korona befolyására nem csekély súlyt kell fektetni.

Ellenben ott, hol a particularis érdekeknek küzdelem van, a belügyi dolgoknál, az országos diaetákon, ott a faj, vallás, osztály s mindenféle érdekek tarka vegyületének képviselője legyen együtt, s ám küzdenek szabad fejlődésük érdekében és juttassák érvényre törekvéseiket.

E szervezetben kielégítettik az államban létező

minden érdek felküzdő törekvése; azonban létezik egy magasabb centralis erő, mely az egészet összetartja s a bomlasztást lehetetlenné teszi.

Ezen szervezeti forma, természetszerűleg lenyág s felfelé szűkül, míg a korona hatalmában kihegyezi magát.

Evvel ellenkezőleg a fenálló alkotmány megfordított pyramis, alól szűk, felfelé tágul s ezért is természetellenes.

Nem sok statustani bölcsesség kívántatik hozzá, a két ellentétes szervezet közt a különbséget megtalálni és választani; de ki helyesen bírálja meg a situatiót és hozzá még e birodalom sajátos viszonyait ismeri, nem fogja megtagadhandi a magyartól, hogy ezen faj mint hajdan fegyverével, úgy mostszellemével még negatív ellenzésében, is fentartója és mentője a birodalom épségének.

A küldöttség teendője ennél fogva: a főelvekben megállapodva megalakítani a közös testületet, azaz meghatározni:

1. Hány tagból álland e testület.
2. Mennyi illeti ezen tagokból a koronát a ki nevezésben.
3. Minő arányban állitják ki a többbit az országgyűlések.
4. Megállapítandó a jogkör és tehetőség.
5. Az ügyviteli rend.

A jogkör meghatározásában egyelőre a kérdésfeletti közös tárgyak utaltatnának a közös testülethez; a mi felett kérdés támadna, fenhagyatnék további tárgyalások befejeztéig.

Már ha a birodalmi közös és országos törvényhozások szervezete kész, roppant előlépés történt a dolgok új rendének megszilárdulásában; mert előállott egy törvényes organismus, melynek intézkedése már törvény természetét ölti fel s annak ha-

tályával követel engedelmességet az egész birodalomban.

Nem akarom bezárni e szakaszt sem, míg az átalakítás könnyűségére néhány szót nem fordítok:

Minél komolyabb szerepet játszik napjainkban a politikai ambitio, különösen az ugynevezett „Recht-haberei,“ annál kevésbbé szabad higgadt politikusnak magát hasonló gyarlóságok által félrevezettetni.

Ne tekintsük azért a fenálló viszonyokat sem előszeretettel, sem előgyűlölettel; használjuk fel az anyagot, bárkitől jó, csak épületünkbe illő legyen.

Én épen abban keresem az új alakítás érdemét, hogy mi már létezik, mennyire lehet, hasznosíttassék. A folytonos bontás és felforgatás közt, mire ez idő annyi hajlamot fejtett ki, legyenek, kik azon törik fejöket, mit tarthatunk meg.

Nekünk a birodalmi rendezés nagy feladatában alap ép úgy az oktoberi diploma, alap a februári alkotmány, mint alap saját ősalkotmányunk joga.

Bár ne bántak volna oly könnyedén a Lajthán tul az oktoberi diplomával, ma bizonyosan tovább lennénk, ennek átalakítása és szabatosabb kidolgozása könnyű fogott volna lenni. Most sem tehetünk egyebet, mint hogy a közös ügyeket vezető testületet az oktoberi diploma elveire vezetjük vissza, két lényeges módosítással: t. i. a testület összeállításában az országok képviseltetésének is tért kell nyitni, és úgy tehetőségi körét, mint eljárása alkotmányos módját szabatosabban kifejezni.

Mi a februári alkotmányt illeti, annak egész compageséhez azon vonalig, mely a szűkebb birodalmi Tanács alkotását foglalja magában, részünkről szó sem férhet. Csak onnan felebb kezdődik az átalakítás szüksége.

Az én kifejtett nézetem tehát semmi új felforgatást, vagy a meglevő rendszerek eltörlését nem foglalja magában, sőt a fenálló két szervezetből ál-

litom össze az ujat, és annak kívánok szabatosabb, mind magunkra megnyugtatóbb, mind a birodalomra alkalmasabb formát adni, olyat pedig, melybe saját alkotmányunk is ne csak bele, de meg is férjen.

A közös ügyek sora.

Legnagyobb figyelmet és óvatosságot követel a közös ügyek szabatos meghatározása. E kérdés körül dől el a rendezés jövőendő tartóssága, s ebben a birodalom szilárdsága.

E rendezésben, de magában a fenálló viszonyban fekszik, hogy az egyetem irányában a két országgyűlés képezi a centrifugál erőt, mert az országgyűlések az önálló közélet azon arenája, hol a particularis törekvések, faj és a reál érdekek ellentétei tért nyernék küzdelemre. Az összetartó erőt a központi testület képezi, ennek tehát elég eszközökkel kell bírnia, hogy e hivatásának megfelelhessen.

Azonban ha túlféltékenységből az országgyűlések jogköre kelletén túl megszorittatik, a rendezés kielégíteni senkit sem fog; ha az alkotmányos életfejlődés érdeke alászállittatik, oly szervezet nem fog birni életrevalósággal, nem fog ennél fogva meggyökerezni; mert nem nyújt az alkotmányos törekvéseknek s életerős fejlődésnek elegendő tápszert, mely által az kielégítést nyerhet.

Ránk magyarokra nézve, miután alkotmányunk a multban is volt, az alakítandó központi testület nem egyéb, mint az előbbi időkben a központi birodalmi dicasteriumok által gyakorolt jogok kezelésének szabatosabb formája.

Azonban, miután az új rendezés alapja nem lehet más, mint *transactio*, és ez csak az állami paritás alapján keletkezett egyesülés elvén indulhat, e két vezéreszme: *unio* és *paritás* vezethet csak a közös ügyek mivoltának meghatározásában is.

Az unio természetéből folyik, hogy a felek mindazon kérdéseket, melyek egyik vagy másik fél érdekeire mélyenható befolyással bírnak, együtt intézzék el.

A paritás elvéből folyik, hogy minden szabály, mi felállíttatik, a feleket egyiránt kösse. Mi egyiknek közös, arról a másik sem intézkedhetik magára. Egyik országgyűlés sem birhat több joggal, vagy kevesebb tehetőséggel, mint a másik.

Midőn azonban a két országgyűlés küldöttsége a fenebbi elvek alapján a közös ügyek szabatos kijelöléséhez fog, okvetlen szükséges, hogy a kormányzati ágak általánosságaiából a részletezésbe bocsátkozzék. Mert az eddigi formulatiók ellen a fő ellenvetés épen az általánosság miatt emeltetett.

A kormányzati ágak egyes rovatai vétetvén bírálat alá, azonnal kitűnik, alkalmas-e az külön országgyűlési intézkedés tárgya lenni. Ha annak különvált elintézése az egyetem, vagy a másik rész érdekeit fenyegethetné, ott a criterium, miszerint az közös elintézés kényszerű tárgya.

Azonban a közös kezelés tárgyai meghatározásánál nem lehet ignorálnunk, hogy egy részről politikai helyzetünk ma sokkal határozatlanabb még, hogysen elvontan a közös ügyek tiszta, indokolt elméletét fel lehessen bevégezten állítani; más részről vannak oly közösen ma elintézendő ügyek, melyek saját természetöknél fogva minden viszonyok közt közösek; de vannak olyak is, melyek a közelebbi idők cselekményei által a tények kényszerűségéből lettek azzá, s ma kiméletet követelnek, de az idő folytában átalakíthatók.

A birodalom politikai helyzetének határozatlan voltára elég bizonyyságot nyújt a németszövetségi megindult mozgalom, mely végkifejlésében közjogi viszonyaink rendezésére határozó befolyást fog mindenestre gyakorolni. Azon kényszerű közösségre

nézve, mely a tényekből állott elő, elég példa a fennálló *adórendszer*.

Mi bennünket magyarokat illet, nekünk a közös ügyek mivoltára nézve az utolsó törvények már utmutatást nyújtanak. Azokban ugyanis:

1. A *külgügyekről* nem történik intézkedés az ország kormányzatának rendezésénél; kétségtől tehát, hogy a külügyet a magyar törvényhozás közönségnek tekintette. Ezen osztályához az államügyeknek tartoznak a consulátusok, kereskedelmi telepek, kereskedelmi viszonyok a külfölddel. Ezeknek közös voltáról nincs mit vitatkozni.

2. A *hadügy* tekintetében máraz utolsó törvény megkülönbözteti a hadügyet a honvédelmi ügytől; hogy a 48-ki korszak első idejében a serezek meg voltak különözve a honvédektől fogalomban is, tudjuk. Nem lehet ennél fogva vitatni sem, hogy még a 48-ki korszak is ismert a hadügyre nézve közösséget.

Mi a haderő feletti rendelkezést illeti, ez soha kérdés alá sem jöhet, ez felségi jog. Hanem azon belől az ujonczozási, élelmezési, szállásolási ügyek olyanok, melyek a birodalmi érdekeket nem érintik magára az alkalmazásra nézve, s azt nehéz belátni, miért vonatnának el ezen tárgyak az országos intézkedés köréből.

A mi különbség pedig ma is létezik a magyar és a sereg többi része közt, ezt a sereg érdeke követeli s annak úgy kell maradni.

Végre itt a legfontosabb kérdés, a hadcontingens megajánlásának joga. E jogról lesz alkalman talán alább szólni; itt csak annyit említek meg, hogy a kiállítási arány megszabása előleges alku tárgya, minék meg kell szabva lenni állandóan. Ugy szinte bizonyos mértékű haderőnek mindig harezkészen, vagy legalább rendelkezés alatt kell lenni. Ez is alku tárgya. Ez meglévén állapitva, a rendkívüli

szükségletek rendkívüli esetekben az országgyűlések által szavaztatnak meg, úgy az erő, mint annak eszközei.

3. A közösség leglényegesebb s legkényesebb ága a *pénzügy*. Legyünk meggyőződve, hogy tömén-telen politikai declamationnak, s a jogok és tények feletti tusáinknak fenekén egy érdek fekszik, ez a — pénz.

Azonban épen a pénz kérdése az, hol kevesebb abstractio kell, annál több a szám, mely beszél, s a beszéd számokban mindenkor döntő. A mi fátumunkhoz tartozik, s ebben rejlik épen gyermeki, még gyakorlatiatlan multunk, hogy semmiben annyira hátra nem vagyunk, mint pénzügyi viszonyainkban, s ezekben bennünket az európai fejlődés alig érintett.

Most egyszerre a szabad verseny előállt; ipari, kereskedelmi, közlekedési solidaritásba jutottunk a többi népekkel; a kényszerített munka megszüntetése által gazdasági rendszerünk átváltozott pénzgazdasággá, a váltójog behozatala, az általános adózás és köztelherviselés, s ennek rendkívüli emelkedése által a tőke lett az éltető lég mindenben, s ily állapot közepette itt áll egy jókora állam — nagy Magyarország — a természetnek ritka adományaival clárasztva, de mint állam egy fillérnek nem ura, pénzügyi intézetek, segélyforrások, közhitel nélkül bizonyos martaléka a pusztulásnak, ha ez állapot tovább tart.

Messze vezetne történelmileg kifejteni, miként alakította meg magát birodalmunkban a pénzügyi központ azon merevségben, melyet matalálunk, és minő hatalommá nőtte ki magát; mely politikai átalakulásunk menetére több befolyással van, mint sokan sejtethnék.

Azonban az átalakítás a mint sehol sem ége-

több, úgy sehol sem kényesebb, sehol több kiméle-
tet nem követel, mint a pénz körül.

A baj egyszer megvan, orvoslásnak jőni kell,
mert a létező állapot sulya alatt pusztulásunk bizo-
nyos; de az átmenetnek olyszerűnek kell lenni, mely
míg egy oldalon táplál és éleszt, a másikon ne
pusztítson ismét.

Minden többi kibontakozási kérdéseink alig ad-
nak komoly aggályokra okot, s azokban eligazodni
nem nagy nehézségekkel fog járni; de a pénzügyi
kérdés oly kényes, hogy ha ehhez gondatlan kézzel
nyulunk, vagy rajta törik meg minden, vagy oly ér-
téktrombolások kíséretében oldatnak meg, melyek
mindenik félre visszahatnak és közös károsodást
okoznak.

És semmi sem boszulja meg magát rohanóbban,
mint a pénzügyek körüli halfogás, vagy éppen poli-
tikai éretlenség.

Hogyan állnak például ma előttünk a 48-ki
mozgalom vezetői, kik akkori hazafiúi buzgóságukban
árulónak kiálták, ki a közös birodalmi adósságokból
a kínált 200 millió elfogadását suttogva merte
ajánlani. Ha valahol, a politikában, a pénzügyi in-
tézkedések körül van legkevesebb tere a magyar buz-
góságnak, vagy értetlen hazafiságnak, és annál több
a ridegen számító szakismeretnek és tiszta felfo-
gásnak.

Mi már a pénzügyi közösséget illeti, ennek van
egy kétségfeletti oldala, t. i. mind azon financiaiális
eszközök kezelése, melyekkel a birodalom közös
ügyeinek vezetése jár, minden kérdésen kívül a
pénzügy közös rovatába tartozik. Azt senki eddig
kétségbe nem vonta, hogy a fejedelmi háztartás, kül-
ügyi minden kiadások, a közös hadsereg s ennek
folytában a lehető hadviselés, a közös ügyeket ve-
zető testület kiadásai a közös pénzügyminister ke-

zelése alá tartoznak. Még a 48-ki törvények is, melyek, a közös ügyeket említve, csak országos pénzügyről szólnak, félremagyarázhatatlanul elismerték ebben, hogy van birodalmi közös pénzügy is.

Mi a pénzügyi közösség ezen ágát illeti, az iránt nem lehet, hogy köztünk kérdés merüljön fel; de e részben, s ezen vonalig a birodalmi pénzügy-minister még nem egyéb, mint birodalmi pénzkészítő — Reichs-Cassier.

A pénzügyi közösség kérdésének lényege ott fekszik: maradjon-e a pénzrendszer jövőre is egészen és föltétlenül, mint birodalmi ügy központosítva, vagy meg kell-e a rendszert változtatni, s az országos autonomiának ebben bizonyos mértékig tért nyitni?

Az én hitem szerint hazánk jövő sorsát e kérdés szerencsés megoldása dönti el, mert a többi politikai kérdésekben bármi tág engedmények, a politikai jogok bármi terjedtsége mit sem segít az ország anyagi súlyos viszonyain, és csak olyan marad, mint koldus köntöseire akasztott hamis ékszerek.

Azt mindenki elismeri, ki a birodalom pénzügyi fejlődéséről s mostani állapotáról fogalommal bír, hogy annak megbontása s gyökeres átalakítása nem rövid idő rögtönös feladata; azt is felfogja mindenki, hogy bizonyos deplacirozásnak kimérettel, tapintattal és közös érdekünkben óvatossággal kell történni, és ha valahol, itt van tere a kölesönös jóakarat tettleges bebizonyításának; s kik ezt tudjuk és ismerjük, méltó sajnálkozással kísértük 48-ban is az akkori pénzügyminister menthetlen ellenséges fogásait, melyekkel pénzügyi kormányzását megkezdette, és politikai viszonyainknak annyit ártott.

De viszont remélnünk kell szomszédinktól és a Lajthán tulról, hogy belássák, miszerint számunkra is bizonyos mértékű önállás oly életkérdés, mely felett vásárt nem indíthatunk.

Személyes tanuja levén a birodalmi Tanács inségi tanácskozásának, azon megnyugtató meggyőződéssel hagytam ott a termet, hogy a Lajthán tuli értelmiség tekintélyes része teljes igazságszeretettel fogja fel e kérdést és nem osztozik a bécsi sajtó egy részének nézetében, melylyel a legkisebb pénzügyi különváltságra azonnal meghuzza a separatismus vészharangját.

A pénzügyi viszonyokra nézve egyelőre három elvnek kimondásával be lehetne értnünk s a további fejlődést az időre biznunk. Ezen három elv volna:

1. A pénzrendszer ügyeit kizárólag a közös ügyeket intéző közös testület fogja vezetni.

2. Magyarország úgy, mint az örökös tartományok, saját országos budgetjeiket külön kezelik.

3. Külön országos szükségekre külön állami hitelökre utasittatnak.

Szóval: a birodalom két felében szűnjék e vonalig meg a pénzügyi közösség. Mert az elengedhetlen, hogy minden állam, mely önállósággal bír, saját anyagi érdekeinek fejlődési eszközeiről rendelkezék. Ez az államiságnak lényeges attribútuma.

Pénzügyi közösség.

Ma már vitatni is feleslegesnek tartom, hogy a birodalmi pénzügyek nyilvános tárgyalása mellett a teljes közösség fen nem állhat, és csak a birodalmi pénzügy teljes elmerítésére vezetne.

Az állambáztartás sokkal kényesebb természetű, mint a magán. Nyilvánosság mellett, hol mindenki megítélheti, minő gazdálkodást vezet az állam, e bírálatnak be kell folyni az állam hitelére is döntőleg. A mi megviselt finanzeiáinkat pedig csak a legszi-

gorubb rend s lehető legnagyobb takarékoság vezetheti szilárd állapotra vissza. De hogyan várható ez, ha oly rendszert állitunk fel, mely mellett kényszerűséggé válnék a birodalomban a vetélkedő pazarlás.

Már pedig nem ez-e a pénzügy teljes közösségének szükséges következése, megítélheti mindenki. Ha közösből kell költenünk, s a kiadások többlete nem foly be azonnal terheink gyarapodására, okvetlenül minél többet kell törekednünk költeni. Így lesz a pazarlásból nemzetgazdászati erény, mire bizony e birodalomnak van legkevesebb szüksége.

A takarékoság és szigoru rendtartás a közkiadásokban csak akkor állhat elő, ha e megtakarítások annak javára esnek, ki azokat véghezvitte; ha ennélfogva mi mindent elkövetünk, hogy a czélszerűség mellett olcsó kormányzatot állítsunk elő, de azért terheink csak azok maradnak a takarékoságban, hazánk elleni nemzetgazdászati bünt követnének el, mert azt akadályoznók, hogy a közös pénzből minél több szivároгjon országos kiadásaink révén vissza. És ily általános törekvés, mely kényszerűvé válik, vezethet-e egyébre, mint pénzügyi teljes kimerülésre?

Továbbá ez az országos autonomia és állami lét életkérdése. Nincs ma már hatalom, melyet pénz nélkül képzelni lehetne. Község sem állhat fen tekintélyben, ha szükség esetében pénzről nem rendelkezik. Magyarország eddig is saját országos kormányzatának költségeit — a királyi hivatalokat kivéve — maga vetette ki és kezelte helyhatóságai-ban; ez olyan joga, mi minden kétség feletti.

De nem is igazságos a közösség. Magyarország számtalan okoknál fogva mindig beéri sokkal olcsóbb kormányzattal, mint az örökös tartományok. Nálunk egyházi, nevelési ügyek jobbadán alapitványokon nyugosznak, következőleg mi az államkiadások ne-

vezetes rovataiban nagy megtakarításokat birunk tenni az örökös tartományok felett, s a közösség mellett mi igen igazságtalanul nyomtatnánk.

Ellenben a mi országunk minden tartományok közt a legelhanyagoltabb, az követel aránylag leg- több állami beruházásokat, és vagy megtörténnek ezek a többi tartományok igazságtalan tulterhelteté- sével, vagy elmaradnak hazánk roppant kárával, sőt anyagi pusztulásunkkal.

Végre a birodalom mindkét felének megvan- nak csatolt részei. Ezen részek közt vannak olyak is, hol az anyaállam pótló segédkezése igényeltetik. Hordja kiki saját terhét, ez az igazság, ez által meg is szűnik minden avulsionalis appetitus.

Hogy miket fenebb nagy vonásokban elmon- dottam, tényleg úgy állanak, világítsa meg az alábbi összehasonlító kimutatás.

Nem röpiratom köréhez tartozik, egy bevégzett összeállítást minden rovataiban olvasóim elibe álli- tani. E tárgy megérdemlene egy külön munkát, mi politikai helyzetünkre nézve tanulságosabb volna minden egyéb dictio és tinta fogyasztási erőködé- seinknél. Végkép politikánkat is számokban kell ki- fejeznünk s ezen kis összeállítás is elég anyagot ad a gondolkozó főnek. Itt elővettem az 1864 ki pénz- ügyministeri budgetet s abban a magyar Cancellária rovatát, s a mint a tételeket ott találtam, mellé álli- tottam az örökös tartományok e rovatbeli kiadásait, hozzáadtam még az iparvállalati kiadásokat is. Ime itt van:

Összehasonlítás.

	Az örökös tartományok.	Magyarország.
1. Központi hivatal, csak az államministerium és Cancellária . . .	651.724	182.867
2. Közigazgatás . . .	10.114.081	5.580.845
3. Fogházi intézetek . .	1.657.448	565.572
4. Építkezések	250.000	50.000
5. Építészeti hivatal . .	769.365	260.037
6. Utépítés	5.846.517	2.087.300
7. Vízépítés	2.491.529	136.457*)
8. A cultus összes kiadása	1.847.913	149.879
9. Nevelés	3.006.574	84.154
10. Törvényszolgáltatás .	9.289.342	913.128
11. Tudom. academia és geológiai intézet . .	102.060	semmi
12. Jótékony intézetekre pótlék	629.483	semmi
13. Iparvállalatok kiadásai	4.240.000	860.000
	40.896.036	10.870.239

E számtáblához nem kell commentár. Azonban ki ebből magából akarna következtetéseket tenni, az téves ösvényre jutna. Alább leendő módja az egész adóarányt összehasonlítani; függessze fel addig bírálatát, akkor igazságosan ítélhet.

Itt csak annyit akartam ezen kimutatásban megvilágítani, hogy azon kiáltó aránytalanságok meg nem állhatnak a pénzügy közössége mellett, s a követelések versenye hova vezetne.

*) Az ut. és vízépítés rovatába csak a rendes kiadási tételt vettem fel a finanszministeri kimutatásból, úgy mint az örökös tartományoknál. Meg kell még jegyezni, hogy itt Erdély, Horváth-, Tótország és Dalmátia kiadásainem foglaltatnak egyik rovatban sem.

Adórendszer.

Hézag maradna a közösen kezelendő ügyek elemezésében, még pedig lényeges, ha kifelejténém az adóügy tárgyalását.

Hogy a hitel, vám-és adórendszer által az állam mindenindustrialis viszonyain uralkodni lehet, azt tudja mindenki, ki e három tényező befolyását ismeri; de hatásait sehol sem érezhetik inkább, mint nálunk.

Ha ennél fogva az államok e jogok gyakorlásának korlátozását némi aggálylyal tekintik, annyival természetesebb, mert nyomása a közvagyonosodásra nehezedik.

Azonban a világipar most már nem tűr elszigeteltséget; a népek mai érintkezésénél a közlekedési eszközök óriás fejlődése mellett vége Európában a hajdani védvám-rendszernek. — A szabad verseny korszakában élünk, hol a gyöngye védelem még alig tartja magát, s a világegyetem reálérdekei nem engedik a szigorú elzárkózást.

A szabad verseny nem tűri a vámok védrendszerét, ez által az adórendszer is, mihelyt az a beliparra is kellő tekintettel van, megszűnik az állam szabad rendelkezése alatt lenni föltétlenül.

Mert ha az adórendszert a létező iparviszonyok tekintete vezeti, akkor a szomszéd államok adóviszonyai folynak be egymásnak egész adórendszerére. És e tekintetben mit sem tesz, akár egyesült, akár elkülönzött államok.

Minél korlátlanabbá válik a szabad verseny, annál nagyobb befolyást gyakorol egyik állam adórendszere a másikra; mert nem lehet, hogy egyik állam bizonyos iparágat előljön saját belsejében, s az adót minden iparágra nézve kénytelen a szabad verseny szempontjából úgy rendezni, hogy saját iparát a verseny lehetlenítése által tönkre ne tegye.

Sehol a nemzetközi solidaritás oly fejlődést

nem nyert, mint az ipar terén, s ennek behatásai a viszonyok általánosítására naponkint inkább lépnek előtérbe. Ez kiszámíthatlan mérvű közösségre vezet — menekülés nélkül.

A mint beleléptünk a modern cultura közösségébe, elvetettük e részben a kockát, mert szabad akaratunkat áldoztuk fel. A tőke, ipar és közlekedésnek megvannak világtörvényei, ezek nem tűrnek oppositíót, renitentiát, passivitást, mert előttök nincs akadály; hol erre találnak, pusztítanak, nem fegyverrel, de a szellem erejével.

Mind ezeket csak azért említém fel, hogy ne helyezzünk valami nagy súlyt az adórendszer tárgyalásába. Ha ez birodalmunkban egyszer valahára okoszerű vágásba tér, kényszerű viszonyok hatalma alatt áll az, mitől nem térhetünk el a nélkül, hogy élesztő, vagy pusztító hatását ne érezzük.

A mint a dolog most áll, lerontatván a birodalom belsejében a közbenső vámvonalak, mi ellen apáink annyit panaszkodtak, eléállott adórendszerünk kényszerű közössége.

E közösség ostromlására kár is időt vesztegetni, mert e közösség annyira életkérdés, hogy azt politikai abstract nézetek szempontjából eldönteni nem lehet. Alább azonban azt is lesz alkalmunk számokban kimutatni, hogy ezen adóközösség adott kezünkbe egy igazságos kulcsot: a közös terhek viselésének igazságos megosztásához.

A birodalom roppant kiadásai megvannak. Azok a meglevő államterhek és fenálló európai viszonyok miatt tetemesen nem csak nem mérsékelhetők, de a legelső katonai actio tetemesen emeli. Hogy ezt kiállítani kényszerűség, azt tapasztalásból megtanultuk.

Pár éve, hogy küzködika birodalom az állambevételket és kiadásokat sulyegyenbe hozni. Még ez sem sikerült. Közelebbről tehát az államjövendelmek leszállításáról szó sem lehet.

Ez iránybani erőködés tehát hiu és czéltalan. Más két irány van, mely sikert, s ebben könnyebbséget ígér. Egyik irány: a források megnyitása s productivitás fejlesztése volna, de ez nem tárgya mostani fejtegetéseimnek; a másik irány: az adórendszer sürgős átalakítása.

Alig van ügy a birodalomban, mely a birodalom érdekében áthatóbb reformokat követelne, mint az adórendszer. Egyetlen ága sincs ennek, melyet átalakítani ne kellene. A direct adó nemeit illetékes közegek befolyásával helyesebb aránylatba hozni, az indirect adókat úgy megváltoztatni, hogy ne legyenek egyszersmind az ipar előlői: halaszthatlan szükség. Ilyen a dohány-monopolium, cukor- és szesz-adó, só, sat. Végre pedig a megvétel módjában meg kell szüntetni azon rendszert, mely szabályainak sokasága által kihágásra könnyen vezet, és a kihágásból állami jövedelmet huz.

Mind ez azonban magától megváltozik s a teher okvetlen könnyebbül, ha a megvétel módja változik, és a végrehajtás országos kezelés alá jön; de az adózás maga törvény oltalma alá kerülván, a megvétel költségei is hatalmasan alászállnak.

Hogy az adórendszernek a birodalom két felében minden különbözőése által a birodalom két felének ipari viszonyai érintetnek, azt magyarázni sem kell. Nálunk nem lehet a föld jobban terhelve, mint Austriában, mert mezőgazdaságunk fenyegettetnék. Az indirect adókat mi sem nélkülözhetjük, mert különben a földet s fekvőségeket kellene tulterhelni, s nem bírná a versenyt. Ime az ágió állása a mult hetekben már bajor búzát vont piacainkra. Mind ez összefügg kényszerűleg.

A mint azonban kétséget nem szenved, hogy az adórendszert közösen kell megállapítanunk, úgy azt nem tartom kétes kérdésnek: valljon tartozik-e

ez azon közös ügyek sorába, mely a központi testület kezelése alá való.

Igen sok és fontos okok szólnak a mellett, hogy ez közösen ugyan, de minthogy az adórendszer, egyszer helyesen megindítva, csak bizonyos évek multával kíván igazításokat, ez az illető érdekeltek befolyását ne nélkülözze, és megvitattatván az országgyűléseken, országgyűlési küldöttségek által történjék időnként a közös elintézés. — Mind ezekre alább számok kíséretében visszatérek.

A birodalmi közjog nagy fontossága a magyar országgyűlés teréről a közös küldöttség körébe vezetett. Ellenében annyi felszólalásoknak, miszerint mi magyarok nem akarunk positiv eszmékkel eléllni, ki akartam nézeteimet fejteni fővonásokban, de minden esetre annyi részletességgel, hogy az elvi különbözés mindenütt félremagyarázhatlan világosságban kitűnjék.

Még apróbb részletekre vinni a kérdéseket nem e röpirat keretébe való volna, sőt nem is megfelelő az ügyállás mai stadiumának.

A magyar országgyűlés többi teendői.

Egy ország, mely kormányzati rendszerének egész előbbi alkatát megbontotta, a tényező elemek állását gyökeresen megváltoztatta, mely a multtal egészen szakított s európai rázkódás közepette alakítólag egyebet nem tehetett, mint néhány elvet mendedt ki, mely még testet és alakot vár.

Egy ország, mely a létre jött társadalmi átalakítások után törvénykezési egész előbbi rendszerét megbontotta, de az alakítást meg nem tehetette.

Egy ország, melynek a történt átalakulás következtében minden gazdasági s ipari viszonyai új irányt nyertek, de e részben gyámolítólag nem tehetett semmit.

Egy ország végre, mely ily események után egy belháboru szerencsétlenségeit állta ki; hol a különben is válságos idő bajait még a rá következő 11 év nyomása növelte, végre még nagy elemi csapás által nehezült állapotban sinlik.

Ily országnak feladása óriási, perczei drágák, vesztetni való ideje nincs!

Ha tehát az országgyűlés együtt van, annak alakító munkásságát minden irányban meg kell kezdeni s erélylyel hozzá fogva kitartással haladni.

Nem gondolok itt az egész álladalmi szervezet átalakításában regnicolaris deputatiók munkájára, ennek ideje lejárt, hiszem, hogy a kormány annak idejében minden osztályra szakférfiak kezéből birand előterjesztésekkel. De nálunk minden átdolgozni való, s az előmunkálatok előbb szükségkép országgyűlési osztálytanácskozásokon mennek keresztül s ugy kerülnek országos vitatás alá.

Ezekben a munkálkodás sikere annyival könnyebb, mert a kérdés csak az országgyűlésen fordul meg s csak ő Felsége szentesítése kell hozzá.

Azonban, ha az országgyűlés a közös ügyekben eljáró küldöttséget indítványozza, míg az megalakulhat, összeül, s munkásságát megkezdheti, huzamos idő telik el. Addig marad az országgyűlésnek ideje elég belügyi roppant teendőinek előmunkálatait kézbe venni s elkészíteni.

Az előmunkálatok e kezdeténél az országgyűlés nem tehet egyebet, mint, hogy a létező törvények fonalán induljon el s fogjon a 48-diki törvények átdolgozásához, legyen az kiegészítés, módosítás, vagy eltörlés a körülmények szerint.

Nem e röpirat keretébe való apró részletekbe bocsátkozni az országgyűlés organisáló teendői iránt, azonban, mivel e revisio terén igen fontos közjogi kérdések merülnek fel, hiányosnak látnám munkámat, ha a fontosabb néhány kérdésről nem monda-

nám el ingénytelen nézeteimet, és pedig álljon itt mindjárt első helyen a leglényegesebb.

III-ik törvényczikk.

E törvényczikk minden §-aiban nem is revideálató addig, míg a birodalmi közjog tekintetében állapotás nem történik.

Van azonban ennek két ága, mely iránt elvileg legalább nézetemet kimondani szükségesnek látom.

Az első, melyet csak azért említek meg, miszerint ne maradjon iránta kétség; ennek megalkotását az egész ország egyiránt fatumnak tartja, sokan még a jogot is tagadják, melylyel az szentesített. Erre nézve a hang: *delendam censes*, egy és osztatlan, ez a nádor királyi joga és sérthetlensége.

A másik: a belkormányzati rendszer alakja. *Ministerium*, vagy *dicasterium*?

E ponton jöhet szóban a két forma, t. i. az európai parlamentáris és sajátképeni magyar, vagyis a 48-as és 47-es kormányzat.

Az egyik forma — mint tudjuk, — a felső kormányt collégiumokból állítja össze s a végrehajtás sajátyszerű rendében helyezi a garantiát.

A másik ellenben a végrehajtást egyéneknek adja át, kiket tág hatalommal ruház fel s felelősségükben keresi a biztosítékot.

Mi térjünk az alkotmányosság eszméinek forrásáig:

Az alkotmányos monarchia eszméje mai fogalmak szerint követeli, hogy az államban minden a felség nevében történjék, mert azé az uralkodás, de az ne kormányozzon. *Le roi regne, mais ne gouverne pas*.

A törvény személyesítettik a felség eszméjében, annak sértetlensége követeli azonban, hogy más legyen felelős, és hogy mindig ott legyen a fele-

lős személy, mert ezt az alkotmányosság garantiája kívánja.

Ezen elv nem nyerhet másképp testet, mint a ministeri ellenjegyzés tényében.

Ezen eljárás sarkallik a modern alkotmányosság lényege.

Ha a különböző formákat egyedül az alkotmánygarantia szempontjából mérlegeljük, kétség kívül a magyar formának van tulnyomó előnye, mert abban a nemzet maga helyhatóságaiban kezelvén a végrehajtást, a tetteleges törvénysértés meg sem történhetik. Ez a bünt előzi meg, a másik csak bünteti, sőt ez is a hatalom fedezete ellenében inkább csak elméleti előny, mint gyakorlati jog.

Azonban tagadni azt sem lehet, miszerint a magyar formában a végrehajtás nehézkessé, lassuvá, akadozóvá válik, a törvények alkalmazása helyhatóságokint változóvá s ingadozóvá, s ez állapotot a mai gőzgépek kora nem tűri.

Azt mindenki belátja, hogy mindkét kormányzati rendszer egészen különböző szervezetet követel s azért a főelv iránt kell tisztába jönni.

Nem hiszem, hogy volna ma már 47-es, ki a megyéknek hajdani állapotábani visszaállítását óhajtáná. Azon jogkör, melyben 48 előtt a megyék a végrehajtást gyakorolták, törvény által korlátozva nem volt, és lett voltaképp rendszeresített anarchia.

Ha tehát jövőre — mint másképp nem lehet, — a helyhatóságok végrehajtási joga törvény által korlátoztatik, természetesen azon garancia, mely a nemzetet a törvény sértése ellen védette, gyöngül.

A „megye az alkotmányosság védbástyája“ mondja még a 48-ki törvény is; ha ezt a kormányzat érdekében gyöngítjük, más oldalról erősíteni kell s egyik irányban szükségképp korlátolt garancia pótléket kíván a kormány felelősségében.

Mihelyt e szót: felelősség kimondjuk, már ösz-

szedől a collégiálítás eszméje. Hol egyenjogu szavazattal collégium határoz, ott a felelősségnek gyakorlati formát adni lehetetlen.

De különösen még a mi viszonyaink közt a collegialis kormányzat megférhetlen azon erő és erélylyel, melyre a felső kormánynál ma már törekednünk kell. Hol egy collegium összeállításában anynyi féltékeny érdekek kielégítésére kellene figyelmeztetni, hol több vallásfelekezetet, több nemzetiséget, több osztályt kell kielégíteni, ez a heterogen érdekek oly keverékévé teszi a központi kormány collegiumát, hogy az érdekek szétágazásában összpontosított erélyes actio lehetlenné válik.

Sőt még az sem nyomaték nélküli indok, hogy ha a birodalom másik fele ministeri rendszer alapján rendezi belkormányzatát, igen sok nehézség merülne fel, ha Magyarországon a collegiális rendszer alkalmaztatnék.

Arról nem is akarok szólni, hogy a kormányzat sebessége, szabatossága, és a gépezet egyszerűsége mind a miniszteri rendszer mellett szólnak.

A felső kormányzat alakjára nézve én ennél fogva föltétlenül a ministeri rendszernek adom az elsőséget.

Azonban az európai parlamentarismus tiszta átültetése a magyar földre még sem látszik nekem sem gyakorlatinak, sem kívánatosnak. És mert nálunk a helyhatósági rendszer nem nélkülözhető, ennek rendezése által lehető, hogy a ministeri kormányzat oly szilárdulást nyerjen, melyet a parlamentarismus tiszta formájában nélkülöz, s ez által állnak elő a parlamentáris viharok, a tárczaláz, s mind azon hátrányok, melyet e forma kíséretében másutt tapasztalunk, s miket a kormányzat érdekében kerülni kell.

Nálunk a ministeri rendszer helyhatóságok

mellett egészen más fogna lenni, mint ugyanez a nyugaton helyhatóságok nélkül.

Epen ebben fekszik a két rendszer kiegyeztetése.

Nem akarom vitatni elméletileg a kérdést: megtartandók-e a megyék Magyarországon a ministeri kormány mellett is? Ezen kérdés el van döntve mind a törvényekben, mind az ország közvéleményében, miután nincs véleménytüredék, mely a megyék föltétlen eltörlését sürgette volna.

A 47-sek, úgy mint a 48-sok a megyék rendezését akarják, egyik tágabb, másik szűkebb joggal körrel.

De a 48-asok is csak odáig mentek parlamentarizmusukban, hogy a megyéknek megadják a discussionalis és a felirati jogot.

Ez természetesen egészen más végrehajtási rendszert állít elő, mint a parlamentaris formában van.

A tiszta parlamentarismus mellett a minister a felelős végrehajtó s saját közegei által viszi végbe a törvény végrehajtását az államban, ő felelős, de rendeleteinek mindenki föltétlenül engedelmeskedni tartozik.

Hol helyhatóságok felirati joggal léteznek, ott természetesen a végrehajtást ezen helyhatóságok intézik saját közegeik által, és a minister rendeleteit a helyhatóságokhoz meneszti, azok még az ellen fel is írhatnak, s ez természetesen a ministeri felelősség elvét hatalmasan módosítja.

Az így módosított ministeri kormányzatban a felelősség kérdése egészen más tekintetek alá jő, mint Európa más államaiban.

Már országgyűlésünk szűkebb köre, mely az állam fő functióit egyesülési viszonyunknál fogva a közös ügyek birodalmi testületéhez utalja, és csak az ország belügyeivel foglalkozik, nem ad a kor-

mányzat megtámadásainak annyi anyagot, mint másutt bír a parlamenti élet.

A törvények hozatalában, melyek az ország belviszonyait illetik, csak a miniszterek tulérzékenykedése, vagy mukacssága találhat nagyéletkérdéseket, melyeknek eldölése méltó lenne a kormányzat állását megingatni. A magas politika azon szellemére, mely a kormányt a kormányzott néppel éles ellentétbe hozza, alig van az országos törvényhozás terén alkalom.

A végrehajtásban a ministerség egészen fedezve van. A kiadott rendeletek a helyhatóságokhoz kerülén, ha azoknak nagy része végrehajtja, már a ministerium a nemzet illetékes szava által fedezve van; mert ki fogná joggal azon rendeletet törvényesség szempontjából megtámadhatni, melyet az ország hatóságai felirati jog mellett készen végrehajtottak. Ha ellenben a hatóságok nagy része felirati jogával élne, módjában van a kormánynak ily rendeletét végrehajtás előtt az ország kívánságához képest módosítani.

Rendezett megyék mellett ennél fogva a ministeri kormányzat sokkal szilárdabb alapot nyer, és azon hátrányoktól megtisztítható, melyek e rendszer kíséretében másutt felmerülnek.

Alig van a felvett törvénycikknek §-a, mely javító kézre ne várna, de igen messzire terjedne e röpirat, ha még apróbb részletekre térnék; itt céltom csak néhány lényeges kérdésről fő vonásokban elmondani véleményemet.

IV-ik törvénycikk.

Majd minden cikkén a 48-ki codexnek kiáltólag látszik a rögtönzés, de a negyedik épen kevésbbé törvény, mint házszabály.

Két elv fordul elő benne, mi különös figyelmet érdemel, s miben, nézetem szerint, módosítás kellene.

Egyik a három évi ülőszak. Ezt már elméletileg is igen megszorított időnek hiszem, s ha a törvényhozásban is némi routinet óhajtunk, kevésbbé fogunk kapni annak sebes forgandóságában, példa erre az angol törvény, melyet Ausztria is adoptált az időre nézve, de nálunk a felállított közös ügyi szervezet is némi figyelmet érdemel.

Azon testületbe, mely közös ügyeinket kezeli, a tagok egy ülőszakra lennének választandók s e tekintetbeni ügygyakorlatra igen csekély idő a 3 év. A nagy politika vezetésében bizonyos beokulás, személyes összeköttetések, megalapított befolyások nagy nyomatókkal bírnak s ezeket minden három évben megbontani reánk nézve volna hátrányos, annyival hátrányosabb, mert a birodalom másik fele választott tagjait 6 évre küldené be. Az ülőszaknak tehát nálunk is meg kell hosszabbíttatni s az örökös tartományokéval egyformásíttatni.

A másik elv az elosztási felségi jog. Ez a 6-ik §. által meg van semmisítve, és az országgyűlés conventszerű minőségűvé alakítva. Ezt t. i. a 6-ik §-ust egyszerűen el kell törölni.

V-ik törvénycikk.

E törvénycikk, mely az egész kis törvénykönyvnek a leglényegesebbike, annak idejében a legkevesebb gonddal rögtönözteték.

Szerencsénk, hogy maga a törvénycikk annyi módot nyújt átföntolt józansággal némely nagyobb hiányait helyrehozni, s adná az ég, ne hiányzanék nemzetünkben a szerzett komor tapasztalatok után a kellő higgadtság és önmaga iránti kötelességérzet.

Az első elv mindjárt, mely az 1-ső §-ban kimondatik, tarthatatlan. Miután a törvények jog-

egyenlőséget mondtak ki, nem lehet továbbra az osztálykülönbséget fentartani. A nemes, születésénél fogva nem birhat választási előjoggal. Ez ma már nem kérdés többé. Továbbá, midőn a választóképesség 48-ban meghatározott, nem birtunk a vagyon-qualificatio összehasonlításának semmi elfogadható kulcsával, ezért ennek elsorolásánál oly kiáltó különbségek $\frac{1}{4}$ telek közt az alföldön és a hegylakók közt végetlen az értékkülönbség. S a törvény, melyet magyarok csináltunk, egyenlősítette a magyar 2000 ftos s ezen felüli birtokát, például az oláh 40 ftos birtokával. Továbbá 100 ft jövedelem ma már esélnek sem elég, s oly érték, mi a választójogot a suffrage universel határáig viszi, erre pedig nekünk magyaroknak mi vágyódásunk lehet megfogni nem birni; de ha még volna ábrándpolitika barátja hazánkfiak közt, ezt utasítjuk gyakorlati példában tanulmányozni a választási törvény hatásait a szomszéd testvérházában.

Mindezen elhamarkodáson segít az értelmi qualificatio mellett a census helyes alkalmazása.

De mihelyt az egyenes adóra fektetett censualitást behozzuk, mi egyedül alkalmazható kulcs, akkor azonnal borzasztó anomaliák fognak felmerülni a képviselők számának felosztásában. Ki fog ugyanis tűnni, azon kiáltó aránytalanság, mely a különböző kerületekben a választóképesek számából önkényt felmerül. Egyik kerületben, a másikkal hasonlítva, többszörös választó szám fog kiállni.

Mind ezt helyes arányba hozni statistikai pontos adatok nélkül lehetetlen. Itt csak meg akartam érinteni, hogy mindezek kényszerüleg javításra várnak, s ebben még módot adott a Gondviselés: sok hibáinkat helyrehozni, mit meggondolatlan elhamarkodás lázas időben reánk dictált.

Előttem e törvényezikk a lét kérdése. Sokat felőle szólni, még korai. Ámde értsük meg a Gond-

viselés komoly intését, mely szenvedéseinkben nyújtott bő tapasztalást, hogy mielőtt könnyelműségünk hatásai ránk neheztültek, vegyük észre magunkat s mig módunk van, segítsünk a bajon.

Nem szólnék tovább e cikkről, ha még egy látszólag ártatlan rendelkezése nem birna épen nálunk mély politikai hatással. És talán, mert épen kényesnek tetszik, érzek magamban ellenállhatlan ingert: el nem hallgatni s futólag megpendíteni.

Ez a képviselők napdíjazása. Ez az, mit föltétlenül delendum censeo. Tartson kiki bármit az angolról, de a gyakorlatiasság tulajdonát bennök fogja bámulni önkénytelenül mindenki. Miért nem díjazák ők törvényhozóikat?

Mi kívánunk a választási jogra értékqualificatiót, s miért ne kívánnánk törvényhozóinkra annyi értéket akár vagyonban, akár értelmiségben, hogy magát önerején évenként pár hóig az országgyűlés székhelyén fel birja tartani. De már az is elég előttem a díjazás fentartásának ellenében, hogy ez által kereseti verseny támadhat épen az értelmiség elnyomására. Nem szólok példák nélkül; a mult két választás alkalmával, ha díjazás nincs, sokan kilépnek a versenyből olyanok, kiket normalis viszonyok közt megütközve látnánk a kijelöltek között. Csak a 48-ki bécsi országgyűlésen lehetséges-e a gácsországi parasztok megjelenése díjazás nélkül?

Az nem megállható ellenvetés, miszerint ez által talán némely szegényebb képesség kizáratnék, mert ezt teljesen lerontja azon lehetőség, miszerint a díjazás által sokkal nagyobb szám képtelen is juthat a törvényhozásba.

Utóvégre pedig állítsuk törvényhozóinkat minél magasabb polezra a nemzet előtt; nagy és magasztos hivatás ez, s ki oda áll a versenypályára, birjon annyi önfeláldozással, ha szegényebb is, annyi hazaszeretettel, hogy e pályán önerején küzdjön a

nemzetért. A nemzet is azonnal más szemmel nézendő törvényhozóit, kik, ha hetekig szónokolnak, nem a nemzet rovására teszik, s kik ugyis önfeláldozással oly szolgálatot vannak hivatva tenni a hazának, melyet fizetni nem lehet.

Tudták jól Bécsben, miért szabtak magas dijt a birodalmi tanács-tagoknak.

XIV-ik törvénycikk.

A hitelintézetről szóló törvényczikket csak azért hozom itt fel, mert azt hiszem, hogy ezen intézetnek országos oltalom alá vétele a leglényegesebb kérdések egyike hazánkban.

Hogy ezen intézet szorítva van a jelen viszonyok közt igen ovatosan járni el, s zálogleveleinek szilárd hitele leginkább attól függ, ha arányt tart ereje és működési terje közt, ez világos.

De az is bizonyos, hogy Magyarország szükségai óriásiak, s oly égetők, hogy évek halasztását nem tűrik. S ha hitelintézetünk azon biztos, de éppen e miatt lassu uton halad, csak évek múlva lehetne annak hatálya az országban érezhető; azonban a megrongált és csapások által sújtott gazda éveket alig bír várni, ezért okvetlen szükség, hogy az ország ez intézetet saját kiváló oltalma alá vegye, s azon eszközökről rendelkezék, melyek munkásságának a szükséghez képesti terjesztését lehetővé tegyék.

Miként, s mi által, annak idejében megtudjuk.

XVI-ik törvénycikk.

A megye hajdanában kis állam volt, ennek majdnem minden attributumaival tényleg felruházott. Statutarius jogában a megye saját területén törvényhozási jogot gyakorolt. Az ország törvényhozásába esküvel kötelezett s utasítással ellátott

követeket küldött s visszahívási joggal élt. A végrehajtást maga kezelte mind saját statutumai, mind az ország törvényeire nézve. Meg voltak birói functionói is, a törvényszékeket a megye alkotta és vezette; büntető jog tekintetében a megye területén az állam jogát tiszti ügyészei által maga gyakorolta, nemesek ellen a bűnvádi eljárást a megye rendelte el.

Hogy intézményeink e cantonalis szelleme, mely iránt sokjószerzőkért amaz időben, minden magyar kebel köteles kegyelettel telik el, ma már sem a 48-ki társadalmi átalakulás, sem a korszellem követeléseivel nem fér meg; ezt talán vitatni sem kell.

Már midőn azon elv: *vota numerantur* — érvényre jutott az országban, kifejtett a megyerendszer tarthatlansága régi szervezetében. A korteskedések bele sodorták a népet is a politikai mozgalmakba, s a lázas izgatottság normálissá kezde válni az országban.

Azonban akkor még csak kiváltságos néppel volt dolgunk, mi lenne most már, midőn a jog-egyenlőség elve mondatván ki, a mozgalomba bele vonatnék a nép egész tömege.

És mégis mi a megyerendszerben az intézmények oly becses nemét bírjuk, mely, kellően átalakítva, minden időben kifejtendi jótékony hatásait s az alkotmányos közélet terén kipótol oly szükségeket, melyeknek pótlékát más nemzetek vagy épen nélkülözni kénytelenek, vagy, mint a nyugodt angol, sokkal rendezetlenebb formában gyakorol.

Czél kívüli dolgot cselekednék, ha itt a megyerendszer megóvásának indokairól szólni akarnék, mintán annak eltörlését senki sem sürgeti, átalakításának szüksége iránt pedig egy a meggyőződés.

A megyék rendezése szükséges annak összeállítására és jövőbeni jogkörére nézve.

Hogy a megyének egészen más alapokon kell az új tényező elemek mellett megalakulni, azt a 48-ki törvény is mutatja; mert nem lévén idő, de más okokból is nem lehetvén szervezni a megyét, állandó választmányokat rendelt a törvény, és azokra ruházta a megyék hatóságát.

Hogy a megye ezentúl csak qualificatio és mennyiben a jogosultság az egész népre kiterjedt, képviselet alapján állhat össze, ez természetes.

Ez irányban az én nézetem ez:

Az új megyék alakítandó közönségének fele számát állítsa ki a képviselet-választás útján, hasonlóan a qualificatio.

Életet nyerne ezen elv ekként: A megye lakosságának összes számához képest minden 1000 lélekre számíttatnék egy megyetag, ki a nép által választatván, annak gyűlésein megjelennék. Például: Szatmármegye lakossága 250 ezer, tehát 250 választás útján lenne megye-tag.

Hasonló számot állítna ki, azaz 250-et a qualificatio, melynek rovatai: vagyon és értelmiség. Az első rovatba minden realitások birtokosai, a másikba hivatalos állás, mint: papság, diplomaticusok, az ipar és kereskedelem emberei besorozhatók.

A választásokat könnyű volna a községekben rendezni, hol a község meghaladja többször az 1000 lélekszámot; annak megfelelő több képviselőt választ; hol több község adja ki a szükséges számot, többen együtt választanak egy megyetagnak.

A qualificalionalis rovat miként oszlik a megyében az egyes osztályokra, mennyit állítson ki aránylag birtok és értelmiség, benne hivatal, diplomaticus minőség, ipar, kereskedelem: ezen arányt egyformásítani nem lehet s ebben csak megyei viszonyok döntenek. E részben megyei értekezletek állapíthatnák meg, statistikai adatok alapján, az arányt; szabadságában maradván a netán mellőzött vagy

csorbitott érdeklettnek a felső kormányhoz, sőt az országgyűléshez folyamodni.

Az így megalakított megye minden érdeket s az összes lakosságot képviselné. Természetes, hogy a tisztikar, már állásánál fogva, mint olyan különvéve tagja lenne a megyének.

Mi a megye jövődóbeni jogkörét illeti:

Törvényhozási köre, t. i.: követválasztási, utasítási, visszahívási joga a képviselői rendszer és kerületi választások által önkényt megszűnt. Szabadságában állna azonban rendkívülileg a fenforgó fontos kérdésekben feliratilag nyilatkozni, mi minden esetre rendezettebb formája a nemzet érzelemnyilvánulásának, mint az angol meetingek, vagy más országai népgyűlések.

A végrehajtási jog megmaradna a megyéknél, de lényeges változással.

A megyeugyanis végrehajtási tekintetben egyedül közigazgatási hatóság maradna, minden törvénykezési befolyása megszűnne.

Közigazgatási tekintetben a megye maradna a végrehajtó hatóság, de felelős kormány mellett.

Ez követeli, hogy a megye ellenzéi joga korlátoztassék. Az annyiból állna, hogy a végrehajtási rendeleteket a kormány a megyéhez intézné, s az azt maga tisztviselői által hajtatná végre, sőt a felső rendelet ellen törvény tekintetében kifogása lévén egyszer, de csak is egyszer, felirati joggal élhetne végrehajtás előtt, de másod ízben ismételt rendeletet végrehajtani köteles volna.

Hogy már most a megye végrehajtási joga a felelős kormány mellett megállhasson, okvetlen szükség volna, hogy a felelős kormány a megyehatóság élén neki felelős és törvény által rendezett hatalommal ellátott közege legyen. Ez a főispán, ki azontul nem maradhat pusztá dignitarius, hanem a megye közigazgatását felelősség mellett vezetnie kell.

A kormány felelősségének nincs semmi értelme, ha az nem bir a megyékben annak élén felelős, neki egyedül alárendelt hivatalnokkal, ki ismét a megyei tisztikar, mint közvetlen végrehajtók felett nem bir fegyelmi hatósággal a gyűléseken kívül.

A megyének a megengedett korláton túl vitt renitentiája törvényes fenytéket vonna maga után.

Ennélfogva a megyéknek, politikában, esetleg nyilatkozási joga, a közigazgatás minden ágában közvetlen — de korlátolt — végrehajtási joga fennmaradna, és ebben térne el a magyar kormányzati forma a tiszta parlamentáris szervezettől, de annak kétségtelen nagy előnyére.

Önkényt értetődik, hogy a megyerendezési munkálatban egészen új tisztválasztási és gyűlésezési rendet kellene felállítani s részletezni.

Alakítási ügyeink halmazában alig van sürgetőbb s elébb való kérdésünk, mint a főrendi tábla vagy felsőház organisatioja.

Ezen érintések körén kívül fekszik fejtegetni ezen kérdés kiváló fontosságát. Minél inkább széleseedik az alap az alsóház összeállításánál, annál inkább emelkedik a felsőház hivatásának jelentősége, mi nálunk még az elemek heterogen alkatánál fogva fokozott figyelmet követel.

Azt mély sajnálattal tapasztalhattuk, hogy a felsőház, mostani rendezetlen alakjában, hivatásának meg nem felelhet; de azon óhajtandó időt, midőn az a státusban álláspontját elfoglalja, siettetni annyira fontosnak tartom, hogy ezen alkotmányozó országgyűlés alatt az új rendezett felsőházat már teljes terékenységben ohajtanám látni.

Hogy a városok rendezésénél szintén sok revideálni való fog lenni, ki kételkedhetik! De midőn abba fog az országgyűlés, nem mellőzheti egy helyes községi rend kidolgozását is.

Az országgyűlés teendőinek egyik legsürgösbi-ke: a törvénykezés teljesátalakítása. E téren első és mindenek feletti elv: a törvénykezés teljes elválasztása a közigazgatástól, s annak önálló, összefüggő rendezése. A törvényszékeknek, mint más alkotmányos országokban, egészen a kormány felelős kezelése alá kell helyezettetni. Ez nem áll utjában, hogy apró helyi ügyekben a község ruháztassék fel, mint ezelőtt volt, némi hatósággal, de még inkább, hogy ne hozzuk be, mire népünk annyi hajlammal bír, s most is gyakorlatban van, a — békebirósági intézményt.

Választmányok munkálhatnak még előkészítőleg a nemzet anyagi érdekeinek sokoldalú szükségéről, a nemzeti intézetek állapotáról, a közlekedési viszonyok hiányairól, mert mind ezek sürgető intézkedésre várnak.

Evvel fejezem be most a jövő országgyűlés teendőiről érintéseimet. Nem lehete célom e röpiratban részletezni a revisió tárgyait, de néhány szönyegen forgott nagyobb kérdések iránt el akartam mondani igénytelen nézeteimet azért is, hogy ezen fő elvek elhallgatása mellett alig lehet vala kifejtennem azon szükséges összhangzást, melynek létezni kell a birodalmi s országos intézmények szellemi iránya közt.

A mondottakból ezt megbirálja a figyelmes olvasó, és én bezárom e téren érintéseimet, hogy egy utósó fejezetben elmondjam azt, mi a kifejtett alakító eszméknek gyakorlati utat mutat ki.

III. Fejezet.

A keresztülvitel és annak eredményei.

Ha annyi anyagi csapások nem érték volna e hazát, s 48 óta mindenegyszerre nemjött volna nyakunkra, s sebesen hanyatló anyagi állapotaink annyi méltó aggálylyal nem töltenék el a hazafi lelkét, a keresztülvitel sajtószzerű politikájára nem helyeznék különös fontosságot.

De míg az anyagi viszonyok rögtönös segélyért kiáltanak, s e halaszthatlan nyomás nyakunkon, addig a birodalom és hazánk egész köz- és magánjogi minden viszonya többől rendezendő, s azon bajba jut-hatunk, hogy míg az alakítás nehéz munkája tart, addig az élet anyagi szükségai elhanyagoltatnak, sőt ezek nyomása amazokra hatást gyakorolhat.

Hosszu a tudomány, rövid az élet. Nekünk sok és fontos szellemi teendők van, míg az anyagi szükségek égetők. Egyik időt követel, másik a halasztást tiltja. Mi egyiket sem utasíthatjuk el veszély nélkül.

Én soha sem kételkedtem, hogy nemzetünk igazságos és józan megoldásra elszánja magát, de azt elengedhetlen feltételnek tartottam, hogy ahhoz, mi tőle kívántatik, belátását kell megszerezni, meggyőződését kell megnyerni, szóval az eszméket megérlelni. Ez természetesen időt kíván.

Meglepetéseknek, megrohanásnak, keresztülzaklatásnak eredménye csak káros lehet.

Azért én nem élek azon illusióban, hogy a fenforgó nehéz kérdések sebes megoldását higgyem, évekbe telik az. Megelégedhetünk, ha egyelőre bi-

zonyos alaptételek meg leendnek állapítva, melyeken a normális élet újra elindulhat. Azt sem szeretném, ha az ország belsejében a dolgok rendezett menete a megoldandó birodalmi kérdések utolsó részletéről tétetnék függővé.

Ebben a sietés, amabban a mulasztás fenyeget.

Ennélfogva oly expedienst kell felállítanunk, mely mellett közjogi nagy kérdéseink megoldásához időt nyerve, ez ne álljon utunkban, hogy itthon rendezettebb állapotot teremtsünk s ez által megállítsuk a vagyoni súlyedést.

Ily expediens felállítása nem nehéz, s a multban már törött ut van előttünk. Hogy azonbana keresztülvitel ezen politikájának alapot szerezzünk, szükséges, hogy az ügynek mind jogi, mind anyagi viszonyait közelebbről vizsgáljuk s annak következtetéseit is latra vessük.

Lássuk mindennek előtt a gyakorlatban, miként áll meg a birodalmi egység a nemzetközi önállással az új viszonyok közt; mik ennek következtetése az ország belviszonyaira nézve; minő feltételek alatt érhető el a dolgok új rende; s mik ennek folyamatai az ország anyagi viszonyaira nézve, s hogy teljesen tisztában legyünk, állítsunk végre egy futólagos mérleget a mult és jövő között, s aztán zárjuk be ezuttal számlánkat.

Birodalmi egység s nemzetközi önállóság.

Itt van helye, hogy a separatismus rémképének szemébe nézzünk.

Ha felidézzük emlékezetünkben néhány század történelmi alakulásainak momentumait, azt fogjuk meglepetésünkre találni, hogy fajunknak nem csak megvolt providentiális missiója, mely az európai fejlődésekben hatalmas nyomokra mutathat, de e

kis nomád faj igen fontos alkotásokban megelőzte a cultura népeit.

Az alkotmányosság érzülete vele költözött Pan-
nonia földére, s egyidejűleg fejlődött a legrégiebbel itt. Elethalál harczok közt sem engedte magát elnyomtatni, míg körülötte minden elsötétült. A királyi hatalommal versenyző vazallok rendszere itt hamarabb tört meg, mint bárhol másutt. Végre az állami szövetség eszméje is negyedfél század előtt már nevezetes fejlődésnek vetette itt alapját.

A szövetség ösztöne már a XVI-ik század elején I-só Ferdinánd uralkodása alá vezette néptünket.

Nagy Lajos királyunk megpróbálta az aldunai confoederatiót, egy nagy keleti birodalom határait a Fekete tengerig, más részről az Adriáig terjeszté ki. A lengyelekkel több ízben valánk egy uralkodás alatt. Mind ezen kísérletek nem vertek gyökeret, nem vala rendeltetésünk ez.

Providentialis utunk a német felé vezetett. E kapcsolatnak már negyedfél százados gyökere van.

Mi célra alakul a szövetség?

Mint a polgári társadalomban a családok, ugy az államszövetségben egyes részek egyesülésben keresik azon célt, melyet különválva nem érhetnek el.

És miben áll e cél?

A kölcsönös védelem előnyében, s azon nyomadéokban, melyet nagyobb állam kifelé gyakorol, kisebb állam magára el nem érhet.

E nyomadék kifelé annyira fontossá lön e korban mikép a világtörténetben az egyesülés szelleme soha sem volt hatékonyabb, mint jelenben.

És midőn Magyarország már negyedfél század előtt az egyesülés szükségérzetével birt, sőt midőn e tényt másfél század előtt törvényesítette, már a szövetségi fenállhatás feltételeinek is tiszta tudalmával birt, lehet-e, hogy ily nép most az általános

uralgó szellem ellenére separatisticus hajlamokat tápláljon?

A felforgatás legtulzóbb embere is mi irányt tűz ki?

Talán önálló Magyarországot? Nem. Ennyire ismert merészsége sem ragadá. Hanem *aldunai confederatiót*.

Szövetséget tehát mindenesetre. Láthatják innen azok, kik annyira szerepeltetik ellentünk a szakadási tendenciák vádját, hogy a szövetség nálunk általános, osztatlan szükségérzet ma is, úgy mint hajdan.

A választás volna tehát: a német, vagy aldunai népek.

Mint a szervetlen anyagba a válrokonságot, oly mélyen öntötte belénk a természet az együvértartozandóság ösztönét, melyet nem utasíthatunk el. Ez hova vonz bennünket ellenállhatlanul, kell-e magyaráznunk? A német nem tagadja meg soha, valahányszor nemzeti érzületét szabadon követheti, utalhatunk bátran az egész németiség annyiszor kifejezett érzületére; a magyar vérével is pecsételte hajlamát.

Mi is vihetné a magyart természetellenes törekvések útjára?

Csak a végső kétségbeesés, hogy az egyesülési célloknál is magasabb érdeke fenyegettetik a mai kapcsolat által.

És mi ezen magasabb érdek?

Az állami lét, mely megóvjá a beolvadástól s ebben fájának elmosódásától.

Nemzeti existenciája védi nemzetiségi existenciáját.

Legyen ezen hit valóság, legyen illusio, de e hitben van az ő mennyországa, s e hitért kockáztat mindent.

Nem látjuk-e, hogy hijában kínáljuk szabadsággal, hijában anyagi emelkedéssel — annak árán nem kell neki. Ez aggodalmában szinte megható, mennyi

áldozatokra képes. 61-ben, hol ez aggály szelleme fogta el, a családok csapatonként néztek szemébe a jövő nyomorának, és vetélkedve dobták el az élhetős eszközeit maguktól.

Nem maguk, de a nemzet életét féltették. Helytelenül, de tényleg.

Vegyük el e félelmet s vérént ontja a szövetségért. Neveljük azt, és a szövetséget támadja meg. Ez természetes.

S mit követel e magasabb érdeke, t. i. állami léte?

Azt, hogy a szövetség terhei alól kihuzza magát, hogy azon előnyökért, melyeket nyerhet, maga ne áldozzon semmit?

Isten mentsen! Negyvedfél százados szövetségében többet is áldozott, mint mennyit állami súlya mellett kellett volna; engedte kifejlenni a politikai, industriális, kereskedelmi és pénzügyi hegemoniát.

Mit kívánhat tehát?

Törvéngyhozási autonómiáját, melylyel birt, és nemzeti önkormányzatot.

És mit tesz e két tétel végelemzésben? —
Lássuk:

Kívánja-e Magyarország, hogy mint állam képviseltessék a külföldön követei által, hogy a birodalom külpolitikáját vezesse, hogy consulátusok, kereskedelmi szövetségek dolgában országgyűlésén intézkedjék?

Soha eszébe sem jutott, nem is fog jutni.

A haderő körüli minden rendelkezéseket sehol a világon inkább felségi jognak nem ismerték, mint nálunk. A török védelem óta hadseregünk Európa majd minden harcaiban részt vett, többnyire oly czélokért, melyek a magyart nem lelkesíték; s mégis tagadta-e meg karját valaha királyának a magyar, ha fegyverre szólíttaték?

Azon anyagi eszközöket, melyek a királyi hata-

lom és haderő fentartására államjóságokban, monopoli-umokban, regálekben, vámokban sat. álltak, Magyarország szabadon engedte kezeletni mindenkoron.

Védette saját országgyűlésén saját belügyi felett activitását és védette önkormányzatát a helyhatóságokban. És a szövetség erősen állt s a birodalmi egység szilárd volt.

Az egyesülési szellem egyfajú népeknél megbonthatja az államok történelmi alakját s vezethet összeforradásra, noha ennek is csak egyetlen sikerült példányát ismerjük, mely annyivér és egy nagyszerű forradalom s élethalál-harcz árán alakult meg Franklonban. A keleten különfajú népeknél az egység csak szövetségben nyerhet alakot, és e szövetség az érdekek megnyugtatóján szilárdulhat meg.

Miben áll pedig az érdekek megnyugtatója?

Annyit foglalni le a nemzet autonómjogaiból a közösség számára, többet nem, mennyi az egység biztosítására kell. A többiben megnyugtatót a nemzetet önálló fejlődésére nézve az autonomia sérthetlenségében.

Mennyi ez: a gyakorlati élet kifejtette a múltban.

Közbelépett azonban egy korszaki változás. A múlt idők formái a birodalomban úgy, mint belsőkben, halomra döntettek. Helyöket most pótolni kell új intézményekkel.

Közös ügyeit a birodalomnak 48 előtt központi dicasteriumok vezették, a rendelkezési jogot közvetlen a Felsőség gyakorolta föltétlenül.

48-ban előbb, később 60-ban O Felsőége örökös tartományainak alkotmányt engedélyezvén, az előbb felségi jogok kezelése ott a törvényhozás terére jutott.

A közös ügyekre nézve tehát ránk vonatkozólag a magyar király helyébe más tényező lépett,

mely nem a magyar állam egyetemében foglaltatik, azon kívül áll.

Az örökös tartományok, mint állam, követelik az alkotmányosság attributumait teljes joggal. De e jog minket is egyiránt megillet, mert mi is állam, és pedig rég alkotmányos állam voltunk.

Megilleti tehát a feleket egyiránt a törvényhozási és végrehajtási jog.

Mi azonban nem magánálló, de törvényesen uniált államok vagyunk s együtt teszünk birodalmat, s Uralkodónk egyik európai nagyhatalom.

Mivel ennélfogva egyik rész sem magánálló állam, hanem része a birodalomnak, megvannak szükségkép közös ügyek létezése, s ebből a közös ügyeis kérdéstámad, gyakorolhatja-e bármelyik rész törvényhozási jogát az államügyek teljességében?

Nem. Mert közös ügyeik lévén, ezekben egyik fél sem intézkedhetik jogosan a másik nélkül, ezt csak közösen tehetik.

Természetesen következik tehát a kapcsolati viszonyból a közös intézkedés szüksége. A törvényhozási jog gyakorlata ennélfogva a kapcsolat által megoszlik. Részben közösen, részben külön gyakoroltatik.

A törvényhozási jog megoszlása a kapcsolatból természetesen folyik.

Máskép áll a dolog a végrehajtási joggyakorlatra nézve.

A kapcsolati viszony épen nem követeli, sőt a paritás alapján kötött unio nem is tűri a végrehajtás közösségét.

Valamint Magyarország az örökös tartományok területén végrehajtási jogot nem gyakorolhat, úgy a magyar állam területén is csak a magyar király nevében magyar kormány által történhetik a végrehajtás.

Világos a mondottakból, hogy a kapcsolati vi-

szony egyedül a közös ügyekbeni intézkedési jogkör önállóságának feláldozását követeli a felektől, a végrehajtási jog az az önkormányzat e része az által nem érintetik.

Azonban még a végrehajtás is e viszonyban a közös Uralkodó személyében egyesülve marad, miután az mindig annak nevében csak saját nemzeti közegek által történik.

Hogy ez nem történhetik másképp, világos nem csak törvényeinkből, de magából az alkotmányosság elvéből elvitathatlanul folyik.

Végrehajtásnál a végrehajtó felelős volta az alkotmány exigenciája. Hogy lehet ennél fogva, hogy egyik államban oly közegek kezeljék a végrehajtást, melyek nem azon, de másik államnak felelősök.

A birodalmi egység ennél fogva fenáll:

A közös Uralkodó személyében és annak felségi jogaiban.

A közös ügyek feletti közös törvényhozási jog által. A felségi jogtól elválhatlan a közös haderő feletti rendelkezés, melynek eszközeit a közös birodalmi kormány kezeli, contingenseit az egyes államok állítják ki.

A nemzetközi önállóságot biztosítja:

Az országos ügyekbeni önálló törvényhozás.

A végrehajtásban az autonom önkormányzat az állam területén.

Az első tétel ennél fogva, mi iránt tisztába kell jönnünk, mint az egyesülés exigenciája iránt, ez:

Közös ügyekben csak közösen intézkedhetünk, de a végrehajtás magyar területen csak nemzeti lehet.

Vizsgáljuk már most a keresztülvitel feltételeit.

A statusquo mint az új rendezés alapja,

Van a politikának egy titka, miben nagy böl-

cseség rejlik, ha ügyesen alkalmazni tudjuk, ez a — kényszerűség utilizációja.

Bajunk még sok részben az, hogy az új viszonyok közt nem bírunk elhelyezkedni, mélyen gyökerezett szokások és jogfogalmak nyűgben tartanak.

Pedig az új világ sebes forgandósága sokat megkönnyít. Hajdan egy furfangos záradék, mely kis fogással törvényeinkbe becsempésztetett, egész generációk küzdelmeinek tárgyát tette. Mi ma állandó?

E kor merészebben alkot, mert könnyebben bont. A formák felállításában kevésbbé aggódó, mert a népek solidárisállapota, a szellem terjedő hatalma könnyen helyrehozza azt, miben tévednek.

Végre pedig láthatjuk, hogy e kor — bármit tegyünk — bevégzi hivatását, és teremtvé van megtörni bennünk is a közélet költőiségét; reálérdekek, materiális irányok kora ez, s ha mi politikailag még tovább is megszokott ábrándvilágunkban élünk — anyagilag elpusztulunk.

Mi jogaink érvényét, — a tömegek könnyebbülést várnak utóvégre is; és ha kérjük őket: mi nyomja; felelik: az *államterhek*.

Ez az archimedesi pont, melyből Magyarországon ma segíthetünk.

De lehet-e ennek alászállításáról most szó?

Az iránt tán csak nem ringatja magát senki illúsióban, hogy oly pénzügyi állapotok közt, midőn még a bevétel és kiadás közt sem lehet az egyensúlyt helyreállítani; midőn minden erőködés mellett a deficit csekély kevesbitéséig vihettük csak, mi a fenforgó európai viszonyok közt merő illúsióvá is válik, hogy ily helyzetben adóleszállításról szó lehessen.

Hogy mi a birodalom *közös* terheit az örökös tartományokkal együtt viseljük, ez nem csak törvényes köteleességünk, de igazság is; Austriára nézve

pedig életkérdés. És az élet védi magát joggal, vagy erőhatalommal, mint lehet.

Ezért Austria fentartja a mai állapotot erejének egész megfeszítésével, mert ez teherbeli részvétünket biztosítja, ez számúra életkényszerűség. Hogy részesednünk kell a közös terhekben, ez iránt mellette az igazság és erő, két ellenállhatlanszövetséges.

Ha tehát be kell látnunk, mikép mi e tehertől nem szabadulhatunk, de jog és igazság, hatalom és erő ránk méri azt, nem tanácsosabb-e Utilizálni a kényszerűséget és kimondani:

hogy mi a birodalom közös terheit viselni önkényt is készek vagyunk!

Valóban, a tartózkodás egy nemével kell e sorokat így indokolással leírnom, mert, miután 140 év előtt őseink megalkoták félremagyarázhatlanul a birodalom közösségét, és annak terheire az akkori idők viszonyai szerint a közjövödelmek annyi nemének átengedésével tényleg járultak, sőt véröket mindig ontották a birodalom közös csatáiban; most kell-e azt még, mint kötelességet, mely törvényeinkből elutasíthatatlanul ránk hárul, indokolni, hogy mi a közös terheknek köteles részesei vagyunk?

Azt mondják erre a jog emberei: a teherviselés közössége jogos ugyan, mert ezt tagadni nem lehet, de a terhek kirovása nem törvényes.

Ez úgy van. De a politikus bepillant a múltba is, és kérdi a történésztől, valljon az egész világon az államterhek fejlődése valahol haladott-e törvényes vágásban? Valljon Magyarországon a vám behozatala, a díjszabások, a sóár, a bányavám megkettőztetése, az adó egyszerre ezüst valutára felemelése s annyi mindenféle, törvény útján történtek-e?

Igaz a jog emberének, ha állítja, mikép egy törvénytelenység nem ad jogot a másakra. De ép oly igaz a politikusnak is, ha az egész világ történelmére mutatva állítja, hogy az életszükség

segít magán, ha törvénynyel nem lehet: hatalommal, ha bír.

És valljon mit tettek Apáink, kiket táblabíróknak csufolt az éretlenség? Törvényesítették a kényszerűséget; megelégették időnkint a hatalom professióját, vagy affidatióját; *de servandis in posterum legibus fundamentalibus*, és a teher maradt örökre. Ez az államterhek fejlődésének menete mindennütt a multban.

Ezt tették őseink, de táblabírói politikájokkal megmentették századokon keresztül az alkotmányt, s megerősödve, a fejlődés útján bocsátották e korra, mely azt felforgatni engedte, de újat teremteni máig sem birt.

Legyünk igazságosak, s önhibánk iránt is kérelhetlenül őszinték.

Magyarország követeli önkormányzati jogát, ez megilleti Isten és ember előtt, de

48-ban hozzájutott, és míg az ország összes jövedelmeire kezét tette, kérdezte-e csak szóval is, mit fizessen a közös terhekre? pedig a fejedelmi háztartás, külügy és katonaságelismert közös ügyek voltak.

61-ben ismét önkormányzatához jutott s azonnal megtagadta az adót.

Bár mit beszélünk ezentúl, Austria azt hiszi, mikép az önkormányzati jog birtokbavétele részünkről mindannyiszor signál a közös terhek viselésének megtagadására.

Innen áll elő egy kigázolhatlan dilemma:

Az életkényszerűség nem engedi a hatalomnak, hogy önkormányzati jogunkat helyreállítsa, míg biztosítva nincs általunk, mikép a közös terhek tekintetében mi kötelességeinket elismerjük és teljesítjük.

De e kötelesség, ha elvben törvényes, mit tagadni sem lehet, alkalmazásában törvénytelen.

Mi pedig hazánk anyagi sülyedésén másképp se-

gíteni nem birunk, és a könnyebbülés egyedülilehetsége abban áll, ha önkormányzati jogunkhoz jut-hatunk.

Ebből az egyedüli menekvés Apáink példája.

Mondjuk ki, hogy mi a birodalom közös terhei-nek viselését az egyesületsből folyó elengedhetlen kötelességünknek ismerjük s azokat hordozni készek vagyunk.

De az elvi kijelentésnek nincs gyakorlati értéke még, ennek test is kell.

Ez pedig nem más, mint a részesedés status-quojának ideiglenes törvényesítése, azaz elfogadása addig, míg annak viszonyai törvényhozás útján rendezve leendnek.

És mi ennek kényszerű következése?

Az : hogy a ma fenálló adóarányhoz képest mi a közös terhek minket illető contingensének megvételét és átszolgáltatását törvényben garantirozzuk, s a többivel, mi fennmarad, belső ügyeinket rendezzük, és elkezdünk önállólag gazdálkodva saját anyagi ér-dekeinken állami tehetségünk szerint segíteni.

De ha a terhek neme és mennyisége marad, mi könnyebbülést várhatunk?

Oly nagy az, mit most kifejtteni, sem számok-ban kifejezni nem birunk. Nem lehet azonban ily dolgokról, hol számok győzhetnek meg, elvontan be-szélni; tartsák fen kissétisztelt olvasóimfigyelmeiket, egy kis számvetés megvilágítandja az egész ügyet, azután leend módom a következményekről bővebben is szólni.

E célra t. barátomat, Weninger tanárt kértem fel a szükséges adatok összeállítására, ki elővén a pénzügyministeri kiszámítási előterjesztvényeket 1864 re, azokból az eredményeket következőleg állítá össze :

Kiszámítási adatok.

Közös összesített gazdaságunknak a statusquo alapjáni igazságos megosztásáról levén szó, miután az adózás kulcsa az egész birodalomban egyenlő, a meglevő adatok nyomán azt kell tudnunk, mi azon összeg, melylyel mi, t. i. Magyarország, ide nem értve Erdélyt és Horvátországot, a Végvidéket és tengerpartot a birodalom közös költségeihez járulunk.

Ezen összeg eléáll, ha mi a birodalom összes állami szükségletét kifejtjük, avval összehasonlítjuk azon összeget, melylyel Magyarország az egyetem adóterhéhez járul, ez kiadja azon proportionális számot is, melylyel Magyarország ma a közös költségek fedezéséhez járulni köteles.

Ezéből három szám kifejtésére van szükségünk:

1. A birodalmi évi szükséglet összegére.
2. Azon összegre, melylyel az összes birodalmi kiadásokhoz Magyarország valósággal járul.
3. A birodalmi közös költségek összegére.

Fejtsük ki a pénzügyministeri munkálatokból ezen számokat:

A birodalmi összes szükséglet számtétele eléáll a birodalom egész tiszta bevételének összegéből, mi állami kiadásokra fordittatik, és azon kimutatott hiányból, mi az összes állami költségek fedezésére még pótolandó; ez azon összeg, mely az 1864-ki összes állami szükségletet fedezi.

A birodalom tiszta bevétele, a mennyiben az egyes jövedelmi összegből még a kezelési költség is levonandó volt:

<i>Egyenes adóból</i>	frt 108.901.027
<i>Pótlékokból</i>	" 29.316.900
<i>Közvetett adóból</i>	" 194,086.305
<i>Allambirtokok után, nem hozván le-</i> <i>vonásba a déli államvaspályára</i> <i>szánt 1.896.794 forintnyi kiadást</i>	" 5.059.739
<i>Confiscált vagyonból és gyárakból</i>	" 237.332
<i>Bányászat és pénzverde</i>	" 2.188.010
<i>Különfélék, u.m. fiscálítások, a pénz-</i> <i>ügyérség bevétele, s a t.</i>	" 897.326
<i>Eladásából az állambirtokoknak és</i> <i>földmentesítési alaphól</i>	" 9.452.803
<i>Postaiügyből</i>	" 3.688.491
<i>Hadügyminisztérium bevételeiből</i>	" 9.127.000
<i>Tengerészet bevételeiből</i>	" 309.206
<i>Magyar Cancellária jövedelmei</i>	" 318.629
	frt 363.582.768

Meg kell jegyeznem, miszerint vannak még apró bevételek és kiadások, a melyeket mint csekély-
ségeket figyelmen nélkül kelle hagynom, és a melyek
pro és contra mutatkozván, a viszonyszámra alig gya-
korolnak befolyást.

A felsorolt számok az 1863-nak november 1-től
1864-nek október utolsó napjáig terjedő katonai évre
vonatkoznak.

A fenebbi összeg azonban nem fedezi a kiadá-
sokat és így számba kell venni azon deficitet is, mely
a 14 óra tervezett nem egész 34 millióból a 12 óra
esik, és mely 28.819.868 forintot tesz.

Ezen tételt bevételnek kell tekinteni, mert az
abból eredő terhek közös teherként szerepelnek az
államkölesön rovatában.

Ezek szerint az összes bevétel

363.582.768 frt.

a hiány . 28.819.868 „

Összeg 392.402.636 frt.

Miután a deficit állandó rovat Austria budget-jében, az arányszám kipuhatolásánál ezen sajnós állandó jövedelmet (évek óta kölesönök által teremtvé) is be kell tudni.

Magyarország összes adójának tiszta bevétele így áll:

Egyenes adókból	29.036.975
Bányaügyi jövedelem	270.000
Fogyasztási adó	11.538.338
Vámjövedék	1.076.440
Sójövedék	8.336.961
Illeték	5.576.800
Bélyeg	3.602.023
Utvámok	428.797
Posta	880.862
Dohány (aránylag a főösszeghez)	5.965.886
Kamarai birtok	2.459.931
Kamarai erdők	814.385
Confiscatiók	200.000
A magyar Cancellária jövedelmei	318.629
Lotto-jövedelem	739.989
	71.247.016

A birodalmi közös kiadások összege így áll:

Fejedelmi háztartás	7.454.800
Iroda (udvari)	63.480
Külső kiadások	2.198.830
Államadóssági kamat	109.979.602
Törlesztési részlet az idénre	37.135.000
Birodalmi számvetőség	2.481.781
Hadügyi kiadások	106.683.000
Tengerészet	12.000.146
	277.996.639

Ezekben birjuk a három proportionális számot:
 392.402.636 : 71.247.016 = 277.996.638 : x.

$$x = 50.474.000 \text{ frt.}$$

Azon contingens tehát, melylyel Magyarországnak a közös birodalmi terhek fedezéséhez a mai statusquo szerint járulnia kellene a fenebbi arányból: 50.474.000 frt — közel 50 és fél millió forint.

Ila tehát Magyarország ezen összeget a birodalom közös terheinek fedezésére átszolgáltatta, avval a mai statusquo szerinti kötelességét a birodalom közös pénzterheire nézve teljesítette. Azonban:

Meg kell itt jegyezni a következőket:

1. Ezen összegben a közös pénzügyi kezelés, és a közös birodalmi testület kiadásai, mint ki nem fejlesztethők, nincsenek befoglalva.

2. A költségvetési egész hiányt azért kelle befoglalnunk, mert az évi kamatterhet és törlesztési illetéket is egészen a közösök terhére jegyeztük, és e két tételben van e hiányok kipótlása is.

3. Mint magából kitűnik, ezen contingentialis összeg nem állandó, mert a közösök rovatában némely tételek tetemesen változhatnak; például változó a kamatösszeg, változó a törlesztési contigens, mely tavál csak 20 millió volt; a sereg lehető leszállítása a hadügyi kiadásokat nevezetesen alászállíthatja; ellenben a hadsereg nagyobb mozdulatai növelhetik.

Befejezésül ezen kiszámítási adatokhoz ide jegyzem még a magyarországi adók brutto-bevételeinek 1864-ki kimutatását t. i. a katonai év 12 hónapjára, mire alább szükségem lesz.

Magyarország bruttó bevételei:

Egyenes adó	33.306.846
Bányajövedelem	270.000
Fogyasztási adó	11.866.820
Vámjövedelem	1.441.387
Sójövedék	9.621.873
Illetékek	5.671.230
Bélyeg	3.650.250
Utvámok	432.597
Postaügy	3.335.900
Dolányjövedék	11.865.886
Kamarai birtok	5.569.343
Kamarai erdők	3.134.643
Elkobzott birtok	509.429
Magyar k. Cancellária bevételei	318'629
Lotto-jövedelem	2.003.860
Osszes brutto-bevétel 92.998.693	

Feljegyzem ehhez az idén eladásra kitűzött magyar koronai birtokok becsült összegét = 9 millió.

El ponton fogtuk kezünkbe kibontakozási bonyodalmaink ariadnefonalának végét, kísérjük óvatossággal az utat, melyen ez vezet.

Fejtessük tovább e számok ujmutatásait.

A mult évtizedi időszak annyira elítélt központosítási működése a birodalomban semmi téren nem hatott oly mélyen a létező viszonyok szövegébe, mint a közteher-viselés elvének keresztülvitelénél.

De éppen ezen politikai elv uralma vezette az akkori kormányt az igazság ösvényére, s kezünkbe — bár kissé drága áron — oly kulcsot adott, mely mellett most pénzügyi viszonyainkat az igazság és méltányosság alapján akként rendezhetjük, hogy míg a birodalom iránti közös terheinket éppen az általok

nyújtott arány szerint kielégíthetjük, magunk is mellette még létezhetünk.

Politikailag keserű volt a tanulság, de pénzügyileg hasznos; mert e nélkül soha sem lettünk volna képesek oly arányt a közös terhek viselésére nézve felállítani, mely igazságos legyen, és bennünket el ne nyomjon.

Az adózás elve az egész birodalomban egyenlően alkalmaztatott, s nekünk most csak azt kell kifejtenünk, hogy a teher egyenlőségének elvén mi arányban tartozunk mi a közös költségekhez járulni.

Tekintsük a számokat közelebbről.

A birodalmi összes kiadás 392.¹⁰ millió, mihez M. g. járul 71.²¹ millióval, az arány 18⁰.

A közös birodalmi kiadások összege 277.⁹⁰ millió, ehhez Magyarország járul 50.¹⁷ millióval, az arány 18⁰.

A brutto-bevétel a birodalomban 498 millió frt, ehhez járul Magyarország 92.⁹⁰ millióval, az arány 18¹/₂.

A földérték, t. i. a hasznothajtó földek értéke a birodalomban 9.500.⁹⁶ millió frt, Magyarországé összesen 2.362 millió, az arány 25⁰.

A nagy ipar-productio értéke az egész birodalomban 623 millió; Magyarországé 63 millió, az arány 10⁰.

A népesség az egész birodalomban 35.⁰¹ millió, Magyarországé 9. millió, az arány 28⁰.

A térfogati viszony a birodalom kiterjedése 11.253 n. sz. mértf., Magyarországé 3.727 m., az arány 33⁰.

Ezen arányok összeállításából, melyeknek statisztikai számaít B. Czoernig után vettem, azonnal fel fog tűnni az, hogy Magyarország az adózás egyenlősége mellett igazságosan a közös terhek viselésé-

hez csak 18°-el köteles járulni, noha a térfogat szerint a birodalom tiszta harmadát, a népesség szerint többet mint negyedét teszi.

Két arány azonban azonnal felvilágosít: a productiv föld értéke Magyarországon a birodalomhoz képest annak csak negyedét teszi, noha terje harmadrész.

Az ipar-productio Magyarországon nem teszi az összes birodalmi productionak tizedét sem.

Természetesen mutatkozik ezen arányokból a birodalom többi részeinek magasabb anyagi fejlettsége, mi azután a fogyasztás aránytalan emelkedését is vonja maga után. Mint ezt láthatjuk a dohánynál, hol Magyarország 11 millió értéket, a birodalom többi része 61 milliót fogyaszt.

De ebből egyszersmind azon tanulságot is mérhetjük, miszerint az adózás közös elvének alkalmazása oly kulesot adott a közös terhek viselésére nézve kezünkbe, mely a mellett, hogy igazságos, részünkre minden alkalmazható kulesok között a legkedvezőbb.

Es ezen adatok horderejét nem lehet eléggé méltányolnunk oly államban, hol igazság alapján kell közös ügyeinket elintézni, és a terheket felosztani.

Ebből még azon következés is származik, hogy mivel a birodalom másik része magát nem térfogati, sem népességi, hanem jövedelmi és vagyonossági arányban adóztatta meg, s e részben — ne tekintsük az indokot — irányunkban igazságos volt, méltó, hogy mi is, változván az idő folytában fejlődésünk lehető sebesebb haladásával a mai arány, viszont legyünk készek az igazságos kiegyenlítésre.

Mint látjuk, a mai kiegyenlítés quotiense: 18°. Bármint üssön ki folyó közös terheink összege, ennek fenebbi arányát tartozunk viselni.

A meglett viszonyokból folyik önkényt az adózási rendszer közössége is s hogy ennek eddigi al-

kalmazása kárunkra nem volt, arról a számok elég világosan tanuskodnak.

Azonban, mint már fenebb érintém, semmi sem követel oly sürgető átalakítást, mint épen az adórendszer, és ezt haladék nélkül közösen munkába kell vennünk.

Nem lehet tagadni sem, hogy az adónak némely nemei az alkalmazásban Magyarország iparát érintették súlyos csapással, és világosan mutatják, hogy azoknak behozatalánál a mi sajtószertű körülményeink tekintetbe nem vétettek. Ilyen különösen a dohány és szeszadó.

A birodalom a dohányból 72 millió brutto-bevételt tesz. A tiszta jövedék, mely a dohányból az államnak Magyarországon bejő, nem tesz egészen 6 milliót. Mi magunkra, ha közbenso vámvonalaink megvolnának, ezen jövedéket sokkal okszerűbben tudnánk a dohányból bevenni, a nélkül, hogy iparunkat sujtaná. Azonban nem lehet ignorálnunk, hogy a mi külön intézkedésünk a birodalom többi részeiben 61 millió positiv állami bevételt koczkatna, s ezért ezt csak az érdekek kölesönös tekintetbevételével lehet közösen átalakítani.

Nem lehet azt is említetlen hagynom, hogy az ország több vidékein a szeszadó véget vetett egészen a sertéstenyésztésnek, s ez által a gazdákat erdős és lápos vidékeken igen érzékenyen sujtotta.

Végre a só-kezelésnél leginkább kirívó az adórendszer hiánya. Egy kis statistikai áttekintés meggyőzhet arról, mennyire képes az állam jövedelmeit emelni avval kapcsolatban, hogy önmagát iparában ne károsítsa. Egy hivat. kimutatásban így láttam a mult évekből a sófogyasztást feljegyezve:

Azemberre aszokásos fogyasztást számlálva, felvétetett darabonkint marhára 12 font, lóra 6 font, juhra 2 font, sertésre 1½ font évenkint. Ezen számítás szerint, lévén a felvételek nyomán az ország-

ban azon időben 1.569,823 ló, 3.835,992 marha, 8.427,390 juh, és 3.011,325 sertés, így kell valóban a sófogyasztásnak:

emberek számára szükséglet évenként 2.187,838 mázsá
a fenebbi állatmennyiségnek . . . 774,210 „

Összes évi szükséglet 2.962,048 „

855-től 858-ig évi átmérőleges fo-
gyasztás 1.893,823 „

Magyarország tehát egy harmadával kevesebb sót fogyasztott valósággal, mint az életszükség kívánta volna. Vesztette ebben az állam több mint 1 millió mázsának jövedelmét, veszített az ország az életszükséglet kielégítésében, s ki mondja meg, nem volt-e a sóhiány némileg befolyással az egészségi állapotra is, kivált az állatoknál?

A lett dolgok elfogadásának következményei.

Magyarország a statusquo elfogadásában két igen nevezetes elvet mondana ki, ugyanis:

1. Hogy a birodalmi egyesülés törvényes voltát nemcsak szóval elismeri, mint ezt mindig tette is, hanem tettel is megerősíti, midőn annak közös terheiben épen a birodalmi kormány által kimutatott igazságos arányban részesedni kész.

2. A vele egy birodalomban egyesült többi népek industriális viszonyait respectálja, és a fenálló adórendszer átalakítását, mennyiben az rájuk is mélyenható következtetésekkel bírna, velük együtt viszi véghez.

Ennek kijelentésével Isten, világ előtt kérddheti a magyar: Nem megtett-e mindent, mivel az egyesülés érdekeinek pénzügyi tekintetből a jelenben tartozik, s nincs-e ennek fejében teljes joga saját állami autonómiáját s annak elidegeníthetlen attributumait követelni?

Ez volna szerintem a kényszerűségek józan utilizációja.

Azt tagadnunk sem lehet, hogy mi ezen közös terheket az idő különböző viszonyai szerint különböző alakban, de az egyesülés óta mindig viseltük.

És a birodalmi terhek, melyek most már annyi súlyjal ránk nehezednek, mikor és mi által nehezedtek ennyire?

Alig egy évtized alatt és akkor, midőn a birodalom benső ereje megingatva lön.

E század elején Austria a világharcz élén egy válságos hadjárat minden viszontagságait kiállta; annak végén mi volt az államteher? Tudjuk, 48-ban 200 millióval kináltak; mi ez a mai állapothoz képest!

Most belsejében megzavarva, egy évtized alatt egy rövid hadjárat mellett háromszorozta magát a teher és kiépülni nem bírunk.

A birodalom gyengülése elviselhetlen tehert von maga után, s valljon ki hordozza súlyát:

Nem mi magunk-e?

A mi birodalmi állapotunk a mult évtized rongálásai után olyan, hogy azt kölcsönös vállvetés, őszinte jóakarat, s megfeszített munkásság térítheti a javulás vágásába. Ez pedig mindnyájunk érdeke, mert ennek súlya alatt szenvedünk mindnyájan, de leginkább Magyarország, és Magyarországon is legnyomasztóbban azon osztály, melynek kezében a megoldás van.

Ideje, hogy ezen osztály észrevegye magát s belássa, hogy a politikai rendezetlenség minden hátrányai nagyrészt rá nehezednek. A felszabadult kis birtokosok — hála az égnek! — az ország legnagyobb részében erősödnek, az adó terhet saját munkáikkal kikeresik. A nagy birtokos a haszonbérlet terjedése és a földmives-osztály szorgalma által helyrepótolva, sőt fokozva látja jövedelmeit. De azon középosztály, mely gazdaságát maga kezeli, mely beruházási tőke nélkül felszereletlen gazdaságában

mozogni sem bir, mely minden pénzintézetek és hitel nélkül az idén is rendkívüli csapást állott ki, s mely azelőtt a megyei hatalom kezelője, most mindenütt leginkább nyomatik s melynek soraiban a mult idő mostanig annyi pusztításokat tett, ezen osztálynak kell kiválólag saját megmentéséről gondoskodni.

Ez pedig lehetetlen, míg a birodalom két fele közt a politikai versenyzés fenáll.

Tudjuk azt, hogy a Lajthán tul aképviselei tényezők egészen más elem, mint nálunk; sőt amaz elem ennek határozott ellensége. Megmutatta azt az inségi ügy tárgyalása Bécsben, hol a pénzügyi bizottmány nagy gonddal kerestea formulatiót, melyvel a középbirtokost az inségi kölcsön jótéteményéből kizárja.

Ezért szükség, hogy mi a kényszerüleg közös ügyeken tul, a többiben egészen magunk kezére gazdálkodjunk s saját erőködésünk gyümölcseit magunk szedjük.

Erre pedig teljes jogunk van, még pedig nem elvont nézetekből eredő, de történelmi alapon is.

48 előtt ugyanis a közös ügyek ránk magyarokra nézve tisztán felségi jogok természetével bírtak. A közös terhek fedezésére voltak kijelelve az állambirtokok, a só- és bánya-regale, a vámok, a hadi adó, és más mindenféle jövedékek, mint caducitások stb.

A 48 ki alkotmány, és később az octob. diploma az államkiadások gondjait a népekre ruházta át.

Természetes, hogy valamint az örökös tartományok népei átvették a birodalom másik felében az államjövodelmek s kiadások kezelését, ugy a magyar korona területén annak népeit illeti hasonló kezelés.

Mi volt eddig az akadály?

Nem lehetete semmi egyéb, mint az, hogy a

két fél a birodalom közös terheinek fedezése iránt nem jöhetett tisztába.

Mihelyt ez megvan, azaz, mihelyt Magyarország maga részéről a közös terhek fedezését biztosítja, nem található még színe sem azon erőszaknak, hogy attól saját állami jövedelmeinek kezelése megtagadtassék, és ez azon időpont, melyen Magyarország felépülésének órája ütött, melyet ügyesen felhasználva és tapintattal vezetve, Magyarország magát még a jólét és emelkedés azon fokára emelheti, hogy legnagyobb hazánkfia jóslata meg nem szégyenül a generatio élnetlenségén.

Vessünk számot az eredményekkel.

I. Anyagi számla.

Kezdjük számlánkat, mint e korhoz illik, annak anyagi, és nem költői részén.

Magyarország összes 864-ki brutto-bevétele mint fenebb kimutattuk, tesz . . . 92,998,693 frt.

Ebből tartozik a közös terhek fedezésére átszolgáltatni 50.474,000 „

A maradvány lenne 42.524,693 „

Ezen összegben befoglaltatik az adó behajtásának összes költsége is, mely a pénzügyministeri kimutatásban összesen 21.751,677 frtot tesz.

Ha már most számba vesszük, miszerint csak az egyenes adók behajtása, mi nálunk községi előljárók, szolgabíróság és kerületi pénztárnokok által történt s ezután is igen egyszerűsíthető, a pénzügyministeri kimutatás szerint a folyó évben mintegy 4 millió frtba kerül, innen mérhetjük meg, mennyi meggazdálkodást vagyunk képesek mi rendezni, ha kezünkbe vesszük.

Még azt is megengedem, hogy a dohány-monopolium okszerűbb rendezése s a kölcsönös érdekek

megóvásával történő átalakítása nem mehet hirtelen, és azért az ily kezelési kiadások szinte hamar nem apaszthatók azon mértékig, mint mi magunkra képesek volnánk, mind a mellett Magyarország azonnal, a mint saját gazdálkodását rendezheti, mint fenebb láttuk, 42¹/₂ milliónak s ez által oly anyagi erőnek jut birtokába, mely azt képessé teszi az államkiadások megtakarításaiból sok anyagi hátrányain azonnal segíteni a nélkül, hogy adóterhét legkevésbé is emelje, miről a mai viszonyok közt nyomasztó körülményeinél fogva szó sem lehet.

A mennyiben azonban az adó leszállításáról sem lehet most szó, Magyarország megnyeri a módot, hogy az ipar és productio felélesztéséről gondoskodva, az adóképességet sebesen emelje, s ez által tetemes könnyebbséget szerezzen az országnak.

De mielőtt az anyagi kifejlés ez által nyerhető lendületére érintőleg áttérnék, szükség, hogy némileg kifejezzük azon különbséget, melyet ezen elkülönzés az örökös tartományokra okozhat.

Mint láttuk fenebb a pénzügyministeri kimutatásban, a magyarországi összes tiszta bevétel

71.247,016 frt.

Ebből megy a közö-

sókra 50.474.000

Magyarországi kiadá-

sókra visszaadatik 12.204,553 62.678,553 „

A különbség tesz 8.568,463 frt.

Valóban összehasonlítva a birodalom évi 498 millió bevételével a fenebbi hiányt, nem teszi annak 2%-jét, s ez áron nem érdemes az igazságot félretéve is akadékoskodni a kibékülés sikerén, és akadályozni a birodalom legnagyobb országának anyagi kifejlését és emelkedését, miután az a közösségből folyó minden kötelességeinek eleget tesz.

Meg kell még itt azt is jegyeznem, hogy ha Magyarország a közösókra maga illetőségét teljesen

kifizette, az évi deficitek azt nem érinthetik, mert azoknak azontul forrása nem a közös kiadás.

Lássuk már most, miben lehet Magyarország anyagi erejének a rendezés utáni gyarapodása. — Magyarország megnyeri:

1. Azon differentiális összeget, mely a közös terhek lerovása után fenmarad, miből azonban még némi be nem számított közös kiadások mint a pénzügy és közös testület költségei levonandók.

2. Azon 21 millióból, mely most az állami bevételek kezelésére felmegy, tetemes megtakarításokat tehet. Alig hibázunk, ha állítjuk, hogy eleinte is, hol a megtakarítások egyszerre nem teljes mértékben létesíthetők, mégis felével beérjük.

3. A kamarai birtokok okszerűbb kezelése tetemesen növelheti az államjövedelmek összegét.

4. Az adózás a törvény oltalma, a beszédés az ország kezébe kerülván, a közvetett adóknak pontosabban be kell jőni s okvetlen már ez által emelkedni.

5. Az ország anyagi állapotai javulván, miután az adóösszeg kétharmadát a fogyasztás állítja ki, okvetlenül emelkedni kell ez által a fogyasztásban az állam jövedelmeinek is.

Az ország pedig ezen megtakarításaiból 18—20 millió rendelkezési alaphoz jutván, mindenek előtt:

a) Gondoskodhatik a megkezdett vasuti hálózat okszerű kiegészítéséről s a vele kapcsolatos vízi és száraz utrendszerkiegészítéséről. Vasuthálózat, mely töredékesen van elkészülve, de bizonyos fók helyekig nem jutott még, vagy az ország egész vidékeit kihagyja a kapcsolatból, még csak terheit érezteti, de jótékonyágát nem fejtette ki az országra. A közlekedési rendszer kifejtésében megállapodni nem szabad. Az pedig jótékonyágát azon egész országra, mely terheit a kamatbiztosításban fedezi, csak akkor fejtheti ki, ha jozanul számított s főerezeteiben be-

fejezett. Miután a kamatbiztosítási rendszer mellett tapasztalási adatok szerint az állam pótléka legfőbb $1\frac{1}{2}\%$ -re tehető, 9 millió évi jövedék legalább 600 millió vasuti beruházást képvisel nálunk. Ha már most ezt helyes rendszerrel vasuti vállalatokra szánnók, kiállhat ebből 1200 mértföldnyi vasutvonal. Ki bírja ennek eredményeit ma kiszámítani?

b) Második, de főgondunk a hitelintézet lábraállítása. Az ország anyagilag megrongálva, még az idei aszályosság által is a pusztulás szélére jutott. Ha nem birunk a hitelintézet által a magyar gazdának lehetőleg olcsó és biztos kölcsönt nyújtani, lehetetlen, hogy kiépüljék annyi veszteségeiket. Ez pedig nem történhetik másképp, mint ha az ország ezen intézetet oltalma alá veszi és a pénz mai ingásai mellett a lehető veszteségekre nézve biztosítást nyújt, s ez által kölcsönökhöz juthat.

c) Valamennyi fenálló közintézetünk nyomasztó körülmények közt szynlenek s a nemzet mentő intézkedésére várnak. Academia, muzeum, színház, gazdasági iskolák stb. Ideje, hogy mint más rendezett államokban, nálunk se nélkülözzék a nemzeti fejlődés eszközei az állami ápolást. Állítsuk valahára ezen intézeteket a nemzethez illő karba, s teremtsük meg a még hiányzókat a nemzet szellemi és anyagi emelésére.

d) Gondoskodnunk kell a magyar inséges vidék jövőendőbeni megmentéséről, hol a szükséges előmunkálatok gyors elkészítése, a munka haladéktalan megkezdése és a kiviteli költségek tetemes része mindenestre közlekedési tekinteteből is az államot illetendik.

Ki bírná minden szükségünket elszámolni! De valahára mégis oly helyzetbe látnók jutni e szegény hazát, hogy saját erején anyagi s szellemi felvirágzásának eszközölését megkezdhetné, s a kifejlés indulásának örömeit valahára megérhetné.

Vége a könnyebbség, mi a rendezett állapotból az ország minden lakosaira hárulhatna, következőkből állna:

1. Már a megvétel módja az adóra nézve kiszámíthatatlan könnyebbség. Megszűnnék a költséges végrehajtási mód, s az által, hogy a behajtás a polgári hatóságok által történék, már ez kizárja azt, hogy az adó kiteremtése oly tetemes áldozatokba kerüljön, mint most.

2. Az adó helyesebb aránylata, melynek behozatala a fenálló kulcs mellett lehetségessé tétetnék azoknak, kik minden viszonyokkal ismeretesek, s kik a mai kiáltó aránytalanságokat kiegyenlíteni képesek volnának.

3. Vannak adónemek, melyek az örökös tartományok industriális viszonyaira semmi befolyással nincsenek; ilyenek például a bélyeg és illetékek. Nincs semmi ok, miért ne lehetne Magyarországnak az ily adónemeket azonnal okszerűbb s helyesebb alakba önteni, vagy némelyeket épen meg is szüntetni, ha pénzügyi viszonyai engedik.

4. Az által, hogy Magyarország törvénykezési rendszerét az europai vonalra emeli; az által, hogy a szigorú végrehajtási rendről intézkedve gondoskodhatik azon intézetekről is, melyek a törvény szigorát nem engedik méltatlanul sujtani az ártatlant; az által, hogy hitelintézetünket oly karba helyezzük, hogy bajainkon segíthessen; az által, hogy a többi ipar számára is gondoskodunk intézetekről; hogy országunkat megnyitjuk nemcsak eszméknek, de iparvállalati nagyobb beruházásoknak is; hogy mind ezek által élénk szorgalom és mozgás keletkezik, a pénzforgás emelkedik, már kiszámíthatatlan könnyebbséget szereztünk, és az adóképességet emeltük az országban.

Ha megnyílik nemcsak a szellemi, de az anyagi

életrevaló sürgés és mozgalomnak tere, ha az esz-
közökről gondoskodva van, bizzuk nyugodtan a ki-
fejlést a nemzetre, hihetetlen arányokban fog az
haladni.

II. Szellemi mérleg.

Szerencsétlen dolog, ha nálunk egy igazságos, a
törvényen és történelmen alapuló kibontakozásnál
áldozatokról hallunk beszélni.

Oly korban, minő a mostani, hol egy évtized csak-
nem általános nyomása után a szellem oly hatalmas
hódításokat tön, midőn minden népa történetváltozások
által jogban és szabadságban tetemes nyeresemények-
hez jutott, ily időben, ha lehetséges volna is, hogy
épen mi kiválólág s mint szomorú kivétel legyünk, ez
tartós nem lehet.

De hisz erről szó sem lehet. Kisértsük meg
egyszer igazságosak lenni, s a kölcsönös igazság
egyszerű alapjára állni, ám lássuk azután, lehetséges-e
jogtalan állapot tartóssága.

Mutassuk meg tetteben, hogy az európai érde-
kek, melyek birodalmunk szilárdságához kötve van-
nak, a mieink is; ne engedjük, hogy a Lajthán tu-
liak, mint a birodalmi érdekek kiváltságos fentartói,
ellenünkben is szerepeljenek; e hivatás bennünket
legalább is annyi joggal illet, mint őket, sőt többel
is. Éreztessek tetteleg, hogy a keleti birodalom mag-
va, mint önmagunkba gravitáló nép, mi vagyunk.
Keltsek fel a dynastiában azon bizodalmat fajunk
iránt, melyet az érdemel, s meglátandjuk, lehet-e
elnyomásunkról szó. Az eredmény nem az akarattól
függ, az fejlődési kényszerűség.

Nincs megalázóbb dolog, mint mikor nemzet
siránkozik, elnyomásról, kijátszásról, engedmények
visszavételéről szól. Nincs nevetségesebb, mint ha

árulástól félve, saját élıhetetlenségét képzelt bűnökkel takarná el.

S épen mi, a birodalom legnagyobb s vitézlő országa, minket illet-e meg a panasz? Fájdalom, állapotunk a legkiáltóbb s elvitathatlan szegénységi bizonyíték.

A szabadságért — hiában — folyvást kell küzdeni, mint a francia mondja, s fajunk hozzáteszi: több észszel, mint erővel.

Adott a Gondviselés az észből eleget, miért hát e szomorú eredmény?

Vádoljuk-e azokat, kik az uralmat felettünk megragadták? Ez méltatlanság. A történelem minket ítél el. A józan magyar szellem is azt kiáltja felénk: szemesnek a játék, világtalannak az alamizsna.

Legyünk valahára szemesek. Legyünk igazságosak mások iránt, hogy követelhessük az igazságot magunk számára is. Végre pedig hasonlitsuk össze állami tehetőségünkre nézve a multat egy rendezett jövővel:

A birodalom közös ügyei sajátkép az úgy nevezett magas politika kérdéseit s annak eszközeit foglalják magukban.

A *multban* nekünk a magasabb politika körül igen csekély, mondhanti, semmi befolyásunk nem volt. A külpolitika, szövetségek, béke, háboru, kereskedelmi kötések, vámegyességek, consulatások, követ-ségek stb. ügyei egészen nélkülünk vitettek. Az állandó katonaság hadfogadás útján egészítettett ki, csak utóbbi időben került az országgyűlés elibe a rendes magyar contingens kiegészítése. Az anyagi eszközöket, melyek a most közösöknek ismert költségek fedezésére szükségeltettek, a királvi állandó jövedelmek s azon csekély hadi adó pótolta, mit az ország fizetett.

Ez volt 48 előtt a magas politikábani részvétünk.

A jövőben kétfélekép vagyunk hivatva a közös ügyekben befolyásra. Közvetlenül mint a birodalmi közös testület alkotó része, hova Magyarország igazságos arányban contingensét szolgáltatja; és közvetve országgyűlésünk erkölcsi befolyása által. Ebben tehát nem veszünk.

A múltban országos ügyeink körül:

A felső kormány, a Cancellaria minden fontosabb ügyben alája volt vetve a bécsi Staatsrathnak, honnan a rendeletek a Cabinet útján jutottak hozzá.

A Helytartó Tanács a rendeleteket a magy. Cancellaria útján vette, önállólag igen csekély körben intézkedhetett.

A magy. udv. Kamara egészen alája volt vetve a bécsi általános kamarának, mind e mellett is a magyar közjövödelmek némely ágainak kezelése, a magy. kincstári kormányt mellőzve, egészen a bécsi Kamara által vezetett.

A kormányzati központosítás bevégezettebb nem lehetett, mint amakorszakban. Ennek ellenében csak a megyék erejének növekedése birt némileg ellensúlyozást eléállítani, ez is a megye belügyeinek körében hathatott.

Az állam közjövödelmeinek kezelésében azon csekély adóra voltunk szorítva, melyet a helyhatóságok behajtottak, a többinek mibenlétéről sem tudunk semmit.

Az egyház és nevelési ügyet, mennyiben az állam felügyelete alá tartozik. Bécsből kormányozták.

Közlekedéseink a hatósági körre szorultak, országosok alig voltak, kivéve hol a kincstár érdekében itt-ott utak készültek annak segédelmével.

Adórendszerünk a leggyarlóbb volt a világon, mentességen és eltítkolásokon alapuló.

Mint állam sem hitelünk, sem pénzkezelésünk nem volt, hacsak a Helytartó Tanács só felemeltári, felkelési, stb. apró pénzkezelését annak nem vesszük.

Pénzüntézetekre nem is gondoltunk, ha csak az utolsó időben alakult néhány takarékpénztárt annak nem vesszük.

Mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, szóval közgazdasági érdekeinket az Istenre bízuk.

Nemzeti intézeteink a hazafiak könyöradományai-
ból álltak elő, a nemzet mint olyan ignorálta.

Kormányunk azon alárendeltségben, melyben volt, a nemzeti erőket támogatni, kelteni, élesíteni s istápolni nem volt képes, sőt az akkor uralgott bécsi szellemoly antagonismusba hozta a nemzetet saját kormányával, minőt példában Europa egyetlen állama sem mutathatott fel. A haza érdekeit pártolni, infensus dolog volt.

A *jövőben* megszüntetvén a magyar országos ügyekre minden külbefolyás és a belkormányzat felelős kezelés alá jövőn szükségkép, az országos kormány a magyar országgyűlés ellenőrzése mellett kezelend minden országos ügyeket, mi eddig soha sem volt.

Nem is lehet tehát arról szó, hogy a rendezésből hazánkra nézve áldozatok vagy veszteségek merüljenek fel, mert nyomorultabb provinciális állás alig képzelhető, mint miről országgyűléseink annyi panaszt emeltek, és mi a sérelmek sorát a végetlenig nyújtotta egy megkövesült kormányzati rendszer ellenében siker nélkül.

A mi pedig a leglényegesebb körülmény, ez abban áll, hogy míg a kormányzati rendszer elkülönözve, az államhatalom osztályainak jogköre definiálva nem volt, minden magasabb dicasterium maga körében a korlátlan hatalom gyakorlataért vívott; az uralkodó közelében lévő dicasteriumok a Felség nevében az országos dicasteriumoknak minden aktivitását absorbeálták; s kifejelett a hegemonia a birodalomban.

Ez által minden belügyi rendszabály, az erő minden gyarapodása nálunk a legélesebb harczot idézte elő a közös Uralkodó személye körül; mint láttuk a multban, miszerint egy-egy törvény helyreállítása, vagy egy korszerű kis engedmény megnyerése képzelhetlen küzdelmébe került az országnak.

A rendezés e viszonyt alakítja át gyökeresen. Azontul a mi belügyi kérdéseink igen alárendelt érdekűekké válnak az örökös tartományok kormányára nézve; az egyik országos kormány a másikat nem nyomhatja el, s van elég függő érdek, melynél fogva egymást támogatniok kell.

A kibékülésnek tehát erkölcsi eredménye az leend, hogy e nemzet három és fél század után oly kormányzathoz juthat valahára, melynek nem csak szabad leend, de kényszerítve is lesz a nemzet érdekeiért áldozni fel munkásságát.

Az octoberi diploma.

Nem e röpirat kitűzött czéljához tartozik, hogy ezen fejedelmi motu proprio minden részleteiről szóljak.

Annyit már a Függetlenben kimondottam, hogy ez a helyzetet legcorrectebben fogja fel és csak organizáló része ellenében lehetne némi észrevétel, ha Ő Felsége tetteleg nem mutatta volna meg, miszerint azt kiindulásnak tekintette, és már néhány hó mulva a Tájthán tul lényegesen megváltoztatni engedte.

Részünkre annak világosan kifejezett két elve fontos; ugyanis:

1. A Sanctio pragmatica alapjára áll, miben nekünk is minden erősségünk.

2. Az addig követett rendszernek megállást parancsol, és azontul minden változtatást az illetékes törvényhozásra utal.

E két elv helyesen alkalmazva, az egész megoldás kulcsát kezünkbe adja.

A *Sanctio pragmatica* alapján visszavezethetjük a közjogi kérdések megoldását a törvényes forrásra és részletezhetjük a paritáson alapuló *transactio* útján az unionalis viszonyt a birodalom megváltozott körülményeihez alkalmazva.

A másik elv nyomán megállapítván az adózási és katona *contingens*beli *status*quotideiglenesen, az onnan felmerülő egyes kérdések rendezését bizhatjuk *diacialis tractatusok* folyamára; de míg ezek befejeztetnének, rendezhetjük az ország belkormányzatát s azon eszközöknek birtokába jutunk, melyekkel e nyomorgatott s annyi csapásokkal sújtott országnak segílyt és felépülést szerezhetünk.

Minden esetre a *fatum* kedvezései közé számíthatjuk, hogy a megoldás sarkelveit az octoberi diplomából vehetjük, s azt e tekintetben alapnak nézhetjük. Meglepő is napjainkban, mikint vetette el a bécsi centralista sajtó az álarczot. Eddigélé mindig az új *Staatsrecht* alapjául az octob. diplomát és februári patenst együtt hirdették, sőt a testvérhaza országgyűlésén az utolsónak az első volt lépvesszője. Most egyszerre neki esnek az octoberi diplomának, s azt mint nagy ellentétét a februári patensnek élesen ostrom alá veszik.

Zárszó.

Ez időben nem csak az europaí társadalomben-sejében, de a nemzetközi jog terén is hatalmas átalakulás fejlődik. A mozgalom naponkint nyer terjen és benső erőben s annyira haladt már, hogy csil-lapodni alig fog, míg bizonyos mérvű kielégítésben hivatását be nem tölti.

E közben saját hazai történelmünknek is nagy korszakát éljük.

Az élet komoly eseményeinél ünnepélyes emelkedettség fogja el az emberi kedélyt. Ilyennek kell

megszállni a nemzetet is, midőn a közélet méhében a jövő fogamzik és életért küzd.

Szülemlési vajadások ezek, melyek a természet örök törvényei szerint soha sem folynak válság nélkül. Imádkozzunk és munkáljunk, hogy e napok meg rövidüljenek nekünk, és a kifejlés legyen áldáshozó fajunkra.

Ha valaha, most zárjuk el magunktól a gyarlóságok hatalmát, feledjük a multat, s mint a bibliai nő: ne tekintünk hátra. Mindenek felett pedig legyünk türelmesek és tiszteljük a szabad véleményt.

Elmondottam e röpiratban mind azt, mi által a megoldási kérdések leglényegesebb pontjainak határozott alakot adhattam.

Képét akartam eléállítani egy szövetségen alapuló állami szervezetnek, melyben a közösség előnyei elérhetők, és a nemzeti igények kielégíthetők.

Elbizakodás volna tőlem várni, hogy ez mindenkit minden részletekben kielégítsen; de közjogi viszonyaink minden részleteire határozott formákat állítottam fel és ebben mód van nyújtva a gyakorlati megvitatásnak, és ez is megbecsülhetlen nyereség.

Eszméimet, melyek érintéseknél alig többek, minden esetre odáig fejtettem, hol az eredmények is kitűnnek, hogy azt is lássuk: nem csak honnan indulunk, de hova jutunk ez uton s kikiszámot vehessen magával.

Ki csak egyes, bármi fontosságu kérdés állását veszi tekintetbe, szükségkép tévutra jut, midőn egész rendszerek összegét kell egymás ellenében mérlegelni s nem feledni soha az idő és kényszerű fejlődések hatalmát.

A legnagyobb kérdés mindenestre: honnan remélünk a megoldásnak életet és sikert?

Egy birodalom korszaki átalakítását, oly óriás művet, melyből annak életrevaló ujjászületése fejlődik, csak emelkedettebb felfogás, a sikerben való

hit és vakbuzgó elszánás állíthat elő. Ily feladat munkái közt nem szabad megzavartatni sem félreértések, sem ellenzés, sem az által, ha sokan elítélnék.

Ily helyzetben a félakarat csak ronthat. Az egész akarat rendkívüli erélye kell hogy ritka kitűréssel párosuljon.

Honnan várjuk ez akaraterőt és önbizakodó elszánást?

Felülről-e, vagy alulról?

Alul ennek elemeit, fájdalom! alig találjuk. A mult idők emlékei még nem eléggé mosódtak el, a jelen még az izgalom tápszereiben gazdagabb, hogysen azon illusióban ringassuk magunkat, miszerint csapatonkint támadjanak hazafiak, kik a lélek tisztultabb emelkedettségében tagadják meg az érület nyomását, és a közhangulattal mint uttörők szembe szálljanak. A sajtó nagy része a chaoticus mult cselekményeibe bonyolítva, mentséget keres a mostani állapotokban, melyek áldozataira mutathat. Közélet, hol az eszmék vitatkozásokban tisztulva és kiforrva öszpontosult irányt vehetnének, nincs.

Várhatjuk-e a tömegek belátását, és mély fel fogásban önmegtagadó készségét, hol még a vezetőkben sincs megtisztult irány?

Mit várhatunk ily helyzetben alulról?

De nagy korszaki átalakítás nem is a sokaság feladata. Ezt csak erélyes és elszánt kormány indíthat meg, vezethet és vihet célhoz.

Ámde a kormánynak annyi kísérletei meghiusultak már a tömegek ellenálló erején.

Azonban azon kísérletek valljon az ellenállás erején, vagy a kezdemény helytelenségén törtek-e meg?

E kérdést vitatni sem érdemes.

Intézményeink egész épülete nem írott törvények, de szokások alapján állott elő. Az élet alakító ereje teremtetten, nem §-sok.

Miért birtak a birodalmi egység formái⁴⁸ előtt megalakulni? kétséggkívül, mert az élet akkori szükségének megfeleltek. Felülről alakíták és ment.

Miért törtek meg?

Mert az eszmefejlődést nem vették számba, s az életszükség ellenében absorbeáló irányban haladtak tapintatos engedés helyett.

Kisértsék meg egyszer az alakítást törvény és igazság alapján úgy, hogy a rendeletekben a törvény tiszteletét, a szabályokban a kölcsönös igazságot, eljárásban a nemzeti érdekek megóvását, az anyagi viszonyok erélyes előmozdítását érezze mindenki. Ám lássuk azontul, meg fog-e hiúsulni minden, mi felülről jő. A mi igazságos, a mi törvényes és korszerű az által, mert mélyen érzett életszükségget pótol, ragad magával ellenállhatlanul.

A mint felsőbb regiokban megszűnt a fel-fogások chaoticus zavara, és a rendszerek feletti éles ellentétek határozott uj, a törvényen s történelmen alapuló iránynak engednek rést, azonnal megalakul az országban is egy józan közvélemény és erőre kap.

Ki van hivatva megadni egy boldogabb jövő fejlődésének a határozó lendületet?

Mi csak arra vethetjük szemünket, Kire a Gondviselés a hatalmat ruházta, Ki kezében tartja a népek sorsát e hatalomban.

Birodalmunk trónján ma egy Uralkodó ül, Ki alig közeledve még a férfikor teljéhez, életének szinte felét, viszontagságos idők folyamát érve, uralkodásban tölté le.

A birodalom legnehezebb napjaiban ült őseinek császári trónjára; első ifjúságát komor idők vihara vette körül; a korra, melyben eddig uralkodék, nehéz próbáltatásokat mért a Gondviselés, látta az élet tavaszán a földi dolgok forgandóságát; mi pedig mind-

ezekben láthatjuk a jelenségeket, melyekkel az ég magasabb czélaira készíti elő a halandót.

Értelmi tehetségeinek magas fokáról, érintkezéseinek megnyerő, lovagias modoráról, minden nemesebb emelkedettségre fogékony voltáról, fajunk iránti törhetlen hajlamáról egy és osztatlan a meggyőződés. Azok is, kiket kormánya elkedvetlenített, bevallják, hogy tehetségesebb, nagyobbra termett Uralkodó nem igen ült a császári trónon.

Mikint fogja fel korának szellemét, frankfurti föllépésében láttuk, s ottani működése mutatta, mit várhat Tőle a jövő, ha saját sugallatát követi.

Mindazon fejedelmi tulajdonok birtokában, melyek különösen a magyar szellemre behatással vannak teremtvé, hogy e népnek, mely a királyért oly könnyen fellobog, bálványa legyen, kérdehetjük: mi fátum ékelte magát Uralkodó és népe közé, hogy egymásra nem ismerhetnek?

Munkáljunk őszintén, hogy omolják le valahára e válfal, s lásson már e hányatott nemzet boldogabb napokat is.

Tisztelt olvasóim pedig fogadják kegyesen a megoldás e kísérletét. Egy évi irodalmi munkásságom irányát adom itt kezükbe.

Sem idő, sem fejlődés nem kedvezett eddig irodalmi törekvéseimnek. Az élet ellenkező irányban haladt e nagy remények közt indult évben, mely mindjárt letűnik a mulandóság tengerébe, és mi csak reményeket viszünk ismét át a jövőbe.

De ki nem remél, az elvesztette az élet horgonyát. A mi rendeltetésünk nem csüggedni, de munkálni a nemzetért, hogy e kor, mely a haza veszteségeit látta, regeneratiojának kezdetét megérje, és legalább alapot teremtsen a szerencsésebb utódoknak.

Dr. BALLAGLÉZA.